ئۈرۈمچى
تارىخ ماتېرىياللىرى

(1)

شىنجاڭ ياشلار نەشرىياتى

www.uyghurkitap.com

ئۈرۈمچى تارىخ ماتېرىياللىرى

(1)

جۇڭگو خەلق سىياسىي كېڭەشى ئۈرۈمچى شەھەرلىك
كومىتېتى تارىخ ماتېرىياللار
تەتقىقات ھەيئىتى

(ئىچكى جەھەتتە تارقىتىلىدۇ)

شىنجاڭ ياشلار نەشرىياتى

ئۈرۈمچى تارىخ ماتېرىياللىرى

جوڭگو خەلق سىياسىي كېڭەش ئۈرۈمچى شەھەرلىك كومىتېتى
تارىخ ماتېرىياللار ھەيئىتى تۈزگەن
شىنجاڭ ياشلار نەشرىياتى نەشر قىلدى
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى تارقىتىدۇ
شىنجاڭ پاراۋانلىق باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى
ئۆلچىمى: 1092 × 787 مم، 32 كەسلەم، باسما تاۋاق
1983 - يىل 5 - ئاي 1 - نەشرى
1983 - يىل 5 - ئاي 1 - بېسىلىشى
كىتاپ نومۇرى: M11124·6
سانى: 1—10300
باھاسى: 21 پۇڭ

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

مۇندەرىجە

ھەممەيلەن تارىخي ماتېرىياللار خىزمىتىگە ئەھمىيەت
بېرەيلى .... چىڭ جەن (1)
جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ
قۇرۇلۇشى ۋە پائالىيەتلىرى .... (بەي يۇشەن رەتلىگەن) (6)
شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ يازلىق كانىكولادىكى ئىلمىي
سایاھەت قىلىش ئۆمىكى .... ساۋگۇاڭفا. لى رۇجىن (34)
3 ئەۋلات "شىنجاڭ پادىشاسى"نىڭ قىسقىچە تارىخي...
مەزكور ژۇرنالنىڭ ماتېرىيال بولۇمى .... (53)
21 - فېۋرال نامايىشى ۋە 25 - فېۋرال
ۋەقەسى .... تۇرسۇن بۇرھانى (69)
رەتلىگۈچى: مۇھەممەت خوجە
سۇنەي مەن بىلەن 60 يىل بىللە بولدى......
ئېيتىپ بەرگۈچى: ئابدىگۈل
رەتلىگۈچى: لى فۇ (90)

ھەممەيلەن تارىخىي ماتېرىياللار خىزمىتىگە ئەھمىيەت بېرەيلى

سىياسىي كېڭەش ئۈرۈمچى شەھەرلىك كومىتېتىنىڭ رەئىسى

چىڭ جەن

سىياسىي كېڭەش ئۈرۈمچى شەھەرلىك كومىتېتى تۈزگەن «ئۈرۈمچى تارىخ ماتېرىياللىرى» ئاپتونوم رايونلۇق سىياسىي كېڭەشنىڭ يېتەكچىلىگىدە، ھەر قايسى تارماقلار ۋە ھەر مىللەت تارىخىي ماتېرىيال خىزمەتچىلىرىنىڭ ئاكتىپ قوللىشى ئارقىسىدا 1 - توپلىمى نەشردىن چىقتى. بۇ كىشىنى ئىنتايىن خوشال قىلىدۇ.

خەلق سىياسىي كېڭەش تۈزگەن تارىخىي ماتېرىياللارنى جۇڭگولى ھايات ۋاقتىدا ئاكتىپ تەشەببۇس قىلغان بولۇپ، 1959 - يىلى سىياسىي كېڭەش 2 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 - يىغىنىدا جۇڭگولى يىغىنغا قاتناشقان 60 ياشتىن يۇقىرى ئەزالارغا: ۋۇشۈي يىلىدىن پۈتۈن جۇڭگو ئازات بولغان ئارىلىقتىكى ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى خاتىرىلەپ ئېلىپ كېيىنكىلەرگە كونا يىلتىزنى بىلدۈرۈپ، تارىخنى تەتقىق قىلىشتا

www.uyghurkitap.com

پايدىلىنىش ماتېرىيال سۈپىتىدە تەمىنلەشنى چاقىرىق قى
جۈزۈگىلىنىڭ بۇ تەكلىۋى پارتىيە ئىچى ۋە سىرتىدىكى پېشقە-
دەم يولداشلار بىلەن ھەر ساھەدىكى ۋەتەنپەرۋەر زاتلارنىڭ
قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشكەن ئىدى.

تارىخ ئىسپاتلىدىكى تارىخىي ماتېرىياللار خىزمىتى-سىياسى كېڭەشنىڭ مۇھىم ۋەزىپىسى بولۇپ 1980 -يىلى ئېچىلغان 3 -قېتىملىق مەملىكەتلىك تارىخىي ماتېرىياللار خىزمەت يىغىنىدا «تارىخىي ماتېرىياللار-خەلق «سىياسى كېڭەشنىڭ خىزمىتىدە مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ» دەپ كۆرسەتكەن. دېمەك تارىخىي ماتېرىياللار خىزمىتى-بىرلىك سەپ خىزمىتىدىكى سوتسىيالىستىك مەدەنىيەت قۇرۇلۇشىنىڭ تەركىۋى قىسمى. يېقىندا ئېچىلغان سىياسى كېڭەش 5 - نۆۋەتلىك مەملىكەتلىك كومىتېتىنىڭ 4 - يىغىنىنىڭ خىزمەت دوكلاتىدا: «تارىخى ماتېرىياللارنى توپلاپ تەتقىق ۋە نەشر قىلىش خىزمەتلىرىنى تېخىمۇ ياخشى ئىشلەش كېرەك» دەپ كورسەتكەن. شۇڭلاشقا بۇندىن كېيىن بۇ، خىزمەتنى داۋاملىق تۇردە سىياسى كېڭەشنىڭ مۇھىم خىزمىتى قاتارىغا كىرگۈزۈشىمىز لازىم.

سىياسى كېڭەش ئۇرۇمچى شەھەرلىك كومىتېتى بىر قەدەر بالدۇر قۇرۇلغان، لېكىن ئوبيېكتىپ شارائىتلارنىڭ چەكلىمىسى تۈپەيلىدىن تارىخىي ماتېرىياللار خىزمىتى قانات يايدۇرۇلمىغان. 1981 - يىلى 9 - ئايدا ئېچىلغان 5 - نۆۋەتلىك كومىتېتىنىڭ 1 - يىغىنىدا تارىخىي ماتېرىياللار تەتقىقات ھەيئىتى قۇرۇشنى قارار قىلغان ھەم تارىخىي ماتېرىياللارنى توپلاش، رەتلەش

ۋە نەشر قىلىش خىزمىتىنى خىزمەت پىلانىغا رەسمىي كىرگۈز-
گەن ئىدى.

ئۈرۈمچى شەھرىدە تارىخىي ماتېرىياللار خىزمىتىنىڭ دائىرىسى كەڭ بولۇپ، ئۈرۈمچى-شىنجاڭنىڭ مەركىزى، چىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدىن تارتىپ شىنجاڭ تىچ ئازات بولغانغا قەدەر بۇ ئۇزۇن تارىخىي جەرياندا، كۆپلىگەن ئەگرى-توقايلىق ۋە مۇرەككەپ ۋەقەلەر سادىر بولغان. تارىخى ماتېرىياللارغا بىرقەدەر باي بولۇپ، بۇ بىزنىڭ تارىخىي ماتېرىياللارنى تەتقىق قىلىش خىزمىتىمىزگە پايدىلىق شەرت-شارائىت يارىتىپ بېرىدۇ. ئۈرۈمچى-كۆپ مىللەت توپلۇشۇپ ئولتۇراقلاشقان شەھەر، ھەر مىللەت خەلقى بۇ شەھەرنىڭ ئىقتىسات ۋە مەدەنىيىتىنىڭ راۋاجلىنىشىغا ئۇلۇق تۆھپىلەرنى قوشقان، بولۇپمۇ ۋەتەننىڭ بىرلىكىنى قوغداپ، مىللىي بۆلگۈنچىلەرگە قارشى كۈرەشنىڭ ھايات-ماماتلىق ئېغىر كۈنلىرىدە بىللە بولۇشتەك ئىتىپاقلىق روھى، تارىخىي ماتېرىياللار توپلىمىنى تېخىمۇ ياخشى بېرىنچى قوللۇق ماتېرىياللار بىلەن تەمىنلەيدۇ. بۇندىن كېيىن «ئۈرۈمچى تارىخىي ماتېرىياللار توپلىمى» نى خەنزۇچە يېزىقتا نەشر قىلىپلا قالماي، ئاز سانلىق مىللەت يېزىقىدىمۇ نەشر قىلىشىمىز لازىم.

بۇندىن باشقا 1933 - يىلدىن كېيىن بولۇپمۇ ياپونغا قارشى ئۇرۇش مەزگىلىدە زور تۈركۈم كوممۇنىستلار ئۈرۈمچىگە كېلىپ خىزمەت ئىشلىگەن ھەم ماركسىزىم-لېنىنىزىم، ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنى تارقاتقان، پارتىيىنىڭ ياپونغا قارشى مىللىي بىر-

www.uyghurkitap.com

لىكسەپ سىياسىتىنى ئىجرا قىلغان ۋە ھەر مىللەت خەلق قوزغاپ ـ تەشكىللەپ ياپونغا قارشى ئۇرۇشقا ياردەم بېرىش ئارقا سېپىنى بەرپا قىلغان. شىنجاڭ خەلقى ئۈچۈن زور تۆھپىلەرنى قوشۇپ خەلق ئاممىسى ئىچىدە چوڭقۇر تەسىر قالدۇرغان. مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى تارىخىي ماتېرىياللىرىمىزنىڭ پارلاق ماقالىلىرى بولالايدۇ. تارىخ بىر ئەينەك، تارىخنى تەتقىق قىلىشىمىز ئۆتكەننىڭ تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، بۈگۈنكى خىزمەتلىرىمىزنى يېتەكلەش بولۇپمۇ ياش ئەۋلاتلىرىمىزنى كونا يىلتىزنى بىلىدىغان ھازىرقىغا سېلىشتۇرۇپ، كەلگۈسىگە نەزەر سالىدىغان قىلىپ تەربىيەلەش، ئۇلارنىڭ سوتسىيالىستىك ۋەتەننى قىزغىن سۆيۈش، كوممۇنىزم ئىشلىرىغا ئىنتىلىش ئاكتىپلىقىنى قوزغۇتۇشتىن ئىبارەت. شۇنىڭ ئۈچۈن تارىخىي ماتېرىيال يازىدىغانلار «4 خۇسۇسىيەت»نى ئورۇنداش كېرەك. 1 - راستچىللىق بىلەن ھەقىقەتنى ئەمەلىيەتتىن ئىزدەش ئارقىلىق تارىخنىڭ ھەقىقىي قىياپىتىنى ئىنكاس قىلىش؛ 2 - ئىلمىلىك بىلەن مەيلى قايسى تەرەپتىكى ماتېرىيال بولسۇن ھەممىسگە تارىخىي ماتېرىيالىستىك ۋە دىئالېكتىكا ماتېرىيالىستىك نۇقتىدىن قاراش؛ 3 - تارىخىي ماتېرىياللار ئارقىلىق مول بىلىملەر بىلەن تەمىنلەش؛ 4 - ماقالىنىڭ سۆزلىرى راۋان ئاما ئاسان چۈشىنىدىغان ئىبارىلەرنى قوللىنىپ، كىشىلەرنى جەلىپ قىلالايدىغان خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە بولۇشى لازىم.

نۆۋەتتە ماقالە توپلاش بىلەن تارىخىي ماتېرىياللارنى «قۇتقۇزۇۋېلىش» مۇھىم ۋەزىپە، چۈنكى تارىخىي ماتېرىياللارنى

پىششىق بىلىدىغان پارتىيە ئىچى ۋە سىرتىدىكى پىشقەدەم يول-داشلار، يەرلىك مويىسىپىتلار، جەمئىيەتتىكى ھەر ساھە زاتلارنىڭ كۆپ سانلىقى ياشانغانلار بولۇپ، ئۇلار تېزدىن «قۇت-قۇزۇۋېلىش» نى ئېلىپ بارمىساق كېيىن ئورنىنى تولدۇرالمايدى-غان زىيانغا ئۇچرايمىز.

1 - سان «ئۇرۇمچى تارىخي ماتېرىياللار توپلىمى» نىڭ نەشردىن چىقىشىغا پەقەتلا 3 ئاي ۋاقىت سەرپ قىلىندى. بۇ تارىخي ماتېرىياللار تەتقىقات ھەيئىتىدىكى يولداشلارنىڭ تىرىشچانلىقى ئارقىسىدا ۋە ماقالە يازغانلارنىڭ ئاكتىپ ئىشلىشىدىن بولدى. يولداشلارنىڭ تېخىمۇ ئىلگىرىلەپ، تارىخي ماتېرىيال خىزمىتىنى ياخشى ئىشلىشىنى ئۈمىت قىلىمەن.

«كىم ئېيتىدۇ: ياشانغان لىيەنپوكېۈچىتىن قالدى دەپ؟» بۇ ئاتاغلىق شائىر شىڭ جاۋەنىڭ «يۇڭيۈلۇ» بەزمىسىنىڭ جۈمـ-لىسى بولۇپ، شۇ روھ ئارقىلىق يولداشلار بىلەن ئورتاق تىرىـ-شىشنى خالايمەن.

ئابدۇرۇسۇل ھاشىم تەرجىمىسى

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

باش ئۇيۇشمىسى ئۆلكىنىڭ مەركىزى ئۈرۈمچىگە جا... بولۇپ، ئۈرۈمچىنىڭ تارىخىدا مۇئەييەن ئورۇن ئالغان. تۆۋەندە بۇ تەشكىلاتنىڭ قۇرۇلۇشى ۋە پائالىيەتلىرىنى قىسقىچە سۆزلەپ ئۆتىمەن.

1- جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ قۇرۇلۇشىدىكى تارىخىي ئارقا كۆرۈنۈش

1933 - يىلى 4 - ئاينىڭ 12 - كۈنى ئۆلكىنىڭ مەركىزىي (دىخۇا) ئۈرۈمچىدە سىياسىي ئۆزگىرىش يۈز بەردى. بۇ قېتىمقى سىياسىي ئۆزگىرىشنى قوزغىغان ئاساسلىق كىشىلەر چېن جۇڭ، لى شياۋتيەن، تاۋمىڭيۇ قاتارلىقلار ئاق ئورۇس ئەسكەرلىرى «جۇڭگو تەۋەلىكىگە ئۆتكەن ئارمىيە» ۋە قىسمەن ئۆلكە ئارمىيىسى بىلەن بىرلىشىپ شىنجاڭغا چېكىنىپ كەلگەن دۇڭبېي (شەرقىي شىمال) ياپونغا قارشى ئارمىيىدىن پايدىلىنىپ ھەمدە ئۇلارنىڭ قوللىشى ئارقىسىدا جىن شۇرېن ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىقىنى ئاغدۇرۇپ تاشلايدۇ. جىن شۇرېن ھوقۇقىنى تاشلاپ قېچىپ كېتىدۇ ۋە نەنجىڭگە بېرىپ گومىنداڭ مەركىزىي ھۆكۈمىتىگە شىنجاڭ «قىزىللىشىپ كەتتى.» دەپ ئەرز قىلىدۇ. جىن شۇرېن ئاغدۇرۇلۇپ كەتكەندىن كېيىن شېڭ شىسەي ھەدەپ ھىلە-مىكىر ئىشلىتىپ، تەرەپ-تەرەپكە خوشامەت قىلىپ، شىنجاڭنىڭ ھەربىي، سىياسىي ھوقۇقىنى قولغا كىرگۈزۈۋالىدۇ. شېڭ شىسەي تەختكە چىققاندىن كېيىن ۋەزىيەتكە ماسلىشىپ ئەينى ۋاقىتتىكى مۇرەككەپ ۋەزىيەتكە تاقابىل تۇرۇش

ئۇچۇن ئۇزىنى ئىلغار قىياپەت بىلەن نىقاپلاپ، بىر قولىدا گومىنداڭنىڭ شىنجاڭدىكى پارتىيە ئورگىنىنىڭ ۋەزىپىسىنى ئېلىپ تاشلاپ، نەنجىن گومىنداڭ ھوكۈمىتى بىلەن مۇناسىۋەتنى ئۈزگەنلىكىنى بىلدۈرگەن بولۇپ، يەنە بىر قولىدا: «سو-ۋېتكە يېقىنلىشىش» دىگەن ۋەزىپىنى كوتىرىۋېلىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى ھوكۈمىتىنىڭ قوللىشىنى قولغا كەلتۈرۈشكە تىرىشىپ ھەركەت قىلدى. ئۇ، يەنە «مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىگى يولغا قويۇش» ،«دېموكراتىيە ئەركىنلىككە كاپالەتلىك قىلىش» دىگەننى ئاساسىي مەزمۇن قىلغان «8 چوڭ خىتاپنامە» نى ئېلان قىلىپ، ئاممىنىڭ ئارزۇسىغا ئاكتىپ ماسلىشىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ ھىمايە قىلىشىنى قولغا كەلتۈرۈشكە ئۇرۇندى. گەرچە شىڭشىسەي پۈتۈن زېھنى-پاراستىنى ئىشلىتىپ يۇقۇرقى چارە - تەدبىرلىرىنى يولغا قويۇش ئارقىلىق ئۆزىنىڭ ھو-كۈمرانلىق ئورنىنى مۇستەھكەملىمەكچى بولسىمۇ، لېكىن ئەينى ۋاقىتتىكى ئوبېكتىپ ۋەزىيەت ئۇنىڭ ئۈچۈن پايدىسىز ئىدى. بىرىنچىدىن، نەنجىن ھوكۈمىتى ئۇنىڭ رىياسەتچىلىگىدىكى يېڭى ھاكىمىيەتكە قوشۇلۇش ئىپادىسىنى بىلدۈرمەيلا قالماي، بەلكى خۇاڭ مۇسۇڭنى ئاغدۇرمىچىلىق ھەركەت ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن شىنجاڭغا ئەۋەتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا ماجۇڭيىڭ باشچىلىغىدىكى 36 - دېۋىزىيىگە قايتىدىن شىنجاڭغا كىرىشكە بۇيرۇق بېرىپ «ئىككى باشنى سوقاشقا سېلىپ قويۇپ» ئارىدىن تەييار پايدىنى ئالماقچى بولىدۇ. ئىككىنچىدىن، چىن جۇڭ،لى شياۋتىيەن، تاۋمىڭيۇيلارنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى سىياسى

ئۆزگىرىش مەۋسىنى شىڭشىسەي تارتىۋالغانلىقىغا كوڭلىدا ئاداۋەت ساقلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى بايقىغان خۇاڭمۇسۇڭ پۇر-سەتتىن پايدىلىنىپ سۈيىقەست ئىشلىتىپ ئوت قويرۇقلۇق قىلىپ 2 - قېتىملىق سىياسى ئۆزگىرىش قىلىشقا كۈشكۈرتىدۇ. ئۇچىنچىدىن، سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق ئايلىنىپ شىنجاڭغا كەلگەن 30 مىڭدىن ئارتۇق شەرقىي - شىمال ياپونغا قارشى ئارمىيىسى ئۆز ئىختىيارى بىلەن شىنجاڭدا! قېپ قالغان بۇ بىر تۈركۈم ئادەملەرنىڭ تەركىۋى مۇرەككەپ بولۇپ، شىڭ-شىسەينىڭ ئۇلارنى كونترول قىلىشى تەس ئىدى. تۆتىنچىدىن، خەلقارا جاھانگىرلارنىڭمۇ خېلى بۇرۇنلا شىنجاڭغا كوزى چۈ-شۈپ يۈرگەچكە، ئۇلار شىڭشىسەينى «سوۋېتكە يېقىنلاشتى»، «گومىنداڭ بىلەن بىرلەشتى» دەپ جار سېلىپ ھەدەپ مىللى مۇناسىۋەتكە بولگۈنچىلىك سېلىپ، ئاز سانلىق مىللەتلەر ئار-سىدىكى فېودال كاتتىۋاشلارنى ئۆزىگە تارتىپ مىللى بولگۈن-چىلىك ھەركەتلەرنى ئېلىپ باردۇ.

شىڭشىسەي بۇنداق مۇرەككەپ ۋەزىيەتكە تاقابىل تۇ-رۇش ئۈچۈن ئالدى بىلەن كۈچنى مەركەزلەشتۈرۈپ زىمچۈەن-زىدىكى ئۇرۇشتا ئۇرۇمچىگە بېسىپ كېلىۋاتقان ماجۇڭيىڭ قىسمىنى تار-مار قىلىپ، ئارقىدىنلا جايۇەن قوزغىغان ئىلى رايونىدىكى قوراللىق توپىلاڭنى باستۇردۇ. مانا بۇ ئىككى قېتىملىق ھەربى غالىبىيەت ھەيۋىسىدىن پايدىلىنىپ 1933-يىلى 6 - ئاينىڭ 26 - كۈنى كەسكىن تەدبىر قوللىنىپ چىن جوڭ، لى شياۋتيەن، تاۋمىڭيۈيلارغا ئولۇم جازاسى بېرىپ،

ئەنجىن ھوكۇمىتى «ھال سوراش ئەلچىسى» دەپ سۇيقەستچىلىك ھەركەت ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن ئەۋەتكەن خۇاڭمۇسۇڭنى قىستاپ، تېزرەك شىنجاڭدىن كېتىشكە مەجبۇرلايدۇ. يەنە 1933 - يىلى 10 - ئايدا شەرقىي شىمال ئارمىيىسىنىڭ باشلىقلىرىدىن جىن رۇگچىن، يىڭجەنبياۋ، سۇگۇ ياۋياۋجۇن قاتارلىقلارغا ماجۇڭيىڭ قوشۇنىنى تازىلاشتا «دۇشمەن باندىتلىرى بىلەن تىل بىرىكتۈردى» دېگەن بەتنامنى چاپلاپ تۇتۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىن، شەرقىي - شىمال ئارمىيىسىنىڭ ھەر قايسى قىسىملىرىنى ئۆلكە ئارمىيىسىگە ئۆزگەرتىپ تەشكىللەپ، شىڭشىسەينىڭ بىر ئۆتاش قوماندانلىق قىلىشىغا ئۆتكۈزۈپ بېرىدۇ. 1934 - يىلى ئىز، ياپونىيىدە ئوقۇۋاتقاندا تەشكىللەنگەن «ياپونىيىگە ئوقۇشقا بارغان تەيۋەنلىك ساۋاقداشلار ئۇيۇشمىسى» دىكى ساۋاقداشلىرىنى شىنجاڭغا كېلىپ خىزمەت ئىشلەشكە تەكلىپ قىلىدۇ. 1934 - يىلى 6 - ئايلاردا خى-يۇجۇ، (خىچۇگۇاڭ) لاڭداۋخىڭ، ۋاڭلىشى (ۋاڭنەيچۇڭ) شۇلىيەن، (شۇدابۇ)، چىڭچىمىڭ (چىڭرۇگبەي)، سۇڭنەنىسى كاڭبىگلىڭ (كاڭمىگيۈەن)، ۋاڭيەنلىڭ، گوشاياڭ، سۈيگۇجىڭ قاتارلىق 10 كىشى (ئەينى ۋاقىتتا ئاتالمىش 10 چوڭ دوكتۇر دېيىتتى) ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ ئۈرۈمچىگە كېلىدۇ. شىڭشىسەي ئۇلارنى قىزغىن كۈتىۋالىدۇ ۋە مۇھىم خىزمەتلەرگە ئورۇنلاشتۇرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا 1934 - يىلى 6 - ئايدا ماجۇڭيىڭنىڭ قالدۇق كۈچلىرىنى تازىلاپ، 7 - ئايدا جاھانگىرلار رېژىسسورلۇق قىلغان قەشقەر «شەرقىي

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

تۈركىستان جۇمھۇرىيىتى» مەسىلىسىنى بىر تەرەپ قىلىدۇ. 9 - ئايدا ئۇنىڭ كاتتىۋېشى خوجانىيازنى قەشقەردىن ئۈرۈمچىگە قايتۇرۇپ كېلىپ شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسلىكىگە تەيىنلەيدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭ يەرلىك گارنىزونىنىڭ كاتتىۋېشى ماھمۇتنى 6 - دېۋىزىيىنىڭ سىجاڭى قىلىپ، قەشقەردە تۇرغۇزىدۇ. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنى ئۆزگەرتىپ تەشكىللەپ دېخانچىلىق، كانچىلىق نازارىتى دېگەن ئورگاننى كۆپەيتىپ قۇرۇپ، ئۇنىڭغا يۈيۈۋىنبىڭ (ئۇيغۇر، ئەسلى ئىسمى يۇنۇس بەگ) نى نازىر قىلىپ تەيىنلەيدۇ. مەخسۇتنى مائارىپ نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىقىغا تەيىنلەيدۇ. نىيازنى ئاقسۇنىڭ ۋالىسى، ئاق موللىنى ئۆلكىلىك بانكىنىڭ باشلىقى قىلىپ تەيىنلەيدۇ. تۇرغۇن كونا ئايماقنىڭ باشلىقى مانجۇ كېجاپنى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزالىقىغا تەيىنلەيدۇ. قازاق زىيالىيلىرىدىن بايەن موللىنى خەلق ئىشلار نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىقىغا، شەرىپقاننى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئەزالىقىغا ۋە ئالتاينىڭ ۋالىيلىقىغا تەيىنلەيدۇ. شۇ ۋاقىتتىمۇ شىنجاڭدا تەسىرى بىر قەدەر چوڭ بولغان يەرلىك دېموكراتىك زات بۇرھاننى يەرلىك ماللار شىركىتى (تۇسەنگۇڭسى) نىڭ جىڭلىلىقىغا تەيىنلەيدۇ. شۇ ئارقىلىق شىنجاڭدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ كەيپىياتىنى ئاساسىي جەھەتتىن مۇقۇملاشتۇرىدۇ. شىڭشىسەي دەل مۇشۇنداق پەيتتە ئۆز ھۆكۈمرانلىقىدىكى ھاكىمىيەتنى مۇستەھكەملەش ئۈچۈن، دولەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى ۋەزىيەتنىڭ ئېھتىياجىغا ماسلىشىش ئۈچۈن، ئالدى بىلەن شىنجاڭ خەلقىنىڭ

ئامىسىنى يېتەكلەپ شىنجاڭنى جۇڭگونىڭ ئايرىلماس ئۆلكىسى قىلىپ، مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئىتتىپاقلىقنى بۇزۇپ مۇستەملىكە قىلىشقا قەست قىلغان جاھانگىرلارغا قارشى تۇرىدۇ». ئۇنىڭدا يەنە: «ھوكۇمەتنىڭ تەدبىر سىياسى ۋەزىپىلىرى» (يەنە «8 چوڭ خىتاپنامە») نى نىزامنامىنىڭ 3 - ماددىسىغا كىرگۈزگەن: «بۇ ئويۇشما جۇڭگونىڭ دولەت ئەھۋالى ۋە شىنجاڭ خەلقىنىڭ تەلىۋىگە ئاساسەن تۆۋەندىكى تەشەببۇسلارد بولىدۇ: (1) شىنجاڭدىكى مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكىنى ئىشقا ئاشۇرۇپ، مىللەتلەر ئوتتۇرىسىدىكى ئارازىلىقلارنى تۈگىتىش؛ (2) مەركەزنىڭ قانۇن-نىزاملىرىغا ئاساسەن، ئۆلكىنىڭ مەمۇرى تۈزۈمىنى ئىسلاھ قىلىش، ئۆلكە ۋە ناھىيەلەرنىڭ يەرلىك مۇختارىيىتىنى ئىلگىرى سۈرۈش؛ (3) قانۇنسىز زومىگەر ئۇنسۇرلارنى خىيانەتچى، ئەمەلدارلارنى، تۇخاۋ-لېشىنلارنى يوقۇتۇش؛ (4) قانۇننى ئىسلاھ قىلىش يەنە قانۇن ئورۇنلىرىنىڭ مۇستەقىل تۈزۈمىنى ئىشقا ئاشۇرۇش، ھەر دەرىجىلىك ئەدلىيە ئورۇنلىرىنى تەسىس قىلىش، ئەدلىيە خادىملىرىنى تەربىيەلەپ يېتىشتۇرۇش؛ (5) خەلقنىڭ سىياسى بىلىمىنى ئۆستۈرۈش، سودا - سانائەتنى رىۋاجلاندۇرۇش، يەرلىك سانائەت كارخانىلىرىنى قۇرۇش، قاتناش - ترانسپورت ئىشلىرىنى يولغا قويۇش، كان سانائىتىنى ئېچىش، مالىيە ئىشلىرىنى ياخشىلاش؛ (6) ھەربى ۋە خەلقنى ئايرىپ ئىدارە قىلىش، ھەربى قىسىملارنى ياخشىلاش، جەڭگىۋار كۈچىنى كۈچەيتىش. ھوكۇمەتكە بولغان ئىشەنچىنى ئۆستۈرۈش؛ (7) ھەر مىللەت

تەيىنلىدى. ئۇنىڭدىن باشقا ھەر قايسى بولۇم، ئىس-
غىمۇ شىڭشىسەي ئۇزىگە ئىشەنچلىك ئادەملەرنى قويىدى.

جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى قۇرۇلغاندىن كېيىن «جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، تېچلىق، قۇرۇلۇش دەك ئاتالمىش «3 چوڭ سىياسەت» نى ئىسلاھ قىلىشنى كۆچەپ تەشۋىق قىلغان بولسىمۇ، لېكىن شىڭشىسەي بۇ تەشۋىقاتلاردىن پايدىلىنىپ ئۇزىنىڭ ھوكۇمرانلىق ئورنىنى مۇستەھكەملىدى ۋە ئۇزىنى «ئۇلۇغ داھى» دەپ ئاتىۋالدى.

3 ـــ ئۇيۇشمىنىڭ ئىككى قېتىم ئۆزگەرتىپ قۇرۇلۇشى

مەملىكەت ئىچى ۋە سىرتىدىكى سىياسى ۋەزىيەتنىڭ جىددى ئۆزگۈرۈشىگە ئەگىشىپ، سىياسى دەللال شىڭ شىسەي دەرھال «سول» قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، سىياسى سەھنىدە يەنە ئويۇن ئويناشقا باشلىدى. 1935 ـ يىلى 5 ـ ئايدا شىڭ شىسەي كومپارتىيە ئەزالىرىدىن ۋاڭ شۇچىڭ (يۇشۇسۇڭ)، ۋەن شەنشىڭ (جاڭ يىفەن)، ۋاڭ باۋچەن (جاۋشى) قاتارلىق 25 نەپەر كىشىنى شىنجاڭغا كېلىپ خىزمەت ئىشلەشكە تەكلىپ قىلدى، ھەمدە جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنى قايتا ئۆزگەرتىپ تەشكىللەشكە كىرىشىپ، خې يويجۇ قاتارلىقلارنى ئىجرائىيە ۋېيۈەنجاڭلىق ۋەزىپىسىدىن قالدۇرۇپ يوت- كەۋېتىدۇ. باشقا ھەر قايسى بولۇملەرنىڭمۇ تەشكىلنى قۇرۇلۇشنى باشقىدىن تەگشەپ، ۋاڭ شۇچىڭنى باش كاتىپلىققا، جاۋزىشڭنى مۇئاۋىن باش كاتىپلىققا، ليۇجەنچىڭنى تەشكىلات بولۇمىنىڭ

باشلىقلىقىغا، ۋەنشەنتىڭنى تەشۋىقات بۆلۈمىنىڭ باشلىقلىقىغا، بورھاننى خەلق ئىشلار بۆلۈمىنىڭ باشلىقلىقىغا، مەنسۇرنى مەدەنىيەت بۆلۈمىنىڭ باشلىقلىقىغا، تەيىنلەيدۇ. جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى بىرىنچى قېتىم ئۆزگەرتىپ تەشكىللەنگەندىن كېيىن، ئىلى، ئالتاي، چۆچەك قاتارلىق ئورۇنلاردىمۇ ئۇيۇشمىنىڭ رايونلۇق ياكى شۆبە ئۇيۇشمىلىرى قۇرۇلدۇ، بىرىنچى شۆبە ئۇيۇشما شىنجاڭ ئوفىتسېرلەر مەكتىۋىدە، ئىككىنچى شۆبە ئۇيۇشما لىيوتچۇكلەر ئەترىتىدە قۇرۇلدۇ. شىنجاڭ دارىلمۇئەللىمىنى ئۆلكىلىك بىرىنچى ئوتتۇرا مەكتەپ، قىزلار ئوتتۇرا مەكتىۋى، ئۆلكىگە بىۋاستە قاراشلىق دارىلمۇئەللىمىنى قاتارلىق ئورۇنلاردىمۇ ئىلگىرى - كېيىن بولۇپ ئوقۇغۇچىلارنىڭ شۆبە ئۇيۇشمىلىرى قۇرۇلۇپ، ھەر قايسى شۆبە ئۇيۇشمىلار ئۆز ئەزالىرىنىڭ سانىغا ئاساسەن، گۇرۇپپىلارغا بۆلۈندۇ.

جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ كوندۇلۇك خىزمەتلىرىگە كومپارتىيە ئەزالىرى رىياسەتچىلىك ۋە رەھبەرلىك قىلغاندىن كېيىن، ئەسلىدىكى «3 چوڭ سىياسەت» نى تەدرىجى تولۇقلاپ، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، سوۋېت بىلەن دوست بولۇش، تىنچلىقنى ساقلاش، ئىسلاھ قىلىش، پاك بولۇش، مىللەتلەر باراۋەر بولۇشتىن ئىبارەت «6 چوڭ سىياسەت» نى يولغا قويۇپ، نىزامنامىگە ئۆزگەرتىش كىرگۈزىدۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇيۇشمىنىڭ سىياسىي خاراكتېرى تېخىمۇ ئېنىق بولۇپ، خىزمەتلىرى كۈندىن - كۈنگە جانلىنىپ كېتىدۇ. ھەر مىللەت

ياشلىرى، ئىشچى - خىزمەتچىلىرى، ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچ بەس - بەس بىلەن ئۇيۇشمىغا ئەزا بولۇشقا باشلايدۇ. ئىلغار قىياپەتكە كىرىۋالغان شىڭ شىسەي بۇ ئەھۋالدىن ئەنسىرەپ خاتىرجەم بولالمىدى. ئاخىرى قانداقتۇر «شىنجاڭ فېوداللىق خىسلىتى ئىنتايىن قويۇق جەمىيەت» دىگەننى قايتا - قايتا تەكىتلەپ، جاھانگىرلىككە قارشى تورۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ پائالىيىتىنى چەكلىمەكچى بولىدۇ. بەزىبىر خەلقارا ئارقا تىرىگى بار يەرلىك ئەكسىيەتچى ئۇنسۇرلارمۇ ئوچۇقتىن - ئوچۇق ئوتتۇرىغا چىقىپ، پاراكەندىچىلىك سالىدۇ. 1937 - يىلى قۇمۇل گارنىزۇن سىلىنگى يولۋاس قىزىل ئارمىيىنىڭ جەنۇبىي يول زوڭدۇسىنىڭ شىنجاڭغا كىرىشىگە توسقۇنلۇق قىلىدۇ، قەشقەر دىۋىزىيىسىنىڭ قوماندانى مامۇت، خوتەن دىۋىزىيىسىنىڭ قوماندانى ماخۇسەن (ئەسلىدە ماجوڭيىڭنىڭ قىسمى) لەر ئىلگىرى - ئاخىر بولۇپ، توپىلاڭ چىقىرىپ، مامۇت، ماخۇسەن قوشۇنى كۇچارغا ھوجۇم قىلىپ كەلگەندە يولۋاسمۇ پۈتۈن كۈچىنى توپلاپ يېچاننى بېسىۋالىدۇ، شىڭ شىسەي ئىنتايىن قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈپ قىلىپ ئاخىرى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ياردەم سوراپ، توپىلاڭنى باستۇرىدۇ. شىڭ شىسەي بۇ خىل قىيىن مۇھاسىرىدىن قوتۇلۇپلا يەنە ئاتالمىش «خەلقارا خاراكتىرلىق سويىقەست قوزغىلاڭ ئەنزىسى» دىگەننى كوتۇرۇپ چىقىپ، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ باش كاتىۋى ۋاڭ شۇچىڭنى قولغا ئېلىپ تۇرمىغا سالىدۇ، شۇ ۋاقىتتا، غەربىي يول زوڭدۇي شىڭ شىڭشادىن ئوتۇپ، دىخۋا (ئۈرۈمچى) گە يېتىپ كېلىدۇ.

جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتىمۇ كەينى -
كەينىدىن كادىرلارنى شىنجاڭغا خىزمەت ئىشلەش ئۈچۈن ئە-
ۋەتتىدۇ، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ باش كا-
تىپلىق ۋەزىپىسىنى ۋاڭ-باۋچەن ئۈتكۈزۈۋالدۇ. خەنگۇاڭ تەش-
ۋىقات بولۇمىنىڭ باشلىقلىقىغا تەيىنلىنىدۇ. 1938 - يىلى
جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى مەركىزىي كومىتېتى يولداش
خۇاڭ مىڭمۇ (خۇاڭ خوچىڭ) غا «يېڭى ئەسكەرلەر باتالىيونى»نى
باشلاپ، يەرلىككە بېرىپ خىزمەت ئىشلەشكە بۇيرۇق بېرىدۇ.
شىڭ شىسەي ئۇنى دەرھال جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇ-
يۇشمىسىنىڭ باش كاتىپلىقىغا تەيىنلەيدۇ. جاھانگىرلىككە قارشى
تۇرۇش ئۇيۇشمىسى ئىككىنچى قېتىم ئۆزگەرتىپ قۇرۇلىدۇ. بۇ-
رۇنقى 8 بولۇمنى ئۆزگەرتىپ؛ تەشكىلات، تەشۋىقات، ئالاقە
باغلاش، خەلق ئىشلار بولۇمىدىن ئىبارەت 4 بولۇمگە بىرلەش-
تۇرۇپ، كومپارتىيە ئەزاسى دەن جىڭچىنى تەشكىلات بولۇمگە،
مىڭ يىچۇ (شۇ مىڭچو) نى تەشۋىقات بولۇمگە خەنگۇاڭنى ئالاقە
باغلاش بولۇمگە مەسئول قىلىدۇ، بۇرۇنقى باش كاتىپ ۋاڭ
باۋچەننى خەلق ئىشلىرى بولۇمگە يۆتكەيدۇ. جاھانگىرلىككە
قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى 2 - قېتىم ئۆزگەرتىپ قۇرۇلغان-
دىن كېيىن تۇرلۇك پائالىيەتلەر چاقماق تېزلىكىدە قانات-
يايدۇرۇلۇپ، پارتىيىنىڭ ياپۇنغا قارشى مىللىي بىرلىكسەپ سى-
ياسىتى خەلق ئاممىسىنىڭ قەلبىدە تېخىمۇ چوڭقۇر ئورۇن ئالغان
بولۇپ، ماركسىزم - لېنىنىزم كىتاپ ژۇرناللىرى ۋە ماۋزېدۇڭ
ئەسەرلىرى پۈتۈن شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقلىرىنىڭ ئا-

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

رىسىدا كەڭ تارقالغان. جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ تەشكىلىي ئاپپاراتلىرى ئىنتايىن كېڭەيگەن ئىدى. شۇ ۋاقىتتىكى مەلۇماتلارغا قارىغاندا پەقەتلا ئۈرۈمچىدىكى ئىدارە، جەمئىيەت، مەكتەپ، زاۋۇت - كارخانىلاردىلا بىۋاستە قاراشلىق 8 شۆبە ئۇيۇشما، رايونلۇق 27 ئۇيۇشما بار ئىدى، رايون قارمىقىدىكى شۆبە ئۇيۇشمىدىن 310 دىن ئارتۇق (ئۈرۈمچى ناھىيىلىك ئىدارىلار بۇنىڭ ئىچىدە) بولۇپ، ئۇيۇشما ئەزالىرى 12 مىڭ 300 دىن ئارتۇق ئىدى.

قارا نىيەت ھىلىگەر شىڭ شىسەي خەلق ئاممىسىنىڭ رايىنى كونترول قىلالماي قېلىشىدىن قورقۇپ يەنە بىر قېتىم «سىرتماقنى چىگىتىش ھىلىسىنى» قوللىنىپ جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىغا ھە دەپ بېسىم ئىشلىتىپ توسقۇنلۇق قىلىشقا باشلىدى. 1939 - يىلى 5 - ئايدا يولداش خۇاڭ مىڭفۇنى جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىدىن يوتكەپ ۋاڭ باۋچەننى قايتا ئەكىلىپ باش كاتىپلىققا قويدى.

1942 - يىلى سوۋېت ئىتتىپاقى فاشىزىمغا قارشى ئۇرۇشنىڭ جاپالىق پەيتىدە تۇرغاندا، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرى يەنە بىر قېتىم گۇڭچەنداڭغا قارشى تەتۈر قويۇن چىقارغان، پارتىيىمىز قەتئىي داۋاملاشتۇرىۋاتقان ياپونغا قارشى كۆرەش ئىنتايىن قىيىن ئەھۋالدا تۇرغاندا، شىڭ شىسەي ئۆزىنىڭ ئەكسىيەتچى ئەپتى - بەشىرىسىنى ئاشكارىلاپ، ئاتالمىش «12 - ئاپرېل سۈي قەست ئەنزىسى» دىگەننى توقۇپ چىقىپ شىنجاڭدا خىزمەت قىلىۋاتقان كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ ھەممىسىنى

دېگۈدەك تۇتقۇن قىلىپ تۈرمىگە تاشلىدى. ھەمدە مىڭلىغان، ئونمىڭلىغان كوممۇنىزىم ئىدىيىسى بىلەن قوراللانغان شىنجاڭ ھەر مىللەت ياشلىرىنى ۋە كومپارتىيە بىلەن ئالاقىلاشقان ۋە بىللە ئىشلىگەن ھەربى، ھۆكۈمەت خادىملىرىنىڭ بىرسىنىمۇ قويماي قولغا ئالدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا سوۋېت ئىت-تىپاقى بىلەنمۇ مۇناسىۋەتنى ئۈزۈپ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىن-جاڭدىكى مۇتەخەسسىسلىرىنى، خادىملىرىنى ۋە مەسلىھەتچىلىرىنى قايتۇرۇۋەتتى. بۇرۇنقى قوزغىلىڭدا تۇرۇشلۇق 8 - پولكنى قاي-تۇرۇپ كېلىپ جۇڭگو كۇڭچەنداڭى مەركىزي كومىتېتى چېگرا رايون ھۆكۈمىتى بىلەن بولغان ئالاقىنى ئۈزدى. ئارقىدىنلا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ ئىشەنچلىك قوشۇنلىرىنى، ئەنگلىيە، ئامېرىكىنىڭ خارجى ئىشلار خادىملىرىنىڭ شىنجاڭغا كېلىشىنى قارشى ئالدى. شۇنىڭ بىلەن شىنجاڭ خەلقىنىڭ جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى ئەمەلدىن قالدۇرۇلۇپ، گومىنداڭ شىنجاڭ ئۆلكىلىك داڭبۇسى قۇرۇلدى.

4 - جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ ئا-ساسىي پائالىيەتلىرى،

شىنجاڭ خەلقلىرىنىڭ جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىغا كومپارتىيە ئەزالىرى ئۇزۇن مۇددەت رەھ-بەرلىك قىلىپ ۋە ئەستايىدىل خىزمەت قىلغانلىقى ئۈچۈن جەمئىيەتتىكى پائالىيەتلىرى كەڭ كۆلەمدە قانات يايغان ئىدى. ماركسىزم - لېنىنىزم، ماۋزېدۇڭ ئىدىيىسىنى تەشۋىق قىلىش دېموكراتىك ئىسلاھات ۋە ئىقتىسادىي قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

ھەمدە شىنجاڭدىكى ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ مەدەنى - مائارىپ ئىشلىرىنى ئىلگىرى سۈرۈش ۋە راۋاجلاندۇرۇش جەھەتلەردە زور تۆھپىلەرنى قوشقان ئىدى؛ بۇلار ئاساسەن:

(1) ئىنقىلاۋىي نەزەرىيە تايانچىلىرىنى يېتىشتۈرۈش. جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش تەلىم-تەربىيە كۇرسى ئېچىپ بۇنىڭغا شىڭ شىسەي ئۆزى پەخرى بەنجاڭ بولغان ئىدى. ھەر قېتىمقى كۇرسقا باش كاتىپ قوشۇمچە ئىلمىي مۇدىرلىكنى ئۈستىگە ئېلىپ كونكرېت خىزمەتلەرگە مەسئۇل بولاتتى. كۇرسقا ئۆگىنىشكە كەلگەنلەرنىڭ ھەممىسى ھەر قايسى رايونلۇق، شۆبە ئۇيۇشمىلىرىنىڭ ئىش بېجىرگۈچىلىرى ئىدى. ھەر بىر قارار كۇرسقا 30 - 50 گىچە كىشى قاتنىشاتتى. ئۆگىنىشنىڭ ئاساسىي مەزمۇنلىرى: شىڭ شىسەي يازغان «ھۆكۈمەتنىڭ نۆۋەتتىكى ئاساسىي ۋەزىپىلىرى»، «6 چوڭ سىياسەتنى دەرسلىك» دېگەن كىتاپلاردىن سىرت يەنە ماركسىزىم -لېنىنىزىم ئاساسىي نەزەرىيىلىرى، مەسىلەن، دىئالېكتىكا ماتېرىيالىزىم پەلسەپەسى، لېنىنىزىم مەسىلىلىرى، سىياسىي ئىقتىسات، ياپونغا قارشى مىللىي بىرلىك سەپ سىياسىتى قاتارلىقلارمۇ بار ئىدى. 1938 - يىلى 11 - ئاينىڭ 7 - كۈنى جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ باش كاتىۋى يولداش خۇاڭ مىڭفو، دائىمىي ئىشلار كومىتېتىنىڭ 42 - قېتىملىق يىغىنىدا يۇقۇرى دەرىجىلىك جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش كۇرسى ئېچىش لايىھەسىنى ئوتتۇرىغا قويدى. مۇزاكىرە ئارقىلىق يۇقۇرى دەرىجىلىك كۇرسنى ئېچىش ۋە ئۇنىڭغا ھەر قايسى ئورۇنلارنىڭ رەھبىرىي كادىر-

لەرنى ئاجرىتىپ كۆرسىغا قاتناشتۇرۇش قارار قىلىندى. دەرسلىكلەرگە «ماۋزېدۇڭنىڭ ياپونغا قارشى تۇرۇش توغرىسىدىكى سوز تاللانمىلىرى»، «ياشلارنى تەربىيىلەش ھەققىدە» يولداش ليوشاۋچىنىڭ «پارتىيە ئەزالىرىنىڭ تەربىيىسى ھەققىدە» دىگەن مەزمۇنلار قوشۇلدى.

جاھانگىرلىككە قارشى تەلىم - تەربىيە كورسى جەمئى 5 قارار ئېچىلىپ يەرلىك خىزمەتلەر ئۈچۈن زور بىر تۈركۈم نەزىرىيە تايانچىلار يېتىشتۈرۈلدى، بۇ تايانچىلار قايتىپ ھەر قايسى ئاساسىي قاتلام تەشكىلىلىرىنىڭ نەزىرىيە ئۆگىنىشلىرىگە يېتەكچىلىك قىلدى.

(2) نەزىرىيە ئۆگىنىشىنى تەشكىللەش، جاھانگىرلىككە قارشى ئۇيۇشمىسىنىڭ ھەر قايسى ئاساسىي قاتلام تەشكىلىلىرى، گۇرۇپپىلارنى ئاساس قىلىپ ھەپتىدە بىر قېتىم ئۆگىنىش يىغىنى ئۇيۇشتۇراتتى. ئۆگىنىش مەزمۇنى: باش ئۇيۇشمىنىڭ بىر تۇتاش بەلگىلەپ بەرگەن ماقالىلارنى ئۆگەنگەندىن سىرت ئەينى ۋاقىتتا كەڭ تارالغان ئەيسىچىنىڭ «ئاممىۋىي پەلسەپە» سى ياشلارنىڭ ئۆزلىگىدىن ئۆگىنىش مەجمۇئەسى ئىچىدىكى جۇڭگو قانداق قىلىپ يېرىم مۇستەملىكىگە ئايلىنىپ قالغان، يەنە «ئىدىيىۋىي مىتود توغرىسىدا» قاتارلىق ماتىرىياللارنىمۇ ئۆگىنەتتى. باش ئۇيۇشما، رايونلۇق ئۇيۇشمىلار داۋاملىق دوكلات يىغىنى، لېكسىيە سوزلەش يىغىنى قاتارلىق شەكىللەر ئارقىلىق ئۆگىنىش فۇداۋلىرىنى ئېلىپ باراتتى ھەمدە بىر تۇتاش ئىمتىھان ئالاتتى.

www.uyghurkitap.com

شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ۋاقىتتىكى ئىنقىلاۋىي نەزىرىيە ئۆگىنىش ئىنتايىن ئەۋجىگە چىققان ئىدى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ خەلقارا كىتاپخانىسى ۋە شەھەردىكى مەدەنىيەت كىتاپخانىلىرىغا كەلگەن نەزىرىيىۋى كىتاپلار كېلىشى بىلەن تەڭلا، كىشىلەر يېرىم كېچىدە بېرىپ ئۆچىرەتتە تۇرۇپ سېتىۋالاتتى. كوپ كىشىلەر تۇرمۇشنى قىسىپ ئاددى - ساددا ئوتكۈزۈپ ئىقتىسات قىلغان پۇلىغا چۇڭچىڭدا نەشر قىلىنغان «شىنخۇا گېزىتى»، يەنئەندە نەشر قىلىنغان «ئازاتلىق گېزىتى»، «ئازاتلىق ژورنىلى»، «جۇڭگو مەدەنىيىتى ژورنىلى»، «8 - ئارمىيە ھەربى - سىياسى ژۇرنىلى» قاتارلىق گېزىت - ژۇرناللارغا مۇشتېرى بولاتتى. كىتاپ ئالالمىغان ياشلار جاپاغا چىداپ ۋاقىت ئاجرىتىپ دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىدىن پايدىلىنىپ خەلق مائارىپ سارىيىنىڭ كۇتۇپخانىسىغا بېرىپ، ××× يازغان سىياسى ئىقتىساتتىن لېكسىيە (جاڭ جۇڭشى تەرجىمە قىلغان) ئەي سىچى يازغان «يېڭى پەلسەپە دەرسلىگى» قاتارلىق كىتاپلارنى كوچۇرەتتى. بۇ خىل چوڭ تىپتىكى كىتاپلارنى كوچۇرۇش ئۈچۈن بىر نەچچە ئايلاپ ۋاقىت سەرپ قىلىشقا توغرى كەلسىمۇ، لېكىن ياشلار شۇ جەرياندا مەلۇم ئىنقىلاۋىي نەزىرىيە ئۆگىنىپ ئالغانلىقىغا مەمنۇن بولۇپ ئىنتايىن زور بەخت ھېس قىلاتتى.

(3) مەدەنىيەت پائالىيەتلىرىنى قاناتيايدۇردى. ئەينى ۋاقىتتا مەدەنىيەت پائالىيەتلىرىنىڭ قاناتيايدۇرۇش شەكىللىرى ناھايىتى كوپ بولۇپ ئەڭ ئومۇملاشقان شەكلى ناخشىچىلار ئەتىرىتىنى ئۇيۇشتۇرۇش ئىدى. ھەر قايسى ئاساسىي قاتلام

شوبه ئۇيۇشمىلارنىڭ ھەممىسىدە ئۆزلىرىنىڭ ناخشىچىلار ئەتـ
رىتى بار ئىدى. جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى
ناخشىچىلارنى تەربىيىلەش كۇرسىنى ئاچقان، «يېڭى ئەسكەرلەر
باتالىيونى» نىڭ مەدەنىيەت ئوقۇتقۇچىسى يولداش لى جالىننى
ناخشا ئۆگىتىشكە تەكلىپ قىلغان. ئۇ، ھەپتىدە 3 قېتىم ناخشا
ئۆگىتەتتى. كومپارتىيە ئەزالىرىدىن خۇاڭ مىڭفو، لى جى لياڭ،
يۇسۇن، لوبوخىڭ، چىن گۇيىن قاتارلىق يولداشلارمۇ داۋام-
لىق ئاساسىي قاتلام ئورۇنلىرىغا بېرىپ ناخشا ئۆگىتەتتى.
باش ئۇيۇشما، رايونلۇق ئۇيۇشمىلارمۇ پات - پات ناخشا
مۇسابىقىسى ئۇيۇشتۇرۇپ، باھالاش، تەقدىرلەش ئېلىپ باراتتى.
ئۇنىڭدىن باشقا يەنە دىراما ئويناش پائالىيەتلىرىمۇ ئەينى
ۋاقىتتا ئىنتايىن ئەۋج ئالغان بولۇپ ھەر قايسى مەكتەپلەر-
نىڭ ھەممىسىدە دىراما ئۆمىكى بار ئىدى. جاھانگىرلىككە
قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىدا خەن شۇلىن، لوجى، زەن يۈلىن،
جاڭ شاۋدې قاتارلىق 20 نەچچە كىشىدىن تەركىپ تاپقان
باش دىراما ئۆمىكى قۇرۇلۇپ بۇنىڭغا باش كاتىپ خۇاڭ
مىڭفو بىۋاستە يېتەكچىلىك قىلغان ئىدى. سودا ئىشلار ئۇ-
يۇشمىسى ۋە ھەر مىللەت مەدەنىيەتنى ئىلگىرى سۈرۈش ئۇ-
يۇشمىلىرىمۇ دىراما ئۆمىكى. ناخشا - ئۇسۇل ئۆمىكى، جىڭجۇي
تىياتىر ئۆمىكى، چىنجۇي تىياتىر ئۆمىكى، سىيخۇ تىياتىر ئۆمىكى
قاتارلىقلارنى قۇرۇپ داۋاملىق بىرلىشىپ ئويۇن قويۇپ يا-
پونغا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن ئىئانە پۇل توپلايتتى. كېيىن
جاۋدەن، ۋاڭ ۋى مىي شۈي تاۋ، جۇجىڭمىڭ، يەلۇشى قاتارلىق

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

كىشىلەر شىنجاڭغا كېلىپ مەخسۇس كەسپ خاراكتېرلىك «شىنجاڭ تەجرىبە دىراما ئۆمىكى» نى قۇرۇپ باشقا دىراما ئۆمەكلىرىنىڭ پائالىيەتلىرىنى يېڭى بىر باسقۇچقا كۆتەردى. دىراممىلارنىڭ پائالىيەتلىرىنى تېخىمۇ ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن 1940 - يىلى 11 - ئاينىڭ 6 - كۈنى جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش باش ئويۇشمىسى، دىراما ئۆمەكلىرىنىڭ مۇسابىقە يىغىنىنى ئۇيۇشتۇردى. ھەر قايسى دىراما ئۆمەكلىرى، «يۇرتۇم»، «تۇيۇقسىز زەربە» «ئەمگەكچىلەر قوشۇنى»، «قانلىق 18 - سېنتەبىر»، «ئەڭ ئاخىرقى تەدبىر»، «شاخمەت ئاياغلاشقىنى يوق» قاتارلىق دىراممىلارنى ئويىنىدى. جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش باش ئۇيۇشما يەنە ھەر يىلى 9 - ئايدا بىر قېتىم پۈتۈن شىنجاڭ بويىچە تەنتەربىيە مۇسابىقىسى ئۆتكۈزەتتى. 1939 - يىلدىكى تەنتەربىيە مۇسابىقىسىنىڭ ئېچىلىش مۇراسىمىدا گۈگۈچەنداڭ ئەزاسى مىڭيىمىڭ تېكستىنى يېزىپ، چىن گويىڭ نوتىغا سالغان «تەنھەرىكەت مۇراسىمى ناخشىسى»نىڭ ساداسى پۈتۈن مەيدانغا ياڭراپ كەتتى. ناخشىدا:

چىقماقتا ئىللىق شامال سېنتەبىر كۈنلىرىدە
توپ - توپ بولۇپ ئۇيۇشتۇق تەنھەرىكەت بايرىمى ئەتراپىغا
ياپونغا قارشى تۇرۇشنىڭ غەلىبىسى ئۈچۈن
چېنىقتۇرۇپ بەدەننى چىقىش ئۈچۈن سەپەرگە
(ئاساسى مەزمۇنى)

جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى يەنە ھەر قايسى ئورۇنلارنىڭ تۈرلۈك ئەدەبىيات - سەنئەت تەنتەربىيە پائالىيەتلىرىنى قاناتيايدۇرۇشىغا يېتەكچىلىك قىلدى. 1939 - يىل دارىلفۇنۇندىكى ئۇيۇشمىنىڭ بىۋاستە قاراشلىق شوبە ئۇيۇشمىسى بىر قېتىم كەڭ - كولەملىك «جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ماي ئېيى» نى خاتىرلەش پائالىيىتىنى ئۇيۇشتۇردى. پائالىيەت جەريانىدا دوكلات بېرىش، نۇتۇق سوزلەش يىغىنى ئۇيۇشتۇردى. ھەمدە ئەدەبىيات - سەنئەت نومۇرلىرىنى قويدى. مەكتەپ مۇدىرى: دوجوگېيۇەن خاتىرلەش مۇراسىمىدا «جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ماي ئېيى» تېمىدا سوز قىلدى.

(4) ياپۇنغا قارشى ئىئانە توپلاش، ياپۇنغا قارشى ئالدىنقى سەپكە ياردەم بېرىش ئۈچۈن، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى تۈرلۈك ئۇسۇللارنى قوللىنىپ، ياپۇنغا قارشى ئىئانە توپلاشقا ھەركەتلەندۇردى. 1937 - يىلى جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش باش ئۇيۇشمىسى پۈتۈن شىنجاڭ بويىچە بىرىنچى قېتىم «28 - دېكابىر» ياپۇنغا قارشى ئىئانە توپلاش ھەركىتىنى قوزغىدى. ھەر مىللەت ھەر ساھەدىكىلەر بەس - بەس بىلەن ئىئانە توپلاپ قىسقىغىنە ۋاقىت ئىچىدە شىنجاڭ پۇلىغا 2 مىليون سەردىن كوپرەك پۇل توپلىدى. جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى 1938 - يىلىدىن باشلاپ، ياپۇنغا قارشى ئىئانە توپلاش ھەركىتىنى ئۇزىنىڭ دائىملىق پائالىيىتىگە ئايلاندۇردى. پەقەت شۇ يىلى بىر يىل ئىچىدىلا شىنجاڭ پۇلىغا

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

3 مىلىيارت سەر پۇل توپلاندى. جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى بۇ پۇلغا ئۇرۇش ئايروپىلاندىن 10 ئايروپىلان سېتىۋېلىپ «شىنجاڭ ماركىلىق» دېگەن نام قويۇپ 1939 - يىلى 8 - ئاينىڭ 24 - كۈنى ياپونغا قارشى ئالدىنقى سەپكە ئەۋەتتى. شۇ يىلى جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش باش ئۇيۇشمىسى «ئالتۇن تەقدىم قىلىش كومىتېتى» قۇرۇپ، ئۇرۇمچىدە ئالتۇن تەقدىم قىلىش مۇنبىرى قۇردى. ياپونغا قارشى تۇرۇپ، ۋەتەننى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئاممىنى ئالتۇن تەقدىم قىلىشقا ھەركەتلەندۈردى. بۇ قېتىمقى ھەركەتتە ئامما تولۇق ھەركەتلەندۈرۈلدى. ھەر قايسى ئىدارىلارنىڭ خىزمەتچىلىرى، ھەر قايسى مەھەللىلەردىكى ئاممە، مەكتەپلەردىكى ئوقۇتقۇچى - ئوقۇغۇچىلار، سودا-سانائەتچىلەر تۈركۈملەپ ئالتۇن تەقدىم قىلىش مۇنبىرى ئالدىغا كېلىپ ئۆزلىرىنىڭ شەخسى ئائىلە ئامانىتى ۋە قىممەتلىك ئالتۇن - كۈمۈش مارجان ھالقىلىرىنى ۋە مۈلۈك گۈۋانامىسى قاتارلىق نەرسىلىرىنى ئۆز ئىختىيارى بىلەن مۇنبەرگە سۇندى. قېرىنداش مىللەتلەر ئارىسىدىكى زاتلارمۇ ئۆزلىرىنىڭ ياخشى كۆرىدىغان خوتەن گىلىمى ۋە يىپەك توۋار كىيىم - كېچەكلىرىنىمۇ ئالتۇن تەقدىم قىلىش مۇنبىرىگە ئاپىرىپ، تەقدىم قىلىشتى. ھەتتا 70 - 80 ياشقا كىرگەن مومايلارمۇ ھاياجانلىنىپ كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ تۇرۇپ، نەق مەيداندىلا قولىغىدىكى ئالتۇن ھالقا، ۋە قولىدىكى ئالتۇن ئۈزۈكلىرىنى چىقىرىپ ئىككى قوللاپ مۇنبەرگە سۇنۇشتى. بۇ قېتىمقى ئالتۇن تەقدىم قىلىش ھەركىتىدە ئالدىنقى سەپكە ياردەم قىلىش ئۇ-

چۈن كوپلىگەن ماددى بۇيۇملار توپلۇنۇپلا قالماستىن، بەلكى ئاممىنى چۇڭقۇر تەربىيىلىدى. ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ۋەتەننى سۆيۈش روھى يۇقۇرى كوتىرىلىپ، مىللەتلەرنىڭ ئىتتىپاقلىشىشتەك ئالى جاناپ روھمۇ گەۋدىلەندۇرۇلدى. 10 كۈن ئىچىدىلا ئۈرۈمچى رايونىدا تەقدىم قىلىنغان پۇل بىر مىليارت 200 مىليون سەر شىنجاڭ پۇلىغا يەتتى. بۇنىڭدىن باشقا 200 مىڭ دانە جوۋا تەقدىم قىلىندى. يەنە نۇرغۇن ماددى بۇيۇملارمۇ بار. 1940 - يىلى 8 - ئاينىڭ 9 - كۈنى جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش باش ئۇيۇشمىسى تەكشۈرۈش كومىتېتى قورۇپ، پۈتۈن شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى رايون، ناھىيىلىرىدىن توپلانغان ئىئانە پۇل، ئالتۇن - كومۇش ۋە باشقا كىيىم - كېچەك قاتارلىق بۇيۇملارنى تەكشۈرۈپ تاپشۇرۇپ ئالدى. تەكشۈرۈش نەتىجىسىگە قارىغاندا جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى 1937 - يىلى 9 - ئايدىن باشلاپ 1940 - يىلى 5 - ئايغىچە توپلىغان ئىئانە پۇلى كومۇش تەنگىگە سىلىشتۇرغاندا 2 مىليون 226 مىڭ يۈەن بولۇپ بۇنىڭدىن ئايروپىلان ئېلىش ئۈچۈن سەرپ قىلغان پۇلدىن باشقا ھەممە پۇل ياپونغا قارشى ئالدىنقى سەپكە ئەۋەتىلدى.

(5) گېزىت - ژورناللارنى نەشر قىلىش. جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى ئالدى بىلەن «جاھانگىرلىك دىگەن نىمە؟» «فاشىسىزىم دىگەن نىمە؟» قاتارلىق رىسالىلارنى شاپىگىراپتا بېسىپ تارقاتتى. 1938 - يىلدىن

باشلاپ، «جاھانگىرلىككە قارشى بىرلىكسەپ» ژۇرنىلى نەشر قىلىندى. بۇ دەسلەپتە مۇددەتسىز ژورنال بولۇپ، كېيىن ئاي-لىق ژورنالغا ئۆزگەردى. «جاھانگىرلىككە قارشى بىرلىكسەپ» ژورنىلى 1 - ساندىن باشلاپ 1941 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە جەمئىي 6 توم 30 نەچچە سان نەشر قىلىندى. ھەر بىر ساندا كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ ۋە ئىلغار زاتلارنىڭ يازغان ئىلمىي ماقاللىرى، خەلقارا ۋەزىيەت، ياپونغا قارشى ئۇرۇش ھەققىدە مۇھاكىمىلەر بېسىلغان ئىدى. 1939 - يىلدىن باش-لاپ، شىڭ شىسەي رەتلەپ يازغان «6 چوڭ سىياسەت ھەق-قىدە دەرسلىك» نى بېسىشقا باشلىدى. شۇنىڭ بىلەن بىر ۋا-قىتتا جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى «شىنجاڭ ياش-لىرى» دېگەن ئايلىق ژورنالنى نەشر قىلىپ، كەڭ ياشلار ئۈچۈن كەڭ ئىلمىي مۇنازىرە مۇنبىرىنى ئېچىپ بەردى. ئۇيۇشما يەنە خەنزۇ مەدەنىيىتىنى ئىلگىرى سۈرۈش جەمئىيىتى-نىڭ «شىنجاڭ ئەدەبىيات - سەنئىتى» دېگەن ئايلىق ژور-نىلىنىڭ تەسىس قىلىنىشىغا يېتەكچىلىك قىلىپ ھەر ساھەدىكى ئەدەبىيات - سەنئەت ھەۋەسكارلىرى ئۈچۈن ئورۇن ھازىرلاشقا ياردەملەشتى. ھەمدە شىنجاڭ دارىلفۇنۇنىنىڭ شىن ماڭ «يېڭى قىلتىرىق» نى نەشر قىلىشقا، ئاياللار جەمئىيىتىنىڭ «شىنجاڭ ئاياللىرى» نى نەشر قىلىشقا يېتەكچىلىك قىلدى. بۇنىڭدىن باشقا جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى «ياپونغا قارشى ئۇرۇش كارىكاتۇرا ھەجۋى رەسىملەر توپلىمى» «ياپونغا قارشى ئۇرۇش ئويما رەسىملەر تاللانمىلىرى». «ياپونغا قارشى تۇ-

رۇش ناخشىلار توپلىمى» قاتارلىق مەخسۇس كىتاپچىلارنى نەشر قىلدى. بۇ كىتاپچىلار ئىنقىلاۋىي ئىدىيىنى بىرلىككە كەلتۈرۈش، ياپۇنغا قارشى تۇرۇپ، ۋەتەننى قۇتقۇزۇش ۋە شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ مەدەنىيەت سەۋىيىسىنى ئۆستۈرۈشكە ئاكتىپ رول ئوينىدى. «جاھانگىرلىككە قارشى بىرلىك سەپ» نى تېخىمۇ ياخشى ئىشلەش ئۈچۈن 1938 - يىلى 11 - ئاينىڭ 7 - كۈنى باش ئۇيۇشما باش كاتىۋى خۇاڭ مىڭفو «جاھانگىرلىككە قارشى بىرلىكسەپ» نىڭ تەھرىر ھەيئىتىنىڭ يىغىنىنى چاقىردى. يىغىندا «جاھانگىرلىككە قارشى بىرلىكسەپ» ژورنىلى ياپۇنغا قارشى ئۇرۇشنىڭ ۋەزىيىتىگە زىچ ماسلىشىشى، ئىنقىلاۋىي ئىدىيىلەرنى پائال تەشۋىق قىلىش كېرەك، دېگەن مەسىلىلەر ئۈستىدە مۇھىم سۆز قىلدى.

(6) جەمئىيەتتە يېڭى كەيپىياتنى تەشەببۇس قىلىش.

ياڭ زېڭشىن، جىن شۇرېن شىنجاڭغا ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان دەۋرلەردە ئەپيۇن، نەشە چېكىش تېرىش، سېتىشتەك ناچار كەيپىياتلار جەمئىيەتتە يامراپ كەتكەن ئىدى. ھەممىلا جايدا ئوچۇق - ئاشكارا پاھىشەخانىلارنى، قىمارخانىلارنى ئېچىپ جەمئىيەت كەيپىياتىنى ئېغىر ھالدا بۇلغىغان ئىدى. جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى قورۇلغاندىن كېيىن جەمئىيەتتە يېڭى كەيپىياتنى زور كۈچ بىلەن تەشەببۇس قىلىپ، يەرلىك ئورۇنلارنىڭ زەھەرلىك چېكىملىكلەرگە قارشى تۇرۇش، پاھىشەۋازلىقنى مەنئى قىلىش، قىمار مەيدانلىرىنى ئېلىپ تاشلاش توغرىسىدىكى ھەركىتىگە يېقىندىن ياردەملىشىپ، ماسلىشىپ،

www.uyghurkitap.com

قىسقىغىنا ۋاقىت ئىچىدىلا جەمئىيەت كەيپىياتىنى بۇزىدىغان ھادىسىلەرنى بۇزۇپ تاشلىدى. جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى يەنە ساۋاتسىزلىقنى تۈگىتىش ھەركىتىنى تىرىشىپ قاناتيايدۇرۇپ، شوبە ئۇيۇشمىلارنى ئاساس قىلىپ، خەلق باشقۇرىدىغان مەكتەپ، كەچ كۇرسى، ساۋات چىقىرىش سىنىپلىرىنى ئومۇمىيۈزلۈك قۇرۇپ، تەلىم - تەربىيە ئېلىپ باردى. ھەر قايسى مەكتەپلەردىكى شۆبە ئۇيۇشمىلار كىچىك ئەپەندىلەر ئەترىتىنى تەشكىللەپ، كوللېكتىپ ئۆگىنىشتە قىيىنچىلىقى بارلارنىڭ ئۆيلىرىگە بېرىپ دەرس ئۆتتى. ھەر يىلى قىش پەسلىدە 2 ئايلىق قىشلىق ئۆگىنىش ھەركىتىنى قاناتيادۇرۇپ، ھەر قايسى ئاساسىي قاتلام تەشكىلاتلىرىنى بۇ ھەركەتكە قاتناشتۇرۇش ئۈچۈن ئومۇمىيۈزلۈك سەپەرۋەر قىلدى. ئۇنىڭدىن باشقا ئىشچى - خىزمەتچىلەر، ئوقۇغۇچىلار ھەربى ۋە دېخانلارنى زور كۈچ بىلەن ھەركەتلەندۈرۈپ «خالىس ئەمگەك» كە تەشكىللەپ جىرىم تىكىپ ئورمان بەرپا قىلىش، يول ياساش، ياتاقخانا ياساشقا ئوخشاش ھەركەتلەرنى ئېلىپ باردى. 1 - سىنىپ مەكتىۋىنىڭ بارلىق ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلىرى 1940 - يىلدىكى يازلىق كونىكۇلدا لاۋمەنچىگدا كېسەك قويۇپ، خىش پىشۇرۇپ، ئۆزلىرىنىڭ ئەمگىكى بىلەن يېڭى مەكتەپنى قۇرۇپ چىقتى. ئەينى ۋاقىتتا بۇنى «يەنئەن روھى» نىڭ مېۋىسى دەپ مەدھىلىگەن ئىدى. يەنە نىكا، ئائىلە جەمەتتىمۇ نىكا ئەركىنلىكىنى تەشەببۇس قىلىپ نىكاغا ئائىلە باشلىقى چات كىرىۋالىدىغان، كىچىك خوتۇن ئالىدىغان ھەر-

كەتلەرگە قارشى تۇردى. ھەممە كوپ قېتىم كوللېكتىپ توي قىلىشنى ئۇيۇشتۇردى، يۇقۇرقىلار كونا ئورپ - ئادەتلەرگە قارشى تۇرۇپ، جەمىيەتتە يېڭى كەيپىيات، يېڭى ئەخلاق تىكلەش ئۇچۇن ئاساس ياراتتى.

ئاخىرقى سوز

يۇقۇرقى بىر قانچە نۇقتىلار پەقەت جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ قۇرۇلۇش جەريانى ۋە پائالىيەتلىرىدىن ئىبارەت. جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى - بىر خىل ئاممىۋى سىياسى خاراكتىرلىك تەشكىلات بولۇپ، ئۇنىڭغا پەقەت كومپارتىيە ئەزالىرى رەھبەرلىك قىلىشقا قاتناشقانلىقى ئۇچۇن ئەينى ۋاقىتتا ھەقىقەتەن قۇدرەتلىك ئىنقىلاۋى كۈچ بولۇپ پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا كۈچلۈك تەسىر كورسەتكەن. 1942 - يىلى شىڭ شىسەي ئوزىنىڭ ئەكسىيەتچى ماھىيەتىنى ئوچۇق ئاشكارىلاپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ قوينىغا ئوزىنى ئېتىش ئەرپىسىدە، ئويۇشما ئەزالىرىغا: «6 چوڭ سىياسەتنىڭ روھىغا سادىق بولۇڭلار، سەنمىن جۇيى (3 مەسلەك) گە ئېتىقات قىلىڭلار» دېدى. لېكىن ئۇ، دەرھال گومىنداڭ ئەكسىيەتچى كۈچلىرىنى شىنجاڭغا يوتكەپ كەلدى. 1943 - يىلىنىڭ بېشىدا گومىنداڭ شىنجاڭ ئولكىلىك داڭبۇسىنىڭ رەسمى قورۇلغانلىقىنى ئېلان قىلدى. جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ ئەسلى ئورنىدىكى جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسىنىڭ ۋىۋىسكىسىنى ئېلىپ تاشلاپ ئۇنىڭ ئورنىغا

www.uyghurkitap.com

گومىنداڭ ئۆلكىلىك دائىبۇسىنىڭ ۋۇئۇيكىسىنى ئېتىپ قويدى. شىنجاڭ خەلقى ياخشى كۆرىدىغان «جاھانگىرلىككە قارشى بىرلىكسەپ» ژورنىلىنىمۇ ئۆزگەرتىپ «يېڭى شىنجاڭ» ئاتلىق ژورنىلىغا يەنى گومىنداڭ ئۆلكىلىك دائىبوسىنىڭ ئورگان ژورنىلىغا ئۆزگەرتىۋەتتى، شۇنىڭدىن كېيىن جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش ئۇيۇشمىسى گەرچە ئەمەلدىن قالدۇرۇلغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ تەسىرى شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قەلبىدە مەڭگۈ نۇر چاقناپ تۇرىدىغان نۇرلۇق يولتۇز بولۇپ قالدى.

(بۇ ماقالە پىشقەدەم نيەپۇلى، رىن ۋەن جۇڭ، زەن يۇلىن، لاڭ داۋخىڭلار ئەيتىپ بەرگەن ماتېرىيالغا ئاساسەن بەي يوشەن رەتلىدى)

ئالىم تەرجىمىسى

1982 - يىلى 11 - ئاينىڭ 20 - كۈنى

شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ يازلىق كانىكۇلدىكى ئىلمىي ساياھەت قىلىش ئۈمىگى

ساۋگۇاڭفا، لىرۇجىن

1939 - يىلى 7 - ئايدا شىنجاڭ ئىنستىتۇتىدا يازلىق ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلدى. شۇ ۋاقىت شىنجاڭدا خىزمەت ئىشلەۋاتقان جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى - ماثارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى قۇشۇمچە شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ باشلىقى مىڭيىمىڭ، شىنجاڭ ئىنستىتۇتى تەلىم - تەربىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىقى لىنجىلۇ، كاتىپ چېنتىيەنمىڭ، ھەربى تەلىم - تەربىيە ئوقۇتقۇچىسى ياڭيۈنشىن، ئوقۇتقۇچى شولىياڭ قاتارلىق كىشىلەردىن تەركىپ تاپقان رەھبەرلىك بەنزىنىڭ قايتىدىن ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنگەندىن كېيىنكى 1 - قېتىملىق مەكتەپ تويى ئىدى. ھەمدە ئۆزگەرتىپ تەشكىللىنگەندىن كېيىنكى بىرىنچى قارار ماثارىپ پاكولتېتىنىڭ ئوقۇش پۈتتۈرۈش مۇراسىمى ئىدى. شۇڭا پۈتۈن مەكتەپنى شات - خوراملىق كەيپىياتى قاپلىغان ئىدى.

ھەر قايسى سىنىپلار ئۆز ئالدىغا چوڭ تىپتىكى تەبرىكلەش تام گېزىتلىرى چىقاردى. چوڭ خەتلىك شۇئارلار چاپلىدى.

www.uyghurkitap.com

دارۋازىلارنى بىزەپ ياسىدى، ھەممە كىشى ھەركەتكە كېلىپ ھەممەيەرنى پاك-پاكىزە تازىلاپ مەيداننى بېزىدى. ھەمدە ئېغىز كارمۇنى مۇزىكا دوپى تەشكىللەندى. شۇڭا بۇ مۇراسىم ئىنتايىن تەنتەنىلىك ئۆتكۈزۈلدى. ساۋاقداشلار يەنە بىر يىلدىن بۇيانقى ئىنقىلاۋىي نەزەرىيە ۋە يەنئەن ئىستىلى تەربىيىسى جەريانىدا قولغا كەلتۈرگەن ئۇلۇغ نەتىجىلىرىنى قىزغىن تەبرىكلەشتى. مۇراسىم تازا قىزىۋاتقان چاغدا يۈەنجاڭ دۇچۇگېيۈەن ئەپەندى-«شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ يازلىق كانىكولدىكى ئىلىنى ساياھەت قىلىش ئۆمىكى» قۇررلغان قارارنى ئېلان قىلدى. بۇ قارار تەبرىكلەش پائالىيىتىمىزنى تېخىمۇ يۇقۇرى پەللىگە كۆتەردى. مەكتەپ يۈەنجاڭى دۇچۇگېيۈەن ساياھەت ئۆمىگىگە ئۆزى بىۋاستە يېتەكچىلىك قىلدى. شىن يەنبىڭ (مۇئەللىم) جاڭجېڭشى (مۇئەللىم). گۇشىنشەن (كومپارتىيە ئەزاسى تەلىم-تەربىيە باشقارمىسىنىڭ باشلىغى) قاتارلىقلار بىرلىكتە ساياھەت ئۆمىكىنى باشلاپ ماڭدى. يولغا چىقىش ئالدىدا ئەنگىلىيىنىڭ قەشقەردە تۇرۇشلۇق كونسۇلى ئىش بېجىرىش ئۈچۈن ئۇرۇمچىگە كېلىپ شىن يەنبىڭ (مۇئەللىم) كۇتۇۋېلىش خىزمىتىگە قاتنىشىدىغانلىغى سەۋەبىدىن بارالمىدى.

شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ يازلىق كانىكولدىكى ئىلىنى ساياھەت قىلىش ئۆمىكى-ئەمىلىيەتتە بىر خىزمەت ئۆمىكى، تەشۋىقات ئۆمىكى ئىدى. بۇ ساياھەت ئۆمىكىنىڭ مۇكەممەل تەشكىلى ۋە خىزمەت تەقسىماتى بولۇپ ئۇنىڭدا: كاتىۋات گۇرۇپپىسى؛ خەتتاتلىق خىزمىتىگە، ئۆمەك باشلىقلىرى يىغىنىنى چاقىرىش، ئۆمەك

باشلىغىنىڭ تاپشۇرغان ئىشلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇش ئىشلىرىغا مەسئۇل ئىدى. ئۇمۇمى ئىشلار گۇرۇپپىسى: تاماق، ياتاق ۋە ئارقاسەپ خىزمەتلىرىدىگە مەسئۇل ئىدى. تەشۇىقات گۇرۇپپىسى: يېزىقچىلىق تەشۇىقاتى، ئېغىزچە تەشۇىق قىلىش ئەدەبىيات- سەنئەت نومۇرلىرىنى ئوينىتىش چوڭ خەتلىك شۇئارلارنى يېزىش قاتارلىقلارغا مەسئۇل ئىدى. تەكشۈرۈش گۇرۇپپىسى:- جەمىيەتنى تەكشۈرۈش يەرلىك خەلق ئاممىسىنى يوقلاش ھال- ئەھۋال سوراش قاتارلىقلارغا مەسئۇل ئىدى. ئالاقە قىلىش گۇرۇپپىسى: - سىرتت بىلەن ئالاقە باغلاش ئىشلىرىغا مەسئۇل ئىدى.

شىنجاڭ ئىنىستىتۇتىنىڭ يازلىق كانىكولدىكى ئېلىنى سايا- ھەت قىلىش ئۇمىكى- ئوقۇغۇچىلار ئۇيۇشمىسىنى ئاساس قىلىپ تەشكىللەنگەن بولۇپ بارلىق خىزمەتلەرنى ئوقۇغۇچىلار ئۇستىگە ئالغان. پەقەت ئايرىم ئالاقىدار مۇئەللىملەر يېتەكچىلىك قىلغان ئىدى.

شىنجاڭ ئىنىستىتۇتىنىڭ يازلىق كانىكولدىكى ئىلىنى سا- ياھەت قىلىش ئۇمىكى— نامدا شىنجاڭ ئىنىستىتۇتىنىڭ ئوقۇ- غۇچى— ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ يازلىق كانىكولدىن پايدىلىنىپ ئىلىغا بېرىپ ساياھەت قىلىش بولسىمۇ، ئەمىلىيەتتە، كەڭ- كولەملىك داغ-دۇغلۇق تەشۇىقات پائالىيەتلىرىنى ئېلىپ بېرىپ، ياپۇنغا قارشى تۇرۇپ ۋەتەننى قۇتقۇزۇش، ياپونغا قارشى بىرلىكسەپنى كەڭ تەشۇىق قىلىش، ھەرمىللەت خەلق ئاممىسىنى تولۇق ھەرىكەتلەندۇرۇپ، ياپۇنغا قارشى تۇرۇپ ۋەتەننى قۇتقۇزۇش پائالىتىنى قانات يايدۇرۇشتىن ئىبارەت ئىدى.

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ يازلىق كانىكولدىكى ئىلمىي
ساياھەت قىلىش ئۈمىگى سەپەرگە چىقىشتىن ئاۋۋال تەييارلىق
خىزمەتلىرىنى جىددىي ئىشلىدى. مەسىلەن: تەشۋىقات گۇرۇپپىسى
كوچىنى مەركەزلەشتۈرۈپ قويۇلىدىغان ئويۇن نومۇرلىرىنى رەپىسى
قىلدى. سەھنە كورۇنۇشلىرىنى ياسىدى . سەھنىنىڭ جازىلىرىنى
ۋە كىيىم- كېچەك، گىرىم قاتارلىقلارنى تەييارلىدى. تەشۋىقات
ۋاراقلىرىنى باستى. تەشۋىقات ماقالىلىرىنىڭ ئارگىنالىلىرىنى
يازدى. شۇ ئارلىرىنى لايىھىلەپ چىقتى. ئومۇمىي ئىشلار گۇ-
رۇپپىسى :-« شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ يازلىق كانىكولدىكى ئىلمىي
ساياھەت قىلىش ئۈمىگى» دىگەن چوڭ خەت يېزىلغان قىزىل
بايراقنى ئۈلگۈرتۈپ تەييارلىدى.ھەممەيلەنگە ھەربىچە ئوزۇق-
تۈلۈك خالتىسى. باكلاشكا. كوز ئەينەكنى ئارىيەت ئەكىلىپ
بەردى. يەنە ئىسسىق ئوتۇپ ئاغرىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان
دورىلارنى تەييارلىدى: شۇنداق قىلىپ 6-7 كۈنلۈك جىددىي
تەييارلىقتىن كېيىن سەپەرگە چىقتۇق. ساياھەت ئۈمىگىگە
قاتناشقان ساۋاقداشلار جەمئىي 200 دىن ئارتۇق بولۇپ،
خەنزۇ،ئۇيغۇر، قازاق، ئوزبېك، تاتار، خۇيزۇ، موڭغۇل، شىبە
قاتارلىق ھەر مىللەت ساۋاقداشلاردىن تەركىب تاپقان ئىدى.
بىز ئىككى كارنىزون قوماندانلىق ئىشتاۋي ئەۋەتكەن 12 يۈك
ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ، 7- ئاينىڭ 7-كۈنى تاڭ سەھەردە داغ-
دۇغىلىق ھالدا يولغا چىقتوق. يوەنجاڭ دۇچۇڭيوەن ئەپەندى
مۇئەللىملەردىن جاڭجۇڭشى، گوشىنشەنلەرمۇ بىز بىلەن بىللە يولغا
چىقتى. ئۇلار گەرچە 50 ياشتىن ئاشقان ياشىنىپ قالغان

بولسمۇ، مەخسۇس ماشنىغا ئولتۇرماي ئوقۇغۇچىلار ئولتۇرغان گاز ماشنىلارنىڭ كەپىنكىسىگە ئولتۇرۇپ، بىر تەرەپتىن يول ئۈستىدىكى پائالىيەتلىرىمىزگە يېتەكچىلىك قىلدى. يەنە بىر تەرەپتىن بىز بىلەن جاپا مۇشەققەتتە بىللە بولۇش ئىستىلىنى جارى قىلدۇردى. ساۋاقداشلار بۇنىڭدىن ئىنتايىن تەسىرلەندى.

ساياھەت ئۆمىكى ئۈرۈمچىدىن چىقىپ چۈشكەن. 1- بېكەتتى ماناس ناھىيىسى 2- بېكەتتى شىخو ناھىيىسى بولدى. شىخودىن يولغا چىقىپ جىڭ ناھىيىسىگە بارغاندا چۈش قايرىلغان ۋاقىت ئىدى. بىز بۇ جايدا چۈشلۈك تاماقنى يەپ دەرھال يولغا چىقتۇق. 2 سائەتتەك ماڭغاندا يولدا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دۆلىتىمىزنىڭ ياپونغا قارشى تۇرۇش ئۇرۇشىغا ياردەم قىلىش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەن ھەربى ماددى مەبلەغلەرنى توشۇغان ماشىنا ئەترىتىگە ئۇچرىشىپ قالدۇق (شۇ ۋاقىتتا "جۇڭگو ترانسپورتى جەمىيىتى" دەپ ئاتايتتى) ساياھەت ئۆمىكىمىز سوۋېت ھۆكۈمىتى ۋە سوۋېت خەلقى دۆلىتىمىز خەلقىنىڭ ياپونغا قارشى ئۇرۇشقا ياردەم بەرگەنلىكىگە رەھمەت ئېيتىش يۈزىسىدىن ماشىنا دۈيىمىزنى يولنىڭ چېتىگە توختىتىپ ئېھتىرام بىلدۈردۇق. ساۋاقداشلار چەكسىز ھاياجانلانغان ھالدا قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ ئۈنلۈك ئاۋاز بىلەن« ياشىسۇن جۇڭگو- سوۋېت دوستلىقى»، "سوۋېت خەلقىنىڭ ياردىمىگە رەھمەت ئېيتىمىز"، "ستالىن ئۈچۈن ھۇررا!" دەپ شۇئار توۋلاشتى. سوۋېت ئىتتىپاقى ماشىنا ئەترىتىدىكى ياش شوفېرلارمۇ ھاياجانلىنىپ ماشىنىنىڭ كوپىنكىسىدىن قوللىرىنى چىقىرىپ ئۈزلۈكسىز پۇلاڭلىتىپ ماڭاتتى. بىز

ئاجايىپ تەسىرلىك ھەسسىيات ئىچىدە ئالدىمىزدا قاتار- قاتار تىزىلىپ كېتىۋاتقان خەلقارا ماشىنا ئەترىتىنى ئۇزۇتۇپ قاراپ تۇردۇق. بىز شىنجاڭدا بۇ خىلدىكى كۆلىمى ئىنتايىن زور قاتناش- ترانسپورت ئەترىتىنى كۆرۈپ باقمىغان ئىدۇق. ماشىنىدىكى ماددى بۇيۇملارنى بىر زىنەت بىلەن يېپىپ تاشلىغان بولسىمۇ، لېكىن ئايرۇپىلان، تانكىلارنىڭ باش- قۇيرۇقلىرى ئېچىلىپ چىقىپ تۇراتتى. بىز بۇلارنى كۆرۈپ تېخىمۇ خۇشال بولۇشۇپ كەتتۇق. ئۇ ۋاقىتتىكى تاش يوللار ئەسلى ھارۋىۋا يولىدىن ئۆزگەرتىلگەن بولغانلىقى ئۈچۈن، يولنىڭ تەكتى پۇختا ئەمەس. ئىگىز- پەس بولغاچقا ماشىنىلارنىڭ يول يۈرۈش سۈرئىتى ناھايىتى ئاستا بولۇپ نەچچە يۈزلىگەن ماشىنا ئەترەتى. ئۆتۈپ بولغىچە خېلى ئۇزاق ۋاقىت كېتەتتى. ئەسلى بىزنىڭ شۇ كۈنى بېرىپ چۈشىدىغان بېكىتىمىز كەڭ سايدىكى ئەرتەي ئىدى. لېكىن قارشى تەرەپتىن كېلىۋاتقان ماشىنا ئەترىتى كەينى- كەينىدىن ئۈزۈلمەي مېڭىپ. بارغانسېرى كۆپەيدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە كەشكىرىپ قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى. كېلىۋاتقان ماشىنا ئەترەتلىرىدىنىڭ چىراقلىرى يېنىپ خۇددى ئوت ھەجدارھالىرىدەك ھەيۋەتلىك كۆرۈنەتتى. ساۋاقداشلار ھاياجانلىنىپ توختىماي شۇئار تاۋلايتتى. قوللىرىنى پۇلاڭلىتاتتى. ماشىنا ئەترىتىنىڭ شوپۇرلىرىمۇ كوپىنىگىدىن بېشىنى چىقىرىپ بىزنىڭ ماشىنىلىرىمىزغا يوغان- يوغان بولكىلارنى تاشلاپ بېرەتتى. بۇ ئۇلارنىڭ ئۆز دۆلىتىدىن ئېلىپ كەلگەن نەرسىلىرى بولۇپ ئۇلار بىز كەسەممى دوستلىقىنى ئىپادىلەش

ئۇچۇن قىلغان سوغىلىرى ئىدى. بىزنىڭ ماشىنىلىرىمىز سايرام كۆلىنىڭ بويىغا كەلگەندىمۇ ئالدىمىزغا كېلىۋاتقان ماشىنا ئەتـرىتىنىڭ چىراقلىرى چاقناپ يورۇتۇپ كېلىۋاتاتتى. مۇشۇ پەيتتە يۈەنچاڭ ۋە مۇئەللىملىرىمىز مۇزاكىرە قىلىپ مۇشۇ جايغا چۈشۈپ دالادا قونۇپ لاگىر مەشغۇلاتى ئۆتكۈزۈشنى ئۇختۇردى. ھەممەيلەن خۇشال- خورام قولىمىزدىكى دوستلار بەرگەن سوغا بولكىلارنى يېيىشىپ ئولتۇرۇپ ماشىنىلارغا باسقان تانكا، ئايروپىلان ۋە باشقا ماددى بۇيۇملارغا قاراپ زوۋقىمىز كېلىپ تاماشاقىلاتـتۇق ھەمدە مۇشۇنداق يېڭى تېپىتىكى قۇراللار بىلەن ياپۇن ئالۋاستىلىرىغا زەربە بېرىپ ياپۇنغا قارشى ئۇرۇشنىڭ غەلبە مەنزىللىرىنى تەسەۋۋۇر قىلىشاتتۇق. بۈگۈندىكى قونالغۇ جايىمىز يول ياقىسىدىكى دالا تۈزلەڭ بولسىمۇ، ھەممەيلەن ھاياجانلىنىپ ئۇخلىيالماي تاڭنى ئاتقۇزدۇق. كىشىنى تەسىرلەندۈرىدىغان مۇـشۇنداق كۈنلەر ئۆتۈپ كەتكىنىگە 43 يىل بولدى. ئۆتكەنـكى ئىشلارنى ئەسلەپ ھازىرقى ئىشلارغا نەزەر سالساق،بىرىنچى قاتارلىقلارنىڭ سوۋېت خەلقىنىڭ ئىرادىسىغا ئاسىلىق قىلغان رەزىل قىلمىشلىرىغا غەزەپلەنمەي تۇرالمايمىز.

ئەتىسى تاڭ يورۇش بىلەن تەڭلا ئورنىمىزدىن تۇرۇپ يوتقان- كورپىلىرىمىزنى تېڭىپ ماشىنىغا بېسىپ يولغا چىقتۇق. ماشىنىمىز كەڭسايغا كىرىشى بىلەن يامغۇر يېغىپ بارغانسىرى كۈچەيدى. ماشىنىمىزنىڭ ئۈستىنى ياپىدىغان بىرزىنت يوق ئۈستى ئوچۇق ماشىنىدا ئولتۇرۇپ قاتتىق يېغىۋاتقان يامغۇرغا قارىماي مېڭىپ ئەرتەيگە يېتىپ باردۇق. ئۇ كۈنى بىز" جۈڭگو تىرانسـ

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

پورت جەمئىيىتىلىك كۈتۈۋېلىش بېكىتىدە قوندۇق. ئەتىسى يامغۇر توختاپ كۈنمۇ ئېچىلدى. ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىن يولغا چىقتۇق. سۈيدۈڭدىن ئۆتۈپ چۈشتىن كېيىن سائەت 2 لەردە غۇلجا شەھىرىنىڭ يېنىغا كېلىپ ماشىنىلىرىمىزنى بىر ئوس- تەڭ بويىغا توختاتتۇق. تەلىم- تەربىيە باشقارمىسىنىڭ باش- لىقى گوشىنشەن كۆپچىلىككە: مۇشۇ جايدا بىر ئاز توختاپ يۈز- قوللىرىمىزنى يۇيۇپ، توپا- تۇمانلارنى تازىلاپ ئوقۇ- غۇچىلىق كىيىملىرىمىزنى ئالماشتۇرۇپ تەرتىپ- قائىدە بىلەن شەھەرگە كىرىشىمىزنى ئۇقتۇردى. بۇ يەردىكى ھەممە ئىشلىرىمىز پۈتكەندىن كېيىن ماشىنىغا ئولتۇرۇپ رەتلىك ماڭدۇق. شەھەر- گە تەخمىنەن 5 كىلومېتىر قالغان يەردە غۇلجا شەھىرىدىن قارشى ئېلىش ئۈچۈن كەلگەن ۋەكىللەر ئاللىقاچان كېلىپ كۈتۈپ تۇرغان ئىكەن. بىزمۇ كېلىپ بىر ئاز تۇرغاندىن كېيىن قارشى ئېلىش ئۈچۈن كەلگەن ماشىنىنىڭ باشلامچىلىقىدا توپ- توغرا غۇلجا شەھەرلىك ئوتتۇرا مەكتەپكە كەلدۇق. بۇ مەكتەپ شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ يازلىق كانىكۇلدىكى ئىلمىي ساياھەت قىلىش ئۆمىكىنىڭ تەشۋىقات پائالىيەتلىرىنى قانات- يايدۇرۇشتىكى مەركىزىي ئورنى بولۇپ قالدى.

غۇلجىغا بارغان كۈنى ئۆمەك باشقارمىسى ساۋاقداشلارغا: نەچچە كۈن يول يۈرۈپ چارچىدىڭلار، ھازىر ئالدى بىلەن يۇيۇنۇپ دەم ئېلىڭلار، چۈشتىن كېيىن سائەت 5 تە ئىلى گارنىزون قۇماندانلىق شتابى ۋە مەمۇرى مەھكىمىسى ئۇيۇش- تۇرغان قارشى ئېلىش زىياپىتى يىغىنىغا قاتنىشىمىز، دەپ ئۇق-

تۇردى. ساۋاقداشلار زىياپەت زالىغا كىرىشتىن بۇرۇن ئوقۇ-
غۇچىلىق كىيىملىرىنى رەتلىك كىيىپ كىردى. كۈلۈپنىڭ ئىچى
ناھايىتى ئىسسىق بولۇپ كۈلۈپنىڭ شامال ئۆتكۈزىدىغان ھاۋا
تەڭشەيدىغان ئۈسكۈنىلىرىمۇ يوق بولغاچقا نەپەس سىقىلغىدەك
ئىسسىق ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ، ساۋاقداشلار تەرتىپ- ئىنتىزامنى
ساقلاپ قىمىر قىلماي ئولتۇراتتى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن
گارنىزون قوماندانى قوشۇمچە ۋالى ياۋسىشۇڭ ئورنىدىن تۇ-
رۇپ كۈلۈمسىرىگەن ھالدا ساۋاقداشلار! ھاۋا ناھايىتى ئىسسىق
باش كىيىملىرىنى ئېلىۋېتىپ ئەركىنرەك، سالقىنراق ئول-
تۇرۇڭلار، دېدى. لېكىن، ساۋاقداشلار گويا ئۇنىڭ سۆزىنى
ئاڭلىمىغاندەك قىمىر قىلماي ئولتۇراتتى. ئۇ، يەنە بىر قېتىم
ساۋاقداشلارنىڭ كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ كەڭتاشىراق ئولتۇرۇشقا
تەكلىپ قىلدى، ساۋاقداشلار يەنىلا قىمىر قىلماي ئولتۇراتتى.
ياۋسىلىڭنىڭ قېشىدا ئولتۇرغان يۈەنجاڭ دۇچۇڭيۈەن ئورنىدىن
تۇرۇپ كۈلۈپ تۇرۇپ ياۋ قوماندان ساۋاقداشلارنىڭ كىيىملىرىنى
سېلىپ كەڭ-كۇشادا، سالقىنراق ئولتۇرۇشنى ئوتۇندى. شۇڭا،
كىيىملىرىمىزنى سېلىۋېتىپ ئەركىنرەك ئولتۇرساق بولىدۇدېدى.
يۈەنجاڭنىڭ سۆزىدىن كېيىنلا ساۋاقداشلار ئورۇنلىرىدىن دەرھال
تۇرۇپ باش كىيىملىرىنى ئېلىۋېتىپ سالقىنلاپ ئولتۇرۇشتى.
بۇ گەرچە ئېغىزغا ئېلىشقا ئەرزىمەيدىغان كىچىك ئىش بول-
سىمۇ، لېكىن ئەينى ۋاقىتتىكى شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ مۇ-
تەھكەم ئىنتىزامى ۋە ئېسىل مەكتەپ ئىستىلىنى ئەكس ئەت-
تۈرەتتى. بۇ ئەھۋال دەرھال ئىلىغا پۈركىتىپ كىشىلەر ئاغزىدا

ئۇيغۇر كىتاب تورىبېكىتى
www.uyghurkitap.com

تارقىلىپ يۈردى. شۇ كۈنى كەچتە ئىلىنىڭ يەرلىك ئورۇنلىرى كەچلىك ئويۇن قويۇپ بەردى. سوۋېت ئىتتىپاقىدىن قايتىپ كەلگەن جۇڭگو مۇھاجىرلىرى جىڭجۈي تىياتىرى قويۇپ بەردى. بۇ تىياتىر ئومىگىنى "مۇھاجىرلار بەنى" دەپ ئاتايتتى. ئۇلار ئاساسەن جىڭجۈي تىياتىرى، خېبى باڭزى پىڭجۈي تىياتىر- لىرىنى ئوينايتتى. بۇ ئۆمەك ئەمدىلا ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەن بولۇپ بىرىنچى بولۇپ بىزنى كۈتىۋېلىش ئۇقتىسىدىن ئويۇن قويغان ئىدى. بۇلار قويغان ئويۇنلىرىنىڭ مەزمۇنىدا ۋەتەنپەر- ۋەرلىك كەيپىيات تولۇپ- تاشقان.

بىز ئىلىغا بېرىپ 2- كۈنى ئىلى يەرلىك ئورۇنلارنىڭ ياردىمى بىلەن بىز تۇرۋاتقان غۇلجا ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ تەن- تەربىيە مەيدانىغا سەھنە ياساپ، دەرھال قەغەز، سىياھ، ئاق سىر، ھاك چېلىكى قاتارلىق نەرسىلەرنى تېپىپ خىزمەتنى قانات يايدۇرۇشقا تەييارلىق قىلدۇق. ساۋاقداشلار تىرىشىپ كېچە- كۈن- دۈز جىددىي ئىشلەپ ياپۇنغا قارشى تۇرۇپ، ۋەتەننى قۇتقۇزۇش توغرىسىدىكى تەشۋىقات ۋاراقلىرىنى بېسىپ تارقىتىشقا كىرىشتى. ئويۇن قويۇش گۇرۇپپىسى سەھنە كورۇنۇشلىرىنى ياساپ چى- راقلارنى قۇراشتۇرۇشقا كىرىشتى. كوچىمە تەشۋىقات گورۇپپىسى، 3- 4 ئادەم بىر گۇرۇپپا بولۇپ ھاك چېلەكلىرىنى، شۇئار يازىدىغان چوتكا قەلەملەرنى ئېلىپ ھاۋانىڭ ئىسسىق تومۇزىغا قارىماي ئۆزلىرىگە تەخسىم قىلىنغان رايونلارغا پىيادە بېرىپ كوچىمۇ- كوچا مەھەللىمۇ- مەھەللە، يۈرۈپ تاملارغا شۇئار ياز- دى. يېزىلغان شۇئارلارنىڭ مەزمۇنى: " ياپۇن جاھانگىرلىكىنى

يوقۇتايلى!"؛" ياپۇنغا قارشى مىللى بىرلىك سەپىنى مۇستەھ-
كەملەيلى!"؛" ياشىسۇن شىنجاڭ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ بۈيۈك
ئىتتىپاقلىقى!"؛" ئىتتىپاقلىشىپ ياپۇنغا قارشى ئۇرۇشنى قەتئىي
داۋاملاشتۇرۇپ بولغۇنچىلىككە، تەسلىمچىلىككە قارشى تۇرايلى!"
دىگەنلەردىن ئىبارەت 20 نەچچە تۈرلۈك ئىدى. شۇئارلار
خەنزۇچە، ئۇيغۇرچە 2 خىل يېزىقتا يېزىلغان بولۇپ ئالاھىدە
كورۇنۇپ تۇراتتى. ھەر مىللەت خەلقلىرى توپ- توپ بولۇشۇپ
ئوقاتتى. تەشۋىقاتچىلىرىمىز پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ شاپىگىراپتا
باسقان تەشۋىقات ۋاراقلىرىنى تارقاتتى. بەزى ساۋاقداشلار
بولسا، تەشۋىقات ۋاراقلىرىنى ئۈنلۈك تاۋۇش بىلەن ئوقۇپ
بېرەتتى. تۈرلۈك شەكىللەر ئارقىلىق تەشۋىقات خىزمىتىنى قانات
يايدۇرۇپ خەلق ئاممىسىنىڭ ياپۇنغا قارشى تۇرۇپ، ۋەتەننى
قوغداش قىزغىنلىقىنى قوزغاتتى. بۇ خىزمەتكە قاتناشقان سا-
ۋاقداشلارنىڭ سانى كوپ، ھەركىتى تېز بولغاچقا قىسقىغىنا
بىر ھەپتە ئىچىدىلا پۈتۈن ئالدى- كەينى كوچىلارنىڭ ھەم-
مىسىگە تەشۋىقات ۋەرەقلىرى. چاپلىنىپ تەشۋىقاتلىرىمىزدىن
ياخشى ئۈنۈم ھاسىل قىلدۇق. ھەر كۈنى كەچتە ئويۇن قويىمىز.
شۇڭا غۇلجا شەھىرىدىكى ھەر مىللەت خەلق ئاممىسى كۈن
ئولتۇرۇش بىلەن تەڭلا بەس- بەس بىلەن شىنجاڭ ئىنستۇتى
ساياھەت ئۆمىكى تۇرغان يەرگە كېلىپ ئويۇن كورەتتى. ھەر
بىر مەيداندا ئويۇن كورگۈچىلەر تەخمىنەن 3- 4 مىڭ كى-
شىگە يەتتى. ئويۇن باشلىنىشتىن ئەۋەل تەشۋىقاتچىلىرىمىز
ياپۇنغا قارشى تۇرۇپ ۋەتەننى قۇتقۇزۇش ھەققىدە تەشۋىقى

تەرغىباتنى ئېلىپ باراتتى.ياپونغا قارشى ئۇرۇشنىڭ شۇ ۋاق-
تىدىكى ۋەزىيىتىنى چۈشەندۈرەتتى. بىرىنچى كۈندىكى كوڭۈل
ئېچىش كەچلىكىدە ئالدى بىلەن يېزىنجاڭ دۇجېڭيۈەن نۇتۇق
سۆزلىدى. ئۇ، ئاممىپاپ تىلى بىلەن ئوقۇمۇشلۇق قىلىپ كەڭ
خەلق ئاممىسىنىڭ ئىنتىپاقلىشىپ ياپونغا قارشى تۇرۇش ئاك-
تىۋلىقىنى قوزغاتتى. ئۇنىڭ نۇتقىنى ئاڭلاۋاتقان ئامما كەي-
نى- كەينىدىن چاۋاك چېلىپ ئالقىشلىدى. ھەممىدە تەشۋىقاتچىلار
ئاممىنىڭ ئارىسىغا تارقىلىپ ئۈنلۈك شۇئار تاۋلاشقا باشلاش-
چىلىق قىلدى. شۇڭا ئۇكۈندىكى مەيداننىڭ كەيپىياتى ئادەتتىن
تاشقىرى تەنتەنىلىك بولدى.

ھەركۈنى كەچتە ئويلىنىدىغان نومۇرلارنىڭ تولاراغى
بىر ئىككى پەردىلىك قىسقا دىراما بولۇپ مەزمۇنى؛ ياپون
باسقۇنچىلىرىنىڭ قېرىنداشلىرىمىز ئۈستىدىن ئېلىپ بېرىۋاتقان
قانلىق قىرغىنچىلىقلار ۋە مەملىكەت خەلقىنىڭ ياپونغا قارشى
كۆرەش جەريانىدىكى قەھرىمانلىق ئىش ئىزلىرىنىڭ ئوبراز-
لىرى جانلىق ئەكس ئەتتۈرۈلگەن ئىدى. بۇنىڭدىن باشقا يەنە
بىر قانچە مەيدان ناخشا - ئۇسسۇل كېچىلىكىمۇ ئۆتكۈزۈلدى.
ئېيتىلغان ناخشىلارنىڭ مەزمۇنى: ياپونغا قارشى تۇرۇش،مۇن-
قەرىزلىكتىن قۇتۇلۇش قاتارلىق مەزمۇنلار بولۇپ يەنە ئىنقى-
لاۋى ناخشىلارمۇ بار ئىدى. مەسىلەن: "پىدائىيلار قوشۇنى
مارشى،" قىلىچچىلار مارشى،" دۈشمەن ئارقاسىپىكە باراي-
لى،" تىيانشان تېغىدا" قاتارلىق ناخشىلار ئىدى. ئۇيغۇر
ساۋاقداشلار ياپونغا قارشى تۇرۇش ھەققىدىكى ناخشىلارنى

ئېيتىپ بېرىشتىن سىرت مىللىچە ئۇسۇل ۋە ئۇيغۇر تىلىدىكى
دىرامىلارنى قويۇپ بەردى.
سايامەت ئۇمىگىمىز غۇلجىدا ئۇرغۇنلىغان تەشۇىقات - تەر-
بىيە خىزمەتلىرىنى ئىشلىگەندىن تاشقىرى يەنە يەرلىك مەدە-
نىيەت ئەسلىھەلىرى بىلەن داۋاملىق تەجرىبە ئالماشتۇردى.
تاتار مەدەنىيەت ئۇيۇشمىسى، ئۇيغۇر مەدەنىيەت ئۇيۇشمىسىنىڭ
ۋالىبول كاماندىسى بىلەن دوستلۇق مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈپ
ئۆز - ئارا توپ ئويناشتى. سەنئەت تەجرىبىسىنى ئالماشتۇرۇپ
دوستلۇقنى تېخىمۇ ئىلگىرى سۈردى. بۇ ئىلى تەنتەربىيىچىلىرىنىڭ
ئىلگىرىلىشىگە تۈرتكە بولدى.
سايامەت ئۇمىگى يەنە مەلۇم ۋاقىت ئاجرىتىپ ئىلى
پىۋا زاۋۇتى، ياغاچ ماتېرىياللار زاۋۇتى، تېرە زاۋۇتلىرىنى
ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق. كورە كونا شەھرىنى غۇلجا دەرياسى
بويىدىكى ماتورلۇق كېمىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدۇق. يەنە مېھمان-
دوست ئۇيغۇر يۇرتداشلار سايامەت ئۇمىگى بارلىق ساۋاقداشلار-
نى ئىلى دەرياسى بويىدىكى ئالمىلىق باغلارغا تەكلىپ قىلىپ
سايامەت قىلدۇردى ۋە قىزغىن كۈتۈۋالدى.
بىز مۇشۇنداق پائالىيەتلەر ئارقىلىق "ئىلى و شەھەر-
نىڭ شىنجاڭ تارىخىدىكى ئورنىنى تېخىمۇ ئېنىقراق چۈشىنىپ
ئالدۇق ھەمدە ۋەتىنىمىزنىڭ غەربىي - شىمال چېگرا رايونىدىكى
بۇ خىل گۈزەل مەنزىرىلىك جايلىرىنى كۆرۈپ شۇنداق چوڭ-
قۇر تەسىرات ئالدۇق. ئەڭ مۇھىمى بىز ھەقىقەتەن خەلق
ئاممىسى ئارىسىغا چۆككۈر چۆكۈپ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ياپېڭىغا

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

قارشى تۇرۇش ئۇرۇشىغا ياردەم بېرىش ئىرادىسىنى ئىنقىلاپقا ۋە ئىلغارلىققا ئىنتىلىدىغان ئېسىل ئىدىيىۋى غايىلىرىنى كۆرۈپ ئىنتايىن چوڭقۇر ئەمەلىي تەربىيە ئالدۇق.

غۇلجىدا ئىشلىگەن خىزمەتلىرىمىزدە كۆرۈنەرلىك نەتىجىلەرگە ئېرىشتۇق، ساياھەت ئۆمىكى رەسمىيەتلەرنى ئۆتەپ قەرز ئالغان نەرسىلىرىمىزنى ئىگىسىگە قايتۇرۇپ بېرىپ، قايتىشقا تەييارلاندۇق. يولغا چىقىشتىن بىر كۈن بۇرۇن گارنىزون قوماندانلىق شتابى ۋە مەھكىمىسى ئۇزۇتۇش مۇراسىمى ئۆتكۈزدى. يىغىندا باش قوماندان قوشۇمچە ۋالى ياۋشۈك سۆزلىدى. ئۇ، ساياھەت ئۆمىكىنىڭ بۇ قېتىمقى ئىشلىگەن خىزمەتلىرىگە ئىنتايىن يۇقىرى باھا بەردى ۋە ساۋاقداشلار قايتىپ بارغاندىن كېيىن تىرىشىپ ئۆگىنىپ شىنجاڭنىڭ بۈندىن كېيىنكى قۇرۇلۇش ئىشلىرىدا مۇھىم تايانچ كۈچلەردىن بولۇپ چىقىشىنى ئۈمىد قىلدى. ھەمدە ساياھەت ئۆمىكىنىڭ خىزمەت رولىنى ۋە ئىستىلىنى ئۆگىنىپ ئىلى رايونىنىڭ خىزمەتلىرىنى ياخشى ئىشلەيدىغانلىقلىرىنى بىلدۈردى. يۇەنجاڭ دوچۇگېيۇەن يىغىندا جاۋابەن سۆز قىلدى. ئۇ، سۆزىدە ئىلى رايونىنىڭ ساياھەت ئۆمىكىمىزنىڭ تۈرلۈك پائالىيەتلىرىمىزنى قوللاپ ياردەم بەرگەنلىكىگە رەھمەت ئېيتىدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئىككىنچى كۈنى ھەممىمىز مېڭىش ئالدىدا غۇلجا ھەر مىللەت خەلقلىرىدىن ئايرىلغىمىز كەلمەي، قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئورنىتۇلغان دوستلۇق رىشتىنى قىيمىغان ھېسسىياتتا ماشىنىغا ئولتۇرۇپ قوللىرىمىزنى پۇلاڭلىتىپ خوشلىشىپ غۇلجا ئوتتۇرا مەكتىۋىدىن ناخشا،

شەھەر سادالىرى ئىچىدە يولغا چىقتۇق. غۇلجىدىن قايتىش سە-
پىرىمىزدىكى بىرىنچى بېكەت سۇيدۇڭ ناھىيەسى بولدى.
بىز يېتىپ كەلگەندە كۈن تېخى ئەتىگەن بولغاچقا، ساۋاقداشلار
ئۆزلىرىگە تەقسىم قىلىنغان ئىشلار بويىچە پائالىيەتلەرگە كىرىشىپ
كەتتى. بەزىلەر شۇئار يازسا، بەزىلەر تەشۋىقات ۋەرەقلىرى
تارقاتتى. بەزىلەر كوچىغا چىقىپ، خەلقلەرنى توپلاپ ئېغىزچە
ياپۇنغا قارشى تۇرۇش ھەققىدە تەشۋىقلارنى قىلىپ ھە دېگەن-
دىلا پۈتۈن ناھىيە بازىرىنى زىل-زىلىگە كەلتۈرۈۋەتتى. ئويۇن
قويۇش كۇرۇپپىسى بىر بۇتخانىنىڭ ئىچىگە سەھنە ياساپ
ئويۇن قويۇشقا تەييارلاندى. بۇ كۈندىكى ئويۇننى كورگىلى
كەلگەن ئادەملەر ئىنتايىن كوپ بولغانلىقتىن قىسىلىپ ئۇياق-
بۇياقلارغا ئۆتكىلىمۇ بولمايتتى. ھەتتا قورا ئىچىدىكى بىر
نەچچە تۈپ قارىياغاچنىڭ ئۈستىلىرىگىمۇ نۇرغۇن ئادەملەر
چىقىۋالغان ئىدى. ئادىتىمىز بويىچە ئويۇن قويۇشنىڭ ئالدىدا
ياپۇنغا قارشى تۇرۇش ۋەتەننى قۇتقۇزۇش ھەققىدە نۇتۇق
سوزلەندى. نۇتۇق سوزلەۋاتقاندا ساۋاقداشلار ئامىمىنىڭ ئارى-
سىغا بېرىپ باشلامچىلىق قىلىپ شۇئار تاۋلاپ مەيداننىڭ
كەيپىياتىنى تېخىمۇ كۈچەيتتى. سەھنە ئۈستى ۋە مەيداندىكى
كەيپىيات بىرلىشىپ تېخىمۇ قىزىپ كەتتى. ھەتتا شۇ يەردىكى
كىشىلەر غۇلغۇلا قىلىشىپ بۇنداق كەيپىيات سۇيدۇڭ تارىخىدا
كورۈلۈپ باقمىغان دېيىشتى. بىز سۇيدۇڭ ناھىيەسىدىن چىقىپ
كەچ سايغا كەلدۇق. بۇ يەرگە كەلگەندىمۇ كۈن تېخى ئەتىگەن
بولۇپ، ساۋاقداشلار تاماقتىن كېيىنلا ئىختىيارى ھەركەت

ئۇيغۇر كىتاب تورى بىكىتى
www.uyghurkitap.com

قىلدى. ساۋاقداشلارنىڭ كوپچىلىگى تاقىتا چىقىپ كەتتى. يەنە بەزىلەر ھاۋا يېيىش ئۈچۈن تاغ ئېدىرلىرى ئىچىدىكى كوپكوك ئوتلاقلارغا كېتىشتى. مۇشۇ پۇرسەتتىمۇ قولدىن بەرمەي مالچىلاردىن ھال سورىدى. مالچىلارنىڭ كىگىز ئويلىرىنى ئېكسكۇرسىيە قىلدى ۋە ئۇلارنىڭ تۇرمۇش ئەھۋاللىرىنى ئىگەللىدى. كەچتە يىغىلىپ تۇرمۇش تەكشۈرۈش يىغىنى ئاچتۇق. يىغىندا بۇ بىر مەزگىل ئېلىپ بارغان پائالىيەتلەر جەريانىدىكى، خىزمەت، ئىنتىزام، ئۆگىنىش ئەھۋاللىرىنى تەپسىلى تەكشۈرۈپ، ئاخىرىدا يۇەنجاڭ خۇلاسە چىقاردى.

ئىككىنچى كۈنى جىڭ ناھىيىسىگە كەلدۇق. ساۋاقداشلار ماشىنىدىن چۈشۈپلا دەرھال تەشۋىقات خىزمىتىنى باشلىۋەتتى. كەچتە يەنە بۇ ناھىيىدىكى بۇتخانىدا ئويۇن قويۇپ بەردۇق. بۇگۈنكى كوگۇل ئېچىش كەچلىكىگە يەرلىك ئاھالىلار قاتناشقاندىن باشقا سوۋېت ئىتتىپاقى ماشىنا ترانسپورت ئەترىتىنىڭ 200 دىن ئارتۇق شوفېر ۋە باشقا خادىملىرىمۇ تەكلىپ بىلەن قاتناشتى. ئۇلار مەيدانغا تىزىلىپ رەتلىك قائىدە - يوسۇنلۇق ھالدا كىرگەندە ساياھەت ئومىكىنىڭ بارلىق ئەزالىرى ۋە مەيداندىكى بارلىق خەلق ئاممىسى قىزغىن چاۋاك چېلىپ قارشى ئالدى. ئويۇن باشلىنىشتىن بۇرۇن يۇەنجاڭ دۇچوگيۇەن ئەپەندى نۇتۇق سوزلىدى. سوۋېتلىك دوستلارمۇ قاتناشقانلىغى ئۈچۈن جاڭجۇگشى ئەپەندىم، رۇسچە تەرجىمە قىلدى. بۇگۈنكى كوگۇل ئېچىش كەچلىكىمۇ ئىنتايىن قىزغىن بولدى. تاماشىبىنلارغا ئويۇن قويۇپ بەرگەننىڭ سىرتىدا يەنە ياپۇنغا قارشى

تۇرۇش ئۇرۇشى توغرىسىدىكى ناخشىنى ئۈگەتتۇق.

جىگدىن چىقىپ شىخوغا كېلىپ بىر قوناپلا ئەتىسى
مايتاغ نېفت مەيدانىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتۇق. بۇ نېفت
مەيدانى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياردىمى بىلەن قۇرۇلغان بولۇپ
بارلىق ئۈسكۈنىلىرى سوۋېتتىن كەلتۈرۈلگەن ئىكەن. بۇ يەردە
ئىشلەۋاتقان تېخنىكلارمۇ سوۋېتتىن كەلگەن ئىدى. بىزنى
نېفت مەيدانىدىكى بارلىق مەسئۇللار ۋە ئىشچى - خىزمەتچىلەر
قىزغىن كۈتۈپ ئالدى. ھەممە نېفت مەيدانىنىڭ مۇناسىۋەتلىك
مەسئۇللىرى ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلگەن ئىنژېنېرلار بىزنى
باشلاپ پۈتۈن مەيدانىنى ئېكىسكۇرسىيە قىلدۇردى. بىز نېفت
ئايرىش زاۋۇتى بىلەن نېفتلىكنى ئېكىسكۇرسىيە قىلغاندا
بىزنىڭ نېفت چىقىش ئەھۋالىنى تېخىمۇ ياخشىراق كورۈ-
شىمىز ئۈچۈن مەخسۇس بىر قۇدۇقنىڭ ئاغزىدىكى چوڭ
تومۇر توڭنى ئېلىۋېتىپ ئاپتوماتىكى نېفت ئاقىدىغان قۇ-
دۇقنى كورسەتتى. ئېكىسكۇرسىيە ئاخىرلاشقاندىن كېيىن ساۋاق-
داشلار ئۆزلىگىدىنلا يىغىلىپ تەسىرات سوزلەشتى. ھەممىيلەن
بىردەك نېفت سانائىتى، دولىتىمىزدە غەربىي شىمال رايونىنىڭ
پەقەت گەنسۇ يۈمىن نېفت كانى بىلەن شىنجاڭ مايتاغ،
نېفت كانى بار بولۇپ، بۇ خىلدىكى يېڭى تىپتىكى سانائەت
شىنجاڭنىڭ ئىقتىسادىي قۇرۇلۇشلىرىدا ئىنتايىن زور ئەھمىيەتكە
ئىگە دېيىشتى. مايتاغدا ئېكىسكۇرسىيىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ يولغا
چىقتۇق. ماناسقا كېلىپ بىر كۈن تۇردۇق، بۇ يەردە گۇرۇپپىلار
بويىچە مەشغۇلات ئېلىپ بېرىپ ئاساسەن جەمىيەت ئەھۋالى،

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

خەلق تۇرمۇشنى تەكشۇردۇق. يەنە 2 باشلانغۇچ مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىغا ياپونغا قارشى تۇرۇش ئۇرۇشىغا ئائىت ناخ-شىلارنى ئۇگەتتۇق. پۇتۇن كوچىلارغا شۇئار يېزىپ چاپلى-ۋەتتۇق. ئىككىنچى كۇنى زور غەلىبە بىلەن قايتىپ كەلدۇق.

شىنجاڭ ئىنستىتۇتىنىڭ يازلىق كانىكولىدا ئىلىنى ساياھەت قىلىش ئۇمگى گەرچە ئىلىغا بېرىپ كېلىشى ئۇچۇن قىسقىغىنا بىر ئاي ۋاقىت كەتكەن بولسىمۇ، لېكىن ئەمەلىي ئۇنۇمىمىز ئاجايىپ ياخشى بولدى. دوكلات قىلىش چوڭ يىغى-نىدا يېڭەنجاڭ دوچوگېيۇەن ئەپەندى: «ساياھەت ئۇمگى نۇرغۇن خەزمەتلەرنى ئىشلىدى. ياپونغا قارشى تۇرۇپ ۋە-تەننى قوغدۇزۇش توغرىسىدا تەشۋىق تەربىيە ئېلىپ بېرىش ئارقىلىق ئاممىنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك قىزغىنلىقى ئۇستى. يا-پونغا قارشى ئۇرۇشنىڭ چوقۇم غەلىبە قىلىدىغانلىغىغا ئىشەن-چىسى تېخىمۇ كۇچەيدى. ھەمدە ساۋاقداشلار جەمىيەتكە چوڭقۇر چوكۇپ جەمىيەتنى تونۇشى چوڭقۇرلاشتى. مول بىلىمگە ئىگە بولۇپ خىزمەت قابىلىيىتى ئۇستى» دېدى. دوكلات يىغىنىدىن كېيىن خۇيباۋ تەرىقىسىدە ئويۇن قويۇپ بەردۇق. ھەمدە ئىچكىرىدىن شىنجاڭغا ئەدىبىي-سەنئەت خىزمەتلىرىنى قانات يايدۇرۇش ئۇچۇن كەلگەن جاۋدەن، ۋاڭۋېيى، شۇي تاۋ، يى لىيە، جۇجىنمىڭ، يىيەلاۋسى قاتارلىق سەنئەتكارلارنىمۇ ئويۇن كورۇشكە تەكلىپ قىلدۇق. جاۋدەن قاتارلىقلار، مۇشۇ قېتىم ئويۇن كورۇش ئارقىلىق جاۋگورىن، ئەنتاۋچىڭ قاتارلىق

ساۋاقداشلارنى تاللاپ دولەت مۇداپىيەسىنىڭ «كۆرەش» ناملىق چوڭ تىپىتىكى دىرامىسىغا قاتناشتۇردى.

شۇ يىلى ساياھەت ئۇمىگىگە قاتناشقان ساۋاقداشلار ھازىر 60 ياشتىن ئېشىپ قېرىدىلار قاتارىغا كىرىپ قالدى. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى پېنسىيىگە چىقىپ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىنى بەختلىك ئۆتكۈزمەكتە. بەزىلىرى يەنىلا سوتسىيالىستىك قۇرۇلۇشنىڭ ھەرقايسى سەپلىرىدە داۋاملىق خىزمەت ئىشلىمەكتە. ئۇلار گەرچە قېرىپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن ئەينى ۋاقىتتىكى سا-ياھەت ئۇمىگىنىڭ ئۇلارنىڭ قان-تومۇرلىرىغا يەتكۈزۈپ بەرگەن قۇۋۋەتلىرى ھازىرمۇ ئۇلارنىڭ ھاياتىنى جاللاندۇرماقتا. بو-لۇپمۇ شۇ زامانلاردىكى كۈرەشچان تۇرمۇشلىرىنى ئەسلىگەندە ئۇلار ئۆزلىرىنى يەنە ياشىرىپ قالغاندەك ھېس قىلىشىدۇ.

ئالىم تەرجىمىسى

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

3 ئەۋلات «شىنجاڭ پادىشاسى» نىڭ قىسقىچە تارىخى

(مەزكۇر ژورنالنىڭ ماتېرىيال بولۇمى)

ياڭزېڭشىڭ

ياڭزېڭشىڭ، تەخەللۇسى- دىڭ چىڭ . ئاتا- بوۋىلىرىنىڭ يۇرتى- جياڭسۇ شاڭيۇەن(جياڭنىڭ ناھىيىسى) مىڭ سۇلالىسىنىڭ ئاخىرقى يىللىرىدا يۇننەنگە كوچۇپ بارغان. 1 8 6 3 يىلى (چىڭ توڭجىنىڭ 2 - يىلى) يۇننەن مىڭزى ناھىيە موبىڭيە كەنتىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ ئاتا- بوۋىلىرىنىڭ ھەممىسى شۇ يەرنىڭ ئەمەلدارلىرى "قوشۇمچە پومىششىك ياڭزېڭشىڭ "ئەمەلدار ئائىلىسىدىن" كېلىپ چىققان بولۇپ، كىچىكىدىن تارتىپ « سىشۇ»،« ۋۇجىڭ » لارنى ئوقۇغان، چىڭ سۇلالىسىنىڭ گۇاڭشۇي دەۋرىدە شۇ جايدا ئىمتىھان بېرىپ (1 8 8 8 - يىلى) بىلىملىك ئادەم دىگەن نام ئالغان. 2 -يىلى ئوردىغا بېرىپ ئىمتىھان بېرىپ ، فېئودال پادىشا خاندانلىقىنى مەدھىيلەيدىغان باگو ماقالىسىنى يېزىپ (1 8 8 9 يىلى) جىڭشى دىگەن نام ئالغان. بۇ نامنى ئالغا چىقارغاندىن كېيىن ئوردىدا كىچىك ئەمەلدار بولغان. ئۇزۇن ئوتمەيلا بۇيرۇق بىلەن گەنسۇغا ئەۋەتىلىپ،

ئالدى بىلەن تيەنشۇي ناھيەسىنىڭ ھاكىملىق ۋەزىپىسىنى ئۆ-
تىگەن. كېيىن خېجۇ (لىنگشا) نىڭ ئەمەلدارى بولغان.
خېجۇدا 7 يىل ۋەزىپە ئۆتىگەن. گۇاڭشۇينىڭ ئاخىرقى يىللى-
رىدا گەنسۇدىكى مەكتەپلەرنىڭ باش مۇپەتتىشى بولغان.
كېيىن شەنشى، گەنسۇلاردا باش مۇپەتتىشلىكتىن ئالى مەكتەپ-
لەرنىڭ نازارەتچىلىگىگە ئۆستۈرۈلگەن. 1908 - يىلى (مەنچىڭ
خاندانلىقى گۇاڭشۇي 34 - يىلى) ئوردىغا بېرىپ سىشتەيخو
بىلەن كوروشكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ « قەيسەر-
لىك بىلەن چېگرا رايونىنى قوغدىغانلىقىنى » ماختاپ بەرگەن.
شۇنىڭ بىلەن مەنچىڭ خاندانلىقى ھوكۇمىتى ئۇنى شىنجاڭ
ئاقسۇنىڭ ئەمەلدارلىقىغا تەيىنلىگەن. ياڭزېڭشىڭ گەنسۇغا
قايتىپ كېلىپ ۋەزىپىلىرىنى ئۆتكۈزۈپ بېرىش رەسمىيەتلىرىنى
بېجىرىپ بولۇپ، 1911 - يىلى (چىڭ خاندانلىقى شەنتوڭ
3 -يىلى) شىنجاڭغا كېلىپ ۋەزىپە ئۆتىگەن. قۇمۇلغا يېتىپ
كەلگەن ۋاقتىدا دەل ۋۇچاڭ قوزغىلىڭىغا توغرا كېلىپ قالغان.
ئەينى ۋاقىتتىكى شىنجاڭنىڭ ئۆلكە باشلىقى يۈەنداخۇا ئىنتايىن
قىيىن، خەتەرلىك ھالەتكە چۈشۈپ قالغان پەيت ئىدى.
ياڭزېڭشىڭ دىخۇا(ئۈرۈمچى) گە يېتىپ كەلدى. يۈەنداخۇا
ئۇنىڭ قول ۋەزىرلىككە ئىگە بولغاندەك خوشاللىنىپ، ئۇنى چەكسىز
ياخشى كورۈپ ئاقسۇدىكى ئەمەلدىن قالدۇرۇپ، ئۇنى ئۆلكىنىڭ
مەركىزىگە قانۇن باشقۇرىدىغان، قوشۇمچە ھارىكول جىڭنىڭ،
ئۈرۈمچىنىڭ ئەمەلدارلىقىغا ئۆستەردى. يۈەنداخۇا شىگەي
بوران- چاپقۇننىڭ ھوجۇمىغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

ياڭزىڭشىگىغا ئۇلكىنىڭ مەركىزىدىن 5 باتالىيون خۇيزۇ ئەسكەر
ئېلىشنى تاپىلاپ، ئۇنى قوشۇمچە ئەسكەر باشلىقلىغىنى ئو-
تەشكە تەيىنلىدى. ياڭزىڭشىڭ، مافۇشىڭ، مافۇمىڭ، ماجىڭخې،
لى فۇشىڭ، لى فوشىڭ قاتارلىق 5 كىشىنى باتالىيون باش-
لىقلىغىغا تاللىدى. يۈەنداخۇا بىلەن ياڭزىڭشىڭ ئۆزلىرىنىڭ
قول ئاستىدىكى قوراللىق كۈچلىرىنى ئىشقا سېلىپ، 1911-
يىلى 10- ئاينىڭ 27 - كۈنىدىكى دىخۇا قوزغىلىڭىنى باس-
تۇردى. لېكىن دەۋرنىڭ ئالغا ئىلگىرىلەش ئېقىمىنى ئۇلار
ھەرگىزمۇ توسيالمىدى. شۇڭا، يۈەنداخۇا غولجا قوزغىلىڭىنىڭ
خەۋىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، 1912 -يىلى 6 - ئاينىڭ 5 -
كۈنى خىزمىتىدىن ئىستېپا بەردى. شۇنىڭ بىلەن ياڭزىڭشىڭ
شىنجاڭنىڭ ھوكۇمرانلىق ئورنىغا ئىگە بولدى. ياڭزىڭشىڭ
تەختكە چىققان شۇ كۈنىلا دەرھال تېلېگىرامما تارقىتىپ
«مىڭگونىڭ ھەربى باشلىقلىق» ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئالدى.

ياڭزىڭشىڭ تەختكە چىققاندىن كېيىن بىر تەرەپتىن ئۆزد-
نى قوغداش، خەلقنى كونترول قىلىش سىياستىنى يولغا
قويدى. يەنە بىر جەھەتتىن ھەر خىل ۋاستىلارنى قوللىنىپ
ئۆزىگە قارشى چىققانلارنى تازىلىدى. ئىلگىرى- ئاخىرى بولۇپ
غولجا جۇمھۇرىيىتى ھوكۇمىتى رەھبىرى فىنتىمىننى ئۆلتۈردى.
يەنە جۇمھۇرىيەت قوزغىلىڭغا قاتناشقان «جەمىيەت پارتىيىسى»
نىڭ 200 دىن ئارتۇق ئادىمىنى ئۆلتۈردى. 1915 - يىلى
يۈەنشىكەي بېيجىڭدا پادىشالىق تۈزۈمىنى تىرىلدۈرگەندە ياڭ-
زىڭشىڭ دەرھال ئۇزىنىڭ ساداقەتلىكىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن

15 بولاق ئالتۇننى تەغدىم قىلدى. شۇنىڭ بىلەن «خوڭشەن پادىشالىقى» نىڭ «بوجۇي» دىگەن ئەمىلىگە ئىگە بولدى.
سەي ئۇ يۈننەندە يۈەنشكەيگە قارشى قوزغىلاڭ قوزغىغاندا، مەملىكەت بويىچە دەرھال ئۇنىڭغا ئاۋاز قوشتى. ياڭزىڭشىڭ ئۆزىنى جىنايەتتىن قاچۇرۇش ئۈچۈن قوينى كالىنىڭ ئورنىغا قۇربان قىلىشتەك زەھەرخەندىلىك ۋاستىنى قوللىنىپ، ئۆزىنىڭ قوغداش ئەترەت باشلىقى شادىڭ ئالاھىدە ۋەزىپە ئۆتەش باتالىيۇن باشلىقى لى يەنلەرنى ئۆلتۈرۈپ، دەرھال 5 رەڭلىك دولەت بايرىقىنى ئېسىپ چىقىپ، ئۆزىنى ئاقلاپ باشقىلارنى قارلىدى. 1919 - يىلى 5 - ئاينىڭ 14 - كۈنى ئالتايغا ئەسكەر ئەۋەتىپ ئۆزىنىڭ يۇشۇرۇن دۈشمىنى بولغان مەركىزىي ھوكۇمەتكە بىۋاستە قاراشلىق ئالتاي پەۋقولئاددە رايونىنى چاڭگىلىغا كىركۈزۈۋالدى. بىيىغا ئۇرۇشى مەزگىلىدە سولچىلاردىن فەنياۋنەن بىيىفاغا ئاۋاز قوشۇپ ياڭزىڭشىڭنى ئاغدۇرۇش سۇيقەستىدە بولغان. ياڭزىڭشىڭ بۇنى سەزگەندىن كېيىن، 1928 - يىلى 7 - ئاينىڭ 1 - كۈنى دەرھال 5 رەڭلىك دولەت بايرىقىنى 3 رەڭلىك دولەت بايرىقىغا ئۆزگەرتىپ ھەمدە ئۆلكىلىك ھوكۇمەت ھەيئىتى قۇرۇشقا تەييارلىق كورۇپ، ئۆزىنىڭ گومىڭ ھوكۇمىتىگە قايىل بولىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ بۇ ئارقىلىق سولچىلارنى باستۇرغان. 1928 -يىلى 7 -ئاينىڭ 7 - كۈنى ياڭزىڭشىڭ ئۆلكە قارمىقىدىكى رۇسچە قانۇن مەكتىۋىنىڭ 1 - قارار مەكتەپ پۈتتۈرۈش مۇراسىمىغا قاتنىشىش ۋاقتىدا فەنياۋنەن ئەۋەتكەن سولچىلار تەرىپىدىن ئېتىپ ئۆلتۈرۈلگەن. ئۆلگەن ۋاقتىدا 65 ياش ئىدى.

www.uyghurkitap.com ئۇيغۇر كىتاب تورى

ياڭزېڭشىڭ شىنجاڭدا 17 يىل ھوكۇم سۈردى. ئۇ-
ئۆزىنى « ھەممە ئېغىرچىلىقنى ئۆزەملا تارتقان » دەپ ماختىغان
ئىدى. ئەمەلىيەتتە ئۇ، ئۆزىنىڭ كۆپ ۋاقتىنى قەغەز، قەلەم بىلەن
ئۆتكۈزگەن. ئۇ، ئىلگىرى- ئاخىرى بولۇپ «ئويۇمدە ئو-
قۇغان كىتاپلىرىم » 3 توم 56 قىسىم ، « ئويۇمدە يېزىلغان
خاتىرە » 30 قىسىم ،« ئوقۇغان كىتاپلىرىمغا تولۇقلانغان ئىزا-
ھات » بىر قىسىم . « ئىككى داڭلىق توپلامغا ئىزاھات » بىر
قىسىم ، « ئۈگەنگەنلىرىمدىن خاتىرە » 6 قىسىم ، « ياشانغىچە
ئوقۇغانلىرىمنىڭ خاتىرىسى» 7 قىسىم ، « تۈزەش بىلىمىنىڭ
ئاساسىي مەنىسى» بىر قىسىم دېگەن كىتاپلارنى يېزىپ نەشىر
قىلغان . ئۇنىڭ بۇ ئەسەرلىرى ئىچىدە « ئويۇمدە ئوقۇغان
كىتاپلىرىم » دېگىنى ياڭزېڭشىڭ ھوكۇمىتىنىڭ ئارخىپلىرىدىن
تاللاپ تەھرىر قىلىپ چىقىلاندىن باشقا ، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسى
لاۋجاڭ ئىدىيىسىنىڭ داشقايىنىغىدىن ئىبارەت .

جىڭ شۇرېن

جىڭ شۇرېن تەخەللۇسى دې ئەن. گەنسۇ خېجۇ «نىڭ-
شا» يۈنجىڭلىق. 1879 - يىلى (مەنچىڭ خاندانلىق گۇاڭشۈي
4 - يىلى) تۇغۇلغان. ياڭ زېڭشىڭ خېجۇنىڭ ئەمەلدارى بول-
غان مەزگىلدە خېجۇ مەكتىۋىنى باشقۇرغان. ئۇزى شۇ مەك-
تەپنىڭ ئوقۇتقۇچىسى بولغان. جىڭ شۇرېن ئوقۇۋاتقان مەز-
گىللىرى خېجۇ مەكتىۋىدە ئوقۇغان ئىدى. شۇڭا، ياڭ زېڭ-
شىڭ بىلەن جىڭ شۇرېن ئەڭ بۇرۇنقى ئوقۇتقۇچى بىلەن

ئوقۇغۇچى ئىدى. ياڭ زىڭشىڭ خېجۇدا مەكتەپ باشقۇرۇشتا خىزمەت كۆرسەتكەنلىكىدىن مەنچىڭ خاندانلىقى ھۆكۈمىتى تەرەپىدىن ئۇنى گەنسۇ مەكتەپلىرىنىڭ قوشۇمچە ئالىي مەكتەپلەرنىڭ باش مۇپەتتىشى قىلىپ ئۇستۇرگەندىن كېيىن، جىڭ شۇرىن دەرھال خېجۇدىن ئولكىلىك ئالىي مەكتەپتە، ئوقۇتقۇچىلىققا ئوستۇرۇلگەن. 1909 - يىلى (مەنچىڭ خاندانلىقى شەنتۇڭ 1 - يىلى) يەرلىك ئىمتىھانغا قاتنىشىپ ئەلا نەتىجە ئالغان. شىنخەي ئىنقىلاۋىدىن كېيىن داۋخې ناھىيىسىدىكى ئالىي باشلانغۇچ مەكتەپ مۇدىرى، سىفەن مەكتىۋىنىڭ مۇدىرلىقىغا تەيىنلەنگەن. 1914 - يىلى 4 - ئايدا ياڭزىڭشىڭنىڭ تەكلىۋى بىلەن گەنسۇدىن شىنجاڭغا كەلگەن. دەسلەپ كەلگەن مەزگىلدە شىنجاڭ ھەربى ئىشلار نازارىتىنىڭ كاتىۋى ھەم بىرىنچى دەرىجىلىك بولۇم ئەزاسى بولۇپ ئىشلەپ، ياڭزىڭشىڭغا ھەربى ئىشلار ئاخباراتى توپلىغان. 1915 - يىلى 6 - ئايدا شىنجاڭدىكى ھاكىملار ئىمتىھانىغا قاتناشقان. ياڭزىڭشىڭ ئۇنىڭغا ئالاھىدە ئېتىۋار بەرگەنلىكتىن ئىمتىھاندا بىرىنچىلىكنى ئېلىپ، ئاقسۇنىڭ ھاكىملىقىغا تەيىنلەنگەن. ياڭزىڭشىڭ ئولكە مەركىزىدىكى كۈچلەرنى كۈچەيتىش ئۈچۈن 1921 - يىلى جىڭ شۇرىنى ئولكىنىڭ مەركىزىگە يوتكەپ كېلىپ، ھوكۇمەت ئىشلىرى نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا تەيىنلىگەن. 1928 - يىلى 6 - ئايدا شىنجاڭ ئولكىلىك ھوكۇمىتى قۇرۇلۇپ ھوكۇمەت ئىشلىرى نازارىتىنى خەلق ئىشلىرى نازارىتىغا ئوزگەرتتى. جىڭ شۇرىن يەنىلا شۇ نازارەتنىڭ نازىرى ئىدى. 1928 - يىلى 7 - ئايدا شىنجاڭدا

«7 - ئىول» سىياسى ئوزگىرىشى يۈز بەردى. فەنياۋنەن ياڭ-
زىڭشىڭنى ئېتىپ ئۆلتۈردى. جىڭشۇرېن دەرھال قوراللىق كۈچ-
لىرىنى يوتكەپ فەنياۋنەننى تۇتۇپ ئۆلتۈرۈشكە، ئۆزىگە قار-
شى پارتىيە-گۇرۇھلارنى باستۇرۇشقا سالدى. 7 - ئاينىڭ 8 -
كۈنى جىڭشۇرېن ھەربى ۋە ھوكۇمەتنىڭ ئاساسلىق خادىملىرىنى
چاقىرىپ كېيىنكى ئىشلارنى مۇزاكىرە قىلغاندا، دىخۋا ناھى-
يىسىنىڭ ھاكىمى قوشومچە تاشقى ئىشلار مەھكىمىسىنىڭ باش-
لىقى چىڭجىشەن نەق مەيداندىلا، جىڭشۇرېن خائىنلارنى
باستۇرۇشتا خىزمەت كورسەتتى. ئۇ، رەئىسلىكنى ئوز ئۈستىگە
ئېلىشى كېرەك، دېگەن تەكلىپنى ئوتتۇرىغا قويدى. شۇنىڭ بىلەن
ھەممە قول - چوماقلىرى ماقۇل كورۇپ جىڭشۇرېننىڭ تەختكە
چىقىشىنى ھىمايە قىلدى. 9 - كۈنى جىڭشۇرېن سىياسى ئوزگىرىشنىڭ
جەريانىنى نەنجىڭ ھوكۇمىتىگە مەلۇم قىلدى. ھەمدە پۈتۈن شىن-
جاڭنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى ھەربى ھوكۇمەت خادىملىرىغا
ۋە ھەر مىللەت يۇقۇرى قاتلام خادىملىرىغا ئومۇمى ئۇقتۇ-
رۇش تېلىگىراممىسى يوللاپ، كۈچىنىڭ بېرىچە ئوز خىزمەت
ۋەزىپىلىرىنى ئادا قىلىپ، جايلارنىڭ خاتىرجەملىكىنى قوغ-
داشنى تەلەپ قىلدى. 7 - ئاينىڭ 16 - كۈنى شىنجاڭ ئولكى-
لىك يىغىنىنىڭ باشلىقلىرى ھەر مىللەت، ھەر ساھەدىكى زاتلار
بىلەن بىرلىشىپ نەنجىڭ ھوكۇمىتىگە تېلېگىرامما يوللاپ جىڭ-
شۇرېننى شىنجاڭ ئولكىلىك ھوكۇمەتنىڭ رەئىسلىكىگە رەسمى
تەيىنلەشنى تەلەپ قىلدى. نەنجىڭ ھوكۇمىتى كېچىكتۈرۈپ
بۇ ھەقتە قارار چىقارمىدى. تاكى 1932 - يىلى كۈزدە ئانە-

دىن جىڭ شۇرېننى شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھوكۇمەتىنىڭ رەئىسلى-
كىگە، قوشۇمچە، چېگرا مۇداپىئە دوبەنلىكىگە تەيىنلەش بويرۇ-
غىنى چىقاردى. لېكىن 8 ئايدىن كېيىنلا شىنجاڭدا «12-ئاپ-
رېل» سىياسىي ئۆزگىرىشى يۈز بېرىپ جىڭ شۇرېننى سىياسىي
سەھنىدىن قوغلاپ چىقىرىشقا مەجبۇر قىلدى.

جىڭ شۇرېن شىنجاڭدا ھوكۇمرانلىق قىلغان 5 يىل جەر-
يانىدا، ئەسلىدە ئۆزىنىڭ «شەپقەتلىك ئۇستازى» ياڭ زېڭ-
شىنىڭ جەندىسىگە ۋارىسلىق قىلىپ، خەلقنى كونترول قىلىش
سىياسىتىنى داۋاملىق يۈرگۈزۈش كويىدا بولغان ئىدى. لېكىن،
ماجۇڭيىڭ سەپ تارتىپ چىقتى. دېھقانلار قوزغىلىڭى تەرەپ-
تەرەپتىن كۆتىرىلدى. شۇنىڭدەك ياپونغا قارشى تۇرۇپ، ۋە-
تەننى قۇتقۇزۇشتەك سادا كۈنسايىن دولقۇنغا كۆتىرىلدى. بۇ
ئەھۋال ئاستىدا، ئۇنىڭ ھېچقانداق ئامالى قالمىغان ئىدى. شۇڭا،
1933-يىلىدىكى «12-ئاپرېل» سىياسىي ئۆزگىرىشى
تەختتىن چۈشۈپ ھاياتىنى قوغداپ قالىدىغان پەلەمپەي بولۇپ
قالدى. جىڭ شۇرېن 4-ئاينىڭ 14-كۈنى دېھقۇادىن قېچىپ
يول بويى سانجى، تارغاباتاي قاتارلىق جايلاردىكى بانكىنىڭ
زاپاس ئالتۇنلىرىنى ئېلىپ سوۋېت چېگرىسىدىن ئۆتۈپ كەت-
كەندىن كېيىن، سوۋېت ھوكۇمىتىدىن ماشىنا سېتىۋالماقچى بول-
غان بىرمىڭ 270 سەردىن ئارتۇق ئالدىن بەرگەن ئالتۇننى
قايتۇرۇۋېلىپ، سىبىرىيە ئارقىلىق تيەنجىنگە قايتىپ بېرىپ
1933-يىلى 10-ئايدا جياڭكەيشى بىلەن كۆرۈشتى ھەمدە
نەنجىڭدا بىر تەرەپ قىلىشنى كۈتتى. شۇنىڭ بىلەن بىر

ۋاقىتتا، نەنجىڭ ھۆكۈمىتى مەھكىمە مەھكىمە ئەينى ۋاقىتتا نەنجىڭدا تۇرۇۋاتقان ئەيسا قاتارلىقلارنى قوتۇرتۇپ «سوۋېت بىلەن سودىلىشىش كېلىشىمىنى تۈزدى». «شىنجاڭ خەلقىنى ھەدەپ قىردى» «جايلاردىكى ئالتۇنلارنىڭ ھەممىسىنى بۇلاپ كەتتى» دېگەنگە ئوخشاش جىنايەتلەر بىلەن قانۇن ئورۇنلىرىغا ئەرز قىلدۇرغان. جىياڭنىڭ يەرلىك سوت مەھكىمىسى تەكشۈرگەندىن كېيىن جىنايى پاكىتلارنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، سىياسىي قانۇن مەمۇرى بۇسى ئارقىلىق شىنجاڭ ئۆلكىلىك ھۆكۈمىتى ۋە شىنجاڭ ئالىي سوت مەھكىمىسىنىڭ تەكشۈرۈپ ئەمەللەشتۈرۈشىگە يوللىغان. 1933 - يىلى 12 - ئاينىڭ 30 - كۈنى شىڭشىسەي نەنجىڭغا «جىڭشۇرېن شىنجاڭنى باشقۇرغان 5 يىل جەريانىدا ئىنتايىن چىرىكلىشىپ كەتكەن، ھېچقانداق نەتىجە ياراتمىغان، ئادەملەرنى مۇۋاپىق ئىشلەتمىگەن......» دەپ تېلېگرامما جاۋاپ يوللىغان. جىياڭنىڭ يەرلىك سوت مەھكىمىسى 1935 - يىلى 5 - ئايدا جىڭشۇرېننى يەنە سوتلاپ 3 يېرىم يىللىق قاماق جازاسى ھۆكۈم قىلىپ، گىراژدانلىق ھوقۇقىدىن 5 يىل مەھرۇم قالدۇرغان. بۇ خەۋەر تارقىلىپ چىققاندىن كېيىن ئەينى ۋاقىتتىكى غەربىي شىمالنىڭ ئاساسلىق خادىملىرى دىڭباۋشەن، لوداچاڭ، ماگۇفاڭ، ماخۇڭبىڭ قاتارلىقلار ئارقا-ئارقىدىن تېلېگرامما يوللاپ ئۇنى ئاقلىدى. شۇنىڭ بىلەن 1935 - يىلى «10 - ئوكتەبىر بايرىمى»دا جىنايىتىنى كەچۈرۈم قىلىپ قويۇپ بېرىلدى. جىڭشۇرېن تۈرمىدىن چىققاندىن كېيىن، نەنجىڭدىن ئايرىلىپ لەنجوغا كېلىپ

ئولتۇراقلاشقان. كېيىن 1941 - يىلى 8 - ئايدا كېسەل بولۇپ ئولگەن. ئولگەن ۋاقتى 62 ياش ئىدى.

جىڭ شۇزېن گەرچە ياڭزىڭشىڭنىڭ ئالى مورىتى بولغان بولسىمۇ، لېكىن ھەربى ۋە ھوكۇمەت ئىشلىرى جەھەتتە قىلچىمۇ نەتىجە قازىنالمىغان. شىنجاڭغا ۋەزىپە ئوتىگەلى كەلگەن 5 يىل جەريانىدا، ھەر كۈنى «قىزىل راۋاقتىكى چۈش» نى كورگەن. ياڭزىڭشىڭ ئولگەندىن كېيىن، ئۇ مىڭ سەرپ قىلىپ «ياڭزىڭشىڭنىڭ ئادىللىغى» دىگەن بىر كىتاپنى ئويەر-بۇيەرىن تېرىپ-يىغىپ چىقىپ، ياڭزىڭشىڭ ئۇچۈن خاتىرە مۇنارىسى تىكلىمەكچى بولغان. لېكىن، ئوزىنىڭ مەغلۇپ بولۇشىغا ئەگىشىپ بۇ كىتاپچىمۇ ئوجۇقتۇرۇلدى.

شىڭشىسەي

شىڭشىسەي تەخەللۇسى-جىڭ يۇڭ. لىياۋنىڭ ئولكە، كەيەيۈەن ناھىيە، شىنجيا كەنتىدىن. 1896 - يىلى (مەنچىڭ خانىدانلىغى گۇاڭشۈي 22 - يىلى) 12 - ئاينىڭ 6 - كۈنى ئوز يۇرتىدا تۇغۇلغان. ئاتىسىنىڭ ئىسمى شىڭ جىڭجىيا، ئاپىسىنىڭ ئىسمى ئەنسى. ئاكا-ئۇكا 5 ئوغۇل. ئاچا-سىڭىل 2 قىز. ئۇ 7 ياش ۋاقتىدا «سىشۇ» نى ئوقىغان. 12 يېشىدا «شىيەن جىڭ» نى ئوقۇپ بولغان ھەمدە ئۇرۇش ھېكايىلىرىنى ئاڭلاشنى، سۇڭگۈزىنىڭ ئەسكەر ئىشلىتىش ئۇسۇللىرىنى كورۇشنى ياخشى كورەتتى. شىفىڭ، شىڭياڭلاردا باشلانغۇچ، تولۇقسىز ئوتتۇرىلارنى پۇتتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، شاڭخەيگە بېرىپ بىلىم

ئاشۇرغان. 1915 - يىلى ۋۇشىڭ جۇڭگو سىياسىي ئىقتىسات پاكولتېتىنى پۈتتۈرگەن. ئەينى ۋاقىتتا، يۈەنشىكەي دۆلەتنى چاڭگىلىغا كىرگۈزۈۋېلىپ پادىشالىق دەۋرى سۈرگەندە، يۈننەنـ نىڭ يۈەنشىكەيگە قارشى قوزغىلىڭىنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغانلىقتىن، يۈننەندىكى جىڭۋۇتاڭ، شياۋجۇدىكى شۆبە مەكتىۋىگە بېرىپ 2 - قارارىدىكى پىيادە ئەسكەرلەر پاكولتىدا ئوقۇغان. مەكتەپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن، دوڭبېي جاۋۋۇتاڭ قارمىقىدىكى تەلىم-تەربىيە ئەترىتىنىڭ ئوفىتسېرلار سىنىپى 1 - قارارىغا بىلىم ئاشۇرۇشقا قايتىپ بارغان. ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن 8 - ئارىلاش لۈيىنىڭ لۈيجاڭى گوسۇڭلىڭنىڭ قارمىقىدا جۇڭدۈي، مۇئاۋىن لەنـ جاڭ بولغان. كېيىن شەرقىي 3 ئۆلكىنىڭ «جىڭۋېي شىياڭجاڭ جۈن» نىڭ قوغداش تۈەنىڭ شاڭۋېي ليەنجاڭى بولغان. كېيىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا جىڭشياۋ ئورتا مەكتىپىنىڭ سەنئۇلىغا تەيىن- لەنگەن. كېيىن، دۇڭبېي يەرلىك ھۆكۈمىتى تەرىپىدىن ياپونـ نىڭ قورۇقلۇق ئارمىيە داشۆبىسىدىكى جۇڭگو ئوقۇغۇچىلار ئەترە- تىنىڭ 4 - قارارىدا داۋاملىق بىلىم ئاشۇرۇشقا ئەۋەتىلگەن. 1925 - يىل 12 - ئاينىڭ 22 - كۈنى گوسۇڭلىڭ ئاغدۇرۇ- لۇپ ئۇ، ئەسكەرلىرىنى باشلاپ جاڭزۇلىنغا يوقاتماقچى بول- غاندا، گوسۇڭلىڭ شىڭشىيەينى ياپونىيەدىن قايتۇرۇپ كېلىپ، گوسۇڭلىڭنىڭ جاڭزۇلىنغا قارشى تۇرۇشىغا قاتناشتۇردى. ئۇ- رۇش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن شىڭشىيەي بىلىمنى داۋاملىق ئاشۇ- رۇش ئۈچۈن، يەنە ياپونغا كەتتى. شەرقىي-شىمال ئارمىيىسى- نىڭ قارشىلىقىغا ئۇچرىغانلىقتىن، ھۆكۈمەت خىراجىتى بىلەن

ئوقۇشنى ئەمەلدىن قالدۇردى. كېيىن سوڭچۇەنفاڭ، فېڭيۇشاڭ قاتارلىقلارنىڭ ئىقتىسادىي جەھەتتىن ياردەم قىلىشى ئارقىلىق ئاخىرى ئوقۇشنى پۈتتۈردى. شىڭشىسەي ياپونىيىدىن دۆلىتىمىزگە قايتىپ كېلىش ۋاقتى دەل بېيفا ئۇرۇشىغا توغرا كېلىپ، يەنى، ئەينى ۋاقىتتىكى گومىنداڭ ئىنقىلاۋىي ئارمىيە، باش سى-لىڭبۇسىدىن شاڭشياۋ مەسلىھەتچى قىلىپ تەيىنلەنگەن. ئۇزۇن ئۆتمەيلا يەنە باش سىلىڭبۇنىڭ مەسلىھەتچىلەر باشقارمىسىنىڭ شاڭشاۋ بولۇم باشلىقلىقىغا، مەسلىھەتچى بۇسىنىڭ شاڭشاۋ بو-لۇم باشلىقلىق ۋەزىپىسىگە تەيىنلەنگەن. بېيفا ئۇرۇشى ئاخىر-لاشقاندىن كېيىن، شىڭشىسەي مەسلىھەتچىلەر بۇسىنىڭ بىرىنچى تىڭنىڭ 3 - بولۇم باشلىقلىقىغا تەيىنلەندى. ۋەزىپە ئۆتەش مەز-گىلىدە ھەر تەرەپتىن يول مېڭىپ باش مەسلىھەتچى جوپېيدى تەرىپىدىن ئۇنى شاۋجاڭلىققا ئۆستۈرۈشكە ھەرىكەت قىلغاندا جوپېيدى شىڭشىسەينىڭ قارانىيىتى بارلىقىنى سېزىپ ئۇس-تۈرۈشكە قوشۇلمىغان. شۇڭا شىڭشىسەي كۆڭلىدە ئاداۋەت ساق-لاپ «ھەربىلىكتىن ۋاز كېچىپ دىخان بولۇش» كەيپىياتىنى كىشىلەرگە بىلدۈرگەن.

شىڭشىسەي نەنجىڭدا ئۈمىتسىزلىنىۋاتقان ۋاقىتتا، ماجۇڭ-يىڭ گەنسۇدىن ئەسكەرلىرىنى باشلاپ شىنجاڭغا يۈرۈش قىلغان. جىڭشۇرېن ئۇرۇش ۋەزىيىتىگە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن، شىن-جاڭنىڭ نەنجىڭدا تۇرۇشلۇق ئىش باشقارمىسىدىكى ۋەكىلى لۇشياۋزۇغا بىر تالانتلىق ھەربىي خادىم تېپىپ، شىنجاڭغا يار-دەملىشىپ ھەربىي قوشۇن يېتىشتۈرۈشنى ئوتتۇرىغا قويدى. پىنجاۋ-

www.uyghurkitap.com

شەنىنىڭ تونۇشتۇرۇشى ئارقىلىق، لۇشياۋزۇ شىڭشىسەينى جىڭ-
شۇرېنغا كورسىتىپ بېرىدۇ. شىڭشىسەي 1929 - يىلى 6 - ئايدا
نەنجىڭدىن ئايرىلىپ، 1930 - يىلى 10 - ئايدا ئۈرۈمچىگە
يېتىپ كېلىپ دەرھال جىڭشۇرېن تەرىپىدىن شىنجاڭ چېگرا
مۇداپىئە دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ شتابشياۋ مەسلىھەتچى مۇدىرلىقىغا
تەيىنلىندى. ئۇزۇن ئۆتمەيلا شياۋجاڭ مەسلىھەتچىلىكىگە ئۆستۈر-
دى. جىڭشۇرېن بىلەن ماجۇڭيىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۇرۇشنىڭ
كەسكىنلىشىشىگە ئەگىشىپ، جىڭشۇرېن 1933 - يىلى شىڭشى-
سەينى باندىتلارنى تازىلاش باش قوماندانلىق شتاۋىنىڭ
مەسلىھەتچىلىكىگە يۆتكىدى. لىياۋدۇڭ ئۇرۇشىدا شىڭشىسەي ما-
ھارىتىنى كورسىتىپ بىردىنلا ماجۇڭيىڭنى مەغلۇپ قىلىدۇ. جىڭ-
شۇرېن دەرھال ئۇنى دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ جۇڭجياڭ مەس-
لىھەتچىسى، قوشۇمچە باندىت تازىلاش باش قوماندانلىقىغا
ئۆستۈرىدۇ. 1933 - يىلى «شياۋجاڭ سەنجى» دىكى چىڭ-
جوڭ، نى شياۋتيەن، تياۋمىنيۇلار تەرىپىدىن رۇس ئەسكەرلىرىنى
ھەركەتلەندۈرۈپ، شىنجاڭدا «12 - ئاپرېل» سىياسى ئۆزگىرىشى-
نى قوزغاپ، جىڭشۇرېننى شىنجاڭدىن قوغلاپ چىقىرىدۇ.
سىياسى ئۆزگىرىش قوزغىغان شۇ كۈنى شىڭشىسەي ئەسكەر-
لىرى بىلەن ئولانبايدا تۇرۇۋاتقان ئىدى. چىڭجۇڭ مەشىق
قىلىش كىچىك ئايروپىلانغا چۈشۈپ ئولانبايغا بېرىپ شىڭ-
شىسەيگە سىياسى ئۆزگىرىشكە ئاۋاز قوشۇشقا دەۋەت قىلىدۇ.
شىڭشىسەي پوزىتسىيە بىلدۈرمەي ئەسكەرلىرىنى لىيوداۋاندىكى
«يېپوچىڭگۇڭ» نىڭ ئەتراپىغا ئېلىپ كېلىپ ۋەزىيەتنى كۆز-

تىدۇ. شۇ ۋاقىتتا قاچقان جىڭشۈرېن خۇڭسەندىكى يۈخۋاڭ-
مياۋ بۇتخانىسىنىڭ ئىچىدە بولۇپ، شىڭشىسەينىڭ قېشىغا كوپ
قىتىم ئادەم ئەۋەتىپ، ئەسكەرلىرىنى چىقىرىپ، خائىنلارنى باس-
تۇرۇشنى تەلەپ قىلغان. شىڭشىسەي ئەسكەرلىرىنى تەۋرەتمىگەن.
تاكى 14-كۇنى چۇشتىن كېيىن شىڭشىسەي ئاندىن كېيىنكى
ئىشلارنى مۇزاكىرە قىلىش يىغىنىغا قاتناشتى. يىغىندا «شياۋجاڭ
سەنجېي» چېگرا قوغداش دۇبەن مەھكىمە تۇزۇمىنى ئەمەلدىن
قالدۇرۇپ، ھەربى ئىشلار كومىتېتىنى قۇرۇشقا تەكلىپ بەردى
ھەمدە مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرى لىيوۋېنلۇڭنى ئۇلكىنىڭ
ۋاقىتلىق رەئىسلىكىگە كورسىتىدۇ. شەرقى شىمال ئارمىيىسىنىڭ
لوبجياگى جىڭيۇەنچىڭنى ۋاقىتلىق ھەربى ئىشلار كومىتېتىنىڭ
ۋېييۇەنجاڭلىقىغا كورسىتىدۇ. يىغىندىن كېيىن شىڭشىسەي ئوزى-
نىڭ ھەربىلىك ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ بېسىم ئىشلىتىپ جىڭ-
يۇەنچىڭنى ئىستىپا بېرىشكە مەجبۇرلاپ ئوزى چېگرا مۇ-
داپىە دۇبەنلىكىنى ئوتىمەكچى بولغان ھەمدە لىيوۋېنلۇڭنى قور-
چاق ئورنىغا چۇشۇرۇپ قويغان. شىڭشىسەي شىنجاڭغا ھوكۇمران-
لىق قىلىش ئورنىنى قولغا چۇشۇرگەندىن كېيىن، كەسكىن
ۋاستىلارنى قوللىنىپ ئىلگىرى - ئاخىرى بولۇپ شياۋجۇاڭ سەن-
جېي، جىڭ يۇەنچىڭ قاتارلىق شەرقى شىمال ئارمىيىسىنىڭ
كاتىۋاشلىرىنى، شۇنىڭدەك لىۋېنلۇڭ قاتارلىقلارنى قولغا ئېلىپ ئولتۇ-
رىدۇ. ياپونغا قارشى ئۇرۇش قوزغالغاندىن كېيىن شىڭشىسەي بىرتەرەپتىن
«سوۋېت بىلەن يېقىن بولۇپ، كوممۇنىستلار بىلەن بىرلىشىش»
دىگەن پروگىراممىنى ئوتتۇرىغا قويدى. يەنە بىر تەرەپتىن

شىنجاڭدا خىزمەت ئىشلىگىلى كەلگەن كوممۇنىستلارغا ۋە ھەر مىللەت ئىلغار زاتلىرىغا ھەدەپ زىيانكەشلىك قىلدى. 1940 - يىلى 3 - ئاينىڭ 21 - كۈنى شىنجاڭ ئۆلكىلىك رەئىسلىكىنى ئۆتەۋاتقان لى رۇڭ ئۆلگەندىن كېيىن شېڭ شىسەي شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسلىكىنى قوشۇمچە ئۆتىدى. شۇنىڭ بىلەن شىنجاڭنىڭ ھەربى، ھۆكۈمەت چوڭ ھوقۇقىنىڭ ھەممىسىنى ئۆزى ئىگىللىۋالدى. 1942 - يىلىدىن كېيىن شېڭ شىسەي ئۆزىنىڭ ئەكسىلئىنقىلابىي قىياپىتىنى پۈتۈنلەي ئاشكارىلاپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ قوينىغا ئۆزىنى تاشلاپ گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ تەيىنلىشىنى قوبۇل قىلىپ، ئىلگىرى-ئاخىرى بولۇپ مەركىزى يېتىشتۈرۈش تۈەنىنىڭ شىنجاڭ شۆبە تۈەنىنىڭ تۈەنجاڭلىقىنى، 8 - ئۇرۇش رايونىنىڭ مۇئاۋىن سىلىڭگۈەنلىقىنى، مەركىزى ھەربى مەكتىۋى 9 - شۆبە مەكتەپ مۇدىرلىقىنى، جۇڭگو گومىنداڭ مەركىزى تەپتىش ھەيئەتلىك ۋەزىپىسىنى، شىنجاڭ دۇبەن مەھكىمىسىنىڭ پارتىيە ئىشلىرى تېپە يېيۈەنلىك ۋەزىپىسىنى، شىنجاڭ ئۆلكىلىك داڭبۇ مۇدىر ھەيئەتلىك ۋەزىپىسىنى، شىنجاڭ ئامانلىق ساقلاش سىلىڭى قاتارلىق ۋەزىپىلەرنى ئۆتىدى. 1944 - يىلى كۈزدە گومىنداڭ مەركىزى ھۆكۈمەت دېخانچىلىق-ئورمانچىلىق مىنىستىرلىكىنىڭ مىنىستىرلىقىغا يۆتكەلدى. 1949 - يىلى بالا-چاقىلىرىنى ئېلىپ تەيۋەنگە قېچىپ كەتتى. تەيۋەنگە بارغاندىن كېيىن، تەيۋەن ھۆكۈمىتى دۆلەت مۇداپىئە مىنىستىرلىكىدە شاڭجاڭ مەسلىھەتچىلىكىگە، مەمۇرى مەھكىمىسىنىڭ لايىھىلەش كومىتېتىنىڭ (چوڭ قۇرۇغلۇقتا ھۇجۇم قىلىش تەشكىلاتى) ئەزالىقىغا تەيىنلەنگەن.

1961 - يىلى 7 - ئاينىڭ 13 - كۈنى مېڭىسىگە قان چۈشۈپ تېببىيدە ئۆلگەن. ئۆلگەن ۋاقتى 75 ياش ئىدى.

شىڭشىسەي تەيۋەنگە قېچىپ بارغاندىن كېيىن، ئىنقىلاپقا قارشى نۇرغۇنلىغان سۆزلىرىنى بايان قىلغان ئىدى. كىتاپ قىلىپ نەشىر قىلغانلىرىدىن «قانداق قىلغاندا چوڭ قۇرۇغلۇقنى قولغا كەلتۈرۈش تارىخى ۋەزىپىنى ئوڭۇشلۇق ئەمەلگە ئاشۇرغىلى بولىدۇ.»، «كوممۇنىزىم بىلەن كاپىتالىزىم دەۋرىنىڭ ئۆتۈپ كېتىشى، خەلق ياشايدىغان ئەسىرنىڭ يېتىپ كېلىشى»، «چارۋىچىلىق چېگرىسىدىكى ئۇششاق ئىشلاردىن خاتىرە»، «شىنجاڭدىكى ئون يىلدىن ئەسلىمە» شۇنىڭدەك ئامېرىكىلىق ئالىن خوت بىلەن بىرلىشىپ يازغان «شىنجاڭ» قاتارلىق كىتاپلاردىن ئىبارەت. مانا بۇلارنىڭ ھەممىسى شىڭشىسەينىڭ «مەن بىر ماركسىزىم-لېنىنىزىمچى» دېگىنى ئۆزىنى ئۆزى مەسخىرە قىلغانلىقىدىن ئىبارەت خالاس.

جاۋ يىملق تەرجىمىسى

21-فېۋرال نامايىشى ۋە 25 - فېۋرال ۋەقەسى

تۇرسۇن بۇرھانى

گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ھۆكۈمرانلىرىنىڭ شىنجاڭدا يۈرگۈزگەن ھاكىم مۇتلەقلىق سىياسىتى شىنجاڭ خەلقىنى چىداپ تۇرغۇسىز يامان ئاقىۋەتكە چۈشۈرۈپ قويغانلىقتىن غۇلجىدا كۆتۈرۈلگەن مىللىي ئىنقىلاپ ئۈچ ئىلى، ئالتاي، تارباغاتاي ۋىلايەتلىرىنى قاپلاپ كەتكەنلىكتىن 1944 - يىلى 12- نويابىردا «شەرقىي تۈركىستان ھۆكۈمىتى» ئىلىدا قۇرۇلدى. ئىنقىلاپ ئوتى راۋاجلىنىپ تەرەققىي قىلدى. «ئۇچقۇندىن يانغىن چىقىدۇ» دېگەندەك 7 ۋىلايەتكىمۇ ئىنقىلاپ تەسىرىنى كېڭەيتتى. قوراللىق قوشۇن ماناس دەرياسىنىڭ بويىغا كېلىپ قالدى، مۇزات (مۇز داۋان) ئارقىلىق ئاقسۇغا چۈشتى. شۇنىڭ بىلەن گومىنداڭ ھۆكۈمىتى دەككە - دۈككە ئىچىدە قالدى. شىنجاڭنىڭ مەركىزى—ئۈرۈمچىدىكى ھەربىي ۋە مۈلكى ئەمەلدارلار قاتتىق ۋەھىمىگە چۈشۈپ، بالا—چاقىلىرى ۋە مال—مۈلۈكلىرىنى ھەتتا ھۆكۈمەت غەزنىسىدىكى ئالتۇن—كۈمۈش—لىرىنى قۇمۇلغا يۆتكەپ، قانات—قۇيرۇقلىرىنى رۇسلاپ تۇرغان

جىددى پەيت ئىدى. ئەگەر 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىي قوشۇنى ئۈرۈمچىگە كىرىدىغانلا بولسا، ئۇلار ئارقا-ئارقىدىن ۋىللىس (جىپ) ماشىنا ۋە ئايىروپىلانلىرىدا ئولتۇرۇپ قويىرۇقلىرىنى تىكىۋېتىشكە تەمشىلىپ تۇرغان ئىدى. 3 ۋىلايەت قوشۇنى ماناس دەرياسى بويىغا قىستاپ كېلىپ قالغاندا، جياڭكەيشى، جاڭجىجوڭنى 3 ۋىلايەت ھوكۇمىتى بىلەن تېچلىق سوھبىتى ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن ئەۋەتىدىغانلىقىنى تېلېگىرام ئارقىلىق ئۇقتۇردۇ. 1945-يىلى ئۆكتەبىردە جاڭجىجوڭ چۆچەكتىن بىر بۆلۈك ئادەملەرنى باشلاپ كېلىدۇ. غۇلجىدىن رەھىمجان، سابىرھاجى، ئوبۇلخەيرى تورە، ئەخمەتجانلارمۇ ئۈرۈمچىگە يېتىپ كېلىدۇ. ھەر ئىككى تەرەپنىڭ 8 ئاي ۋاقىت داۋام قىلغان سوھبىتى نەتىجىسىدە 11 ماددىلىق بىتىم (كېلىشىم) تۈزۈلۈپ ھەر ئىككى تەرەپ بىتىمگە ئىمزا قويۇشتى. 1946-يىلى 1-ئىيۇلدىن باشلاپ 11 بىتىم ئاساسىدا «شىنجاڭ ئۆلكىلىك بىرلەشمە دېموكراتىك يېڭى ھوكۇمىتى» قۇرۇلۇپ، ھوكۇمەت تەركىۋىگە يېڭى ھەيئەتلەر سايلاندى. ھوكۇمەت تەركىۋىدە گومىنداڭ تەرەپ ۋە 3 ۋىلايەت تەرەپ كىشىلىرىدىن 25 ئەزا بولۇپ، بۇنىڭ ئىچىدە 3 ۋىلايەت تەرەپتىن 1-مۇئاۋىن رەئىس ئەخمەتجان قاسىمى، 2-مۇئاۋىن رەئىس بۇرھان شەھىدى، مۇئاۋىن باش كاتىپ ئابدىكېرىم ئابباسوۋ، ئىچكى ئىشلار نازارىتىنىڭ مۇئاۋىن نازىرلىقىغا رەھىمجان سابىر-ھاجى، مائارىپ نازارىتىنىڭ نازىرلىقىغا سەيپىدىن ئەزىزى، قاتارلىقلار تەيىنلەندى. قالغان 3 ۋىلايەت تەرەپ ۋەكىللىرى

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

چەت ئاھىيىلەرگە بەلگىلەندى. شۇنداق قىلىپ ئىشچى (بەنگۈڭشى) جوزىلىرىنىڭ بىر تەرىپىدە گومىنداڭ ۋەكىللىرى، يەنە بىر تەرىپىدە 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرى ئولتۇرۇپ 11 بىتىم ئاساسىدىكى ھاكىمىيەت ئىشلىرىنى يۈرگۈزۈش قوللانمىسى (سىياسى ئىشلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش پراگىراممىسى) نى ئىجرا قىلدى.

ئۈزۈندىن بېرى ئەركىنلىك دېموكراتىيە ۋە تېچلىققا تەشنا بولۇپ كېلىۋاتقان شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقى 11 بىتىمگە قانائەت ھاسىل قىلىپ، ئۈنىڭدىن زور ئۈمىتلەرنى كۈتەتتى. بىتىم ئاساسىدىكى سىياسى ئىشلار دەسلەپتە بىر ئاز ۋاقىت ئىجرا قىلىنىپ خەلقىمىزنى بىر قەدەر خوشال قىلغاندەك بولسىمۇ، ئۇزۇن ئوتمەي 11 بىتىم بۇزۇلدى. جاڭجىجۇڭ ۋەكىللىگىدىكى گومىنداڭ تەرەپنىڭ مەقسىدى: 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋى قوشۇنلىرىنى گومىنداڭ ئەسكەرلىرىگە ئوزگەرتىپ سەنمىنجۇيى (3 مەسلەك) ئاساسىدا باشقۇرۇپ 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋى كۈچلىرىنى ئوجۇقتۇرۇش ئىدى. 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنىڭ مەقسىدى، 11 بىتىم ئاساسىدا شىنجاڭدا تېچلىق ۋە دېموكراتىيىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئىدى. بۇ ئىككى تۈرلۈك مەقسەت بىر-بىرىگە زىت بولغانلىقتىن سىياسى كۈرەش تېخىمۇ جىددىيلىشىپ كەتتى. ھەتتا جەنۇبى شىنجاڭغا سايلام ئىشلىرىغا رەھبەرلىك قىلىش ئۈچۈن بارغان. بۇرھان ئەپەندىم، مەمتىمىن بۇغرا ۋە ئابدىرېھىم ئەيسا قاتارلىق كىشىلەر گومىنداڭ ھەربىلىرىنىڭ قارشىلىقى قەشقەر-

دىكى سوپى بەگ ھاجى، ئاقسۇدىكى سەييىت ئەخمەت غوجا،
يەكەندىكى پاسار بەگ ۋە جۇفالىڭگۇاڭ، خوتەندىكى خەندىڭبالىڭ
(نۇر بەگ) لارنىڭ توسقۇنلىقىغا ئۇچراپ، سايلام قىلالماي
قايتىپ كەلدى. بىتىم ئاساسىدا ھەربىر ئورگانلارغا ئەۋەتىلگەن
مىللى كادىرلار گومىنداڭ تەرىپىدىن چەتكە قېقىلىپ خىزمەت
جەريانىدا بېسىمغا ئۇچرىدى. مەسىلەن: بىتىمنىڭ روھى بويىچە
بەلگىلەنگەن ئاقسۇ ۋالىيسى ئابلىز مەخسۇم ھەرخىل توسقۇنلۇق-
لارغا دۇچ كېلىپ ھاياتى خەۋپ ئاستىغا چۈشۈپ قالغاندا،
ئۈرۈمچىگە يېنىپ كەلگەن. بۇنداق ئەھۋاللار ھەممە جايلاردا
دىگەندەك يۈز بەرگەن ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە گومىنداڭ ئەس-
كەرلىرى خەلقنى بۇلاڭ-تالاڭ قىلدى، زۇلۇم سالدى خەلق
ئامانىنى خورلىدى، ئالۋاڭ-ياساقنى ھەددىدىن ئارتۇق
ئاشۇرۇۋەتتى. مائارىپنى خانىۋەيران قىلىۋەتتى. خەلقنىڭ پىكىرىنى
ئېلىشكە ئالمىدى، پۇل پاخاللىشىپ سودا-سانائەتچىلەر سۇندى.
شۇ سەۋەپتىن خەلقنىڭ غەزىۋى تېشىپ ھەممە جايدا نارازىلىق
كۆچەيدى. دەل مۇشۇنداق پەيتتە، 1947 - 21 -فېۋرالدا
ئۈرۈمچىدىكى ھەر مىللەت خەلق ئاممىسىدىن 5 مىڭدىن
ئارتۇق كىشى كوچىغا چىقىپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىناسى
ئالدىغا بېرىپ، 11 بىتىمنى ئىجرا قىلىش يۈزىسىدىن، نامايىش
قوزغىدى. نامايىشچىلار ئاممىسى ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە پاتماي
كەتتى. خەلق ئاممىسى قولىغا لوزۇنكا ۋە شوئار يېزىلغان
بايراقچىلارنى كۆتىرىپ شوئار تاۋلاپ: ھۆكۈمەت باشلىقلىرىنىڭ
نامايىشچىلار ئالدىغا چىقىپ جاۋاپ بېرىشىنى قاتتىق تەلەپ

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

قىلدى. بىر مەزگىلدىن كېيىن ئىچكىردىن گومىنداڭ تەرەپتىن قويۇلغان باش كاتىپ لىسيۇمىنچۇن، 3 ۋىلايەت تەرەپتىن قويۇلغان مۇئاۋىن باش كاتىپ ئابدىكېرىم ئابباسوفلار چىقىپ كوپچىلىكنىڭ تەلىۋىنى ئاڭلىماقچى بولدى. ناماىيشچى ئاممىنىڭ ۋەكىللىرى 55 ماددىلىق تەلەپنى ئىككى نەپەر باش كاتىپقا تاپشۇرۇپ بېرىپ، 72 سائەت ئىچىدە جاۋاپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. ئىككى باش كاتىپ دەرقەم تۇرۇپ خەلق مەقسىدىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن تەلىۋىڭلارنى ئورۇنداپ بېرىمىز، دەپ ۋەدە بەردى. لېكىن خەلق ئاممىسى «مۇنداق ئېغىزچە بەرگەن ۋەدىنى قوبۇل قىلمايمىز، بىزگە ئۆلكىلىك هوكۇمەت نامىدىن رەسمى هوججەت يېزىپ هوكۇمەتنىڭ تامغىسىنى بېسىپ، هەر ئىككى باش كاتىپ قول قويۇپ بەرسۇن!» دەپ تۇرۇۋالغاندىن كېيىن، لىيۇمىڭچۇن ئۇيغۇرچە هوججەت يازدۇرۇپ، هوكۇمەتنىڭ چوڭ تامغىسىنى بېسىپ بېرىشكە مەجبۇر بولدى. هەر ئىككى باش كاتىپ هوججەتكە قول قويدى. شۇنىڭ بىلەن 72 سائەت ئىچىدە جاۋاپ ئېلىش شەرتى بىلەن ناماىيشچى ئامما ئۆز جايلىرىغا تارقىلىپ كەتتى. (ناماىيشتا هېچقانداق ئۇرۇش - تىللاش بولماستىن ناهايىتى تەرتىپلىك ئۆتتى).

هوججەتنىڭ مەزمۇنى تۆۋەندىكىچە:

شىنجاڭ خەلقىغە ۋەكىللىك قىلىپ ئۇرۇمچى شەهىرىدە 5 مىڭدىن ئارتۇق خەلق ۋەكىللىرىنىڭ ناماىيش قىلىپ ئۆلكىلىك هوكۇمەتكە تاپشۇرغان 38 ماددىلىق تىلەك ۋە قوشۇمچە تىلەكلىرىنى ئۆلكىلىك هوكۇمەتنىڭ ئەزالىرىغا ۋاكالىتەن

تاپشۇرۇپ ئالدۇق. بۇ تىلەكلەرنى ھەيئەتلەر مەجلىسىدە ئوتتۇرىغا قويۇپ، ھەل قىلىپ نامايىشچىلارغا 72 سائەت ئىچىدە قانائەتلىنەرلىك دەرىجىدە جاۋاپ بېرىمىز.
يەنە 22 - چېسلادا 17 ماددىلىق تەلەپ ۋە مۇھىم ئەسكەرتىشنى تاپشۇرۇپ ئالدۇق. دەپ: ھوكۇمەت ئەزاسى ۋە باش كاتىپ لىيۇ مىڭجۇن، مۇئاۋىن باش كاتىپ ئابباسوف
ئارىدىن 3 كۈن ئۆتكەندىن كېيىن نامايىش ۋەكىللىرى، قويۇلغان تەلەپنىڭ جاۋابىنى سۈرۈشتۈرۈپ، ھوكۇمەت بىناسىغا كىرىدۇ. گومىنداڭ تەرەپ ھەربىلەرنى يۇخراچە ياساندۇرۇپ بىر قىسىم ئاممىنى قايمۇقتۇرۇپ، شەھەر ئىچىدىكى كىشىلەرنى زومۇ - زور ھايداپ چىقىپ «21 - فېۋرال نامايىشىغا قارشى تۇرۇش يۈزىسىدىن ئۇلكىلىك ھوكۇمەت بىناسىغا باستۇرۇپ كىرىپ ۋەقە تۇغدۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ قوللىرىدا رەڭگە - رەڭ قەغەزلەرگە يېزىلغان شۇئارلار ۋە بايراق لوزۇنكىلار بولۇپ، مەزمۇنى: "11 بىتىم ئورۇنلانسۇن!" "يوقالسۇن ئەخمەتجان!" دىگەنلەردىن ئىبارەت. شۇ كۈنى ئەتىگەن سائەت 10 دا ئۇلكىلىك بىرلەشمە ھوكۇمەتنىڭ ھەيئەتلەر بىرلەشمە يىغىنى ئېچىلماقچى بولۇپ، پۈتۈن ھەيئەتلەر جەم بولغان، ھوكۇمەت قوروسىغا باستۇرۇپ كىرگەن ئادەملەر توپى بارغانسېرى كۆپىيىپ، مەخسەتلىك ھالدا قىستاپ مەجلىس زالىغا باستۇرۇپ كىرىشكە باشلىدى. كورۇنۇشتە بۇلارنىڭ قولىدا ھېچ قانداق قورال يوق ئىدى. لېكىن ئاغزىدىن چىققان قاباھەت سوزلەر بارغانسېرى ئەشەددى

دىلشىپ، دەھشەتلىك توۋۇش ئېلىپ «چىقسۇن! چىقسۇن!
بۇ يەرگە چىقسۇن!، يوقالسۇن ئەخمەتجان!» دېگەن داۋ-
راڭلار كوپىيىشكە باشلىدى. بۇ ئەسنادا ئۆرۈمچى باۋئەن
سىلىڭبۇنىڭ قوماندانى—داڭبى گىۋاڭ گويا ھېچ نەرسىدىن
خەۋىرى يوقتەك ئاق كوڭۇل، خالىس، ساددا گېنېرال قىيا-
پەتكە كىرىۋېلىپ ئەمەلىيەتتە تالادىكى «نامايىشچىلارغا قۇترات-
قۇلۇق قىلىپ ئۇلارغا مەدەت بېرىپ، ناھايىتى كورەڭلەپ
كەتتى. بۇ ئەھۋالنى سەزگەن ئەپەندىم، كونا
تارىخىي ھېكايىلاردىن بىرنى سوزلەپ بېرىپ، داڭبى گۋاڭنى
مات قىلىپ تاشلىدى ۋە ئۇنى بىر قەغەز يولۋاسقا ئوخشۇتۇپ
قويدى. لېكىن، بىردەمدىن كېيىن ئەھۋال يامانلىشىپ
ئۇرۇ-سوق باشلاندى. كوپچىلىكنىڭ ئارىسىدىن كالتەك تۇتقان،
پىچاق تۇتقان، تومۇر-توقماق تۇتقان، ھەتتا، تاپانچا
تۇتقان ئادەملەر پەيدا بولدى. بۇنى كورۇپ قاچ-قاچ!
ئادەم بارمۇ؟—......ئۇرە-ئۇر! يىقىت-ئولتۇر! دېگەن
ئاۋازلار ھوكۇمەت قورۇسىدا بىر دەھشەت قىرغىنچىلىق،
تېرورلۇق تۇسىنى ئالدى. بۇ قاتتىق قالايىمانچىلىق ئىچىدە
قاچقانلار قېچىپ كەتتى. قاچالماي قالغانلار ھوكۇمەت قورۇسىغا
تىقىلىپ قالدى. لېكىن ئەخمەتجان قاسىم، بۇرھان ئەپەندىم
باشلىق 3 ۋىلايەت ۋەكىللىرىنىڭ نېمە بولغانلىقىنى بىلالمىدۇق
ئۇلار قاتتىق مالا ماتاڭ ئىچىدە قېپ-قالدى. سىرتقا قېچىپ
چىققان پۇقرالارنىڭ ھەممىسى ئولگۇيۇپ ئويۇشىغا، يىغىلدى.
مىڭدىن ئارتۇق كىشى كوكۇللىرى پەرىشان، كوزلىرى ئالاق-

جالاق قاتتىق تەشۋىش ئىچىدە قالدى .... „ئالەم نېمە بولۇپ
كەتتى؟ ئۈرۈمچى بۇزۇلۇپ سوقۇش بولۇپ كېتەرمۇ؟” گومىن
داڭ تەرەپ قۇتراپ كەتتى. خەلقىمىزنى قىرىپ تاشلارمۇ؟
بالا - چاقىلىرىمىزنى قانداق قىلارمىز؟ سېپىل ئۈستىگە تولغان
ئەسكەر، ئاپتومات، پىلىموتلار خەلققە قارىتىلغان، گومىنداڭ
نىڭ پەيلى يامان تۇرىدۇ. ھۆكۈمەت بىناسى ئىچىدە 3
ۋىلايەت ۋەكىللىرى زىيانكەشلىككە ئۇچراپ قالارمۇ؟ 3 ۋىلايەت
ئەسكەرلىرى ئۈرۈمچىگە بېسىپ كىرىپ سوقۇشۇپ قالسا، ئۈرۈمچى
قان دەرياسىغا ئايلىنىپ كېتەرمۇ؟ خۇدا ساقلىسۇن! دېگەن
نالە - پەريادلار كوتىرىلىشكە باشلىدى. يەنە بىر تەرەپتىن
بىر مۇنچە كىشىلەر «ياق، توختاڭلار! يېتىپ قالغىچە، ئېيتىپ قال -
دىگەنىدەك بىكار يېتىپ ھارام ئۆلگىچە ئامال قىلىپ سېپىل
ئىچىگە قامىلىپ قالغان ۋەكىللىرىمىزنى قۇتقۇزايلى، سېپىل
دەرۋازىسىغا ئوت قويايلى، بېشىمىزغا كەلگەننى كۆرەيلى،
بىزنى قىرىپ تاشلىسا مەيلى......دېيىشىپ، كىرسىن، پاختا
پاخال، قاتارلىق نەرسىلەرنى تېزدىن ئېلىپ دەرۋازا تۈۋىگە
تەييارلىدى. گومىنداڭ ئەسكەرلىرى سېپىل ئۈستىدە، ئاپتومات
پىلىموت، مىلتىق، قول بومبىلىرىنى بەتلەپ خەلققە قارىتىپ
ھەيۋە قىلىپ تۇراتتى. خەلق ئامىسىمۇ قىلچە قورقماي،
ئۇلارغا قارشى: «ۋەكىللىرىمىزنى چىقىرىپ بېرىڭلار! ...... ئەگەر
چىقىرىپ بەرمىسەڭلار دەرۋازىغا ئوت قويۇپ باستۇرۇپ
كىرىمىز! ......» دەپ بېسىم ئىشلەتمەكتە ئىدى. ئىككى
تەرەپنىڭ ئەلپازى بىر - بىرىدىن يامان، شۇنداق تىرمىشىپ

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

تۇرغاندا، كەش بولۇپ قالدى. ئاخىرىدا دەرۋازا قىيا ئېچىلىپ ۋەكىللىرىمىزدىن ئەخمەتجان قاسىمى باشلىق بىر مۇنچە خەلقچىل زاتلار قايتىپ چىقتى. ئامما ئۇلارنى ئوتتۇرىغا ئېلىپ، ھۇررا - ھۇررا سادالىرى ۋە چاۋاك سادالىرى ئىچىدە مېڭىپ ئۇيغۇر ئۇيۇشما مەدىنىيەت كۇلۇبى ئالدىغا يېتىپ كەلدى. ئۇلار سەھنىگە چىقىپ يالقۇنلۇق سوزلەرنى قىلغاندا تەشۋىش ئىچىدە قالغان ئامما ئۆز ئۆيلىرىگە تارقىلىشتى. شۇ كېچىدە ئۇرۇمچى خەلقى يېرىم تەشۋىش، يېرىم خاتىرجەم ئىچىدە تاڭنى ئاتقۇزدى. سېپىل دەرۋازىسى تېخى ئېچىلمىغان خەلق توپى تېخى كوچىلاردا ئېقىپ يۈرمەكتە. ھەرخىل، ھەر ياڭزا تەشۋىش گەپلەر تارقىلىپ يۈرەتتى.

26 - فېۋرال چۈشتىن كېيىن، ئەخمەتجان ئەپەندى بىزنى چاقىرىپ: «تۈنۈگۈنكى ئەھۋال توغرۇلۇق گومىنداڭ تەرەپ بىلەن سوزلىشىۋاتىمىز. ئۇلار تۈنۈگۈنكى «نامايىشتا ئولگەن ئادەملەرنى قايتۇرىمىز، ئېلىپ چىقىپ كېتىڭلار» — دەپ تېلېفون بەرگەن ئىكەن، سىلەر شەھەرنىڭ غەربى چوڭ دەرۋازىسىدىن كىرىپ ئېلىپ چىقىڭلار!» — دەپ مەخسۇت ئاخۇن تىيىپوف، تىيىپ ھاجىم ۋە مېنى (ت. بۇرھانى) ئولگەنلەرنى تاپشۇرۇپ ئېلىش ئۈچۈن بەلگىلەپ بىر كىچىك ماشىنا بىلەن ئېۋەتتى. بىز بۇيرۇق بويىچە شەھەرنىڭ غەربى چوڭ دەرۋازىسىغا باردۇق. دەرۋازا يېپىغلىق سېپىل ئۈستىدە قوراللىق ئەسكەر بار. بىز ماشىنىدىن چۈشۈپ سېپىل ئۈستىدىكى ئەسكەرلەرگە قول ئىشارىسى قىلدۇق. بىر مەھەلدىن

كېيىن دەرۋازا قىيا ئېچىلدى ۋە بىزنى ئىچكىرىگە كىرىشكە ئۈندىدى. بىز ئۈچ كىشىنىڭ قېشىدا ھېچ قانداق قورال ھەتتا، تومۇرنىڭ سۇنىقمۇ يوق. لېكىن دەرۋازا ئىچىدىكى تولۇق قوراللانغان ئەسكەرلەر بىزنى قورشاپ ئولكىلىك ھوكۇ-مەت بىناسى ئىچىگە ئېلىپ كىردى. قارىغىمدەك بولساق بىنانىڭ ئالدىنقى ئىشىكى (داتاڭ) ئالدىدا تۆت ئادەمنىڭ جەسىدىنى ياتقۇزۇپ قويۇپتۇ. ئۆلۈكلەرنىڭ تۆت ئەتراپىدا ئاققان قانلار ئۇيۇپ قېتىپ قالغان. ئۆلگەن ئادەملەرنىڭ ئىچىدە بۇرھان ئەپەندىنىڭ شوفېرى مۇنۇپ ئاخۇننى ئاران تونىيالىدۇق. قالغان 3 ئادەمنى تونىيالمىدۇق. جەسەتلەردە ئوق ئىزى، تاياق ـ توقماقلار ئىزى بولغاندىن تاشقىرى پۇت بىلەن دەسسەلگەن، ئۇرۇلغان، ۋەھشىلىك بىلەن ئۆلتۈ-رۈلگەن. بۇ جەسەتلەرنى بىزگە تاپشۇرۇپ بەرگۈچى 2—3 ئەمەلدار بولۇپ، ئاساسى ئادەم، ئولكىلىك ھوكۇمەت سىياسى باشقارمىنىڭ باشلىقى لى تاڭمىن ئىدى. ئۇ بىزدىن كورۇنۇشتە «ئەپۇ» سورىغان بولۇپ ئۆلۈكلەرنى دەپنە قىلىش راسخودىنى بەردى. بىز تۆت ئادەمنىڭ جەسەدى بىلەن دەپنە پۇللىرىنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ، تۆت جەسەتنى بىر چوڭ ماشىنىغا سېلىپ، ئۆزىمىز كىچىك ماشىنىغا ئولتۇرۇپ يەنە شۇ غەربىي چوڭ دەرۋازىدىن چىقىپ، نەنلياڭ (ياڭخاڭ كوچىسى) تەرەپكە قاراپ ماڭدۇق. ئارقىمىزدىن بىر ماشىنا تولۇق قوراللانغان ژاندارما ئەسكەر (شەنبىڭ) بىزنى كۆزىتىپ چىقتى. بىز ئۇلارنى ياڭخاڭ مەچىتىگە بىللە كېلىشنى ئۈندىگەن بولساقمۇ،

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

لېكىن ئۇلار نەنىڭغا كەلگەندىن كېيىن كەينىگە قاراپ تە ۋەتتى. نەچچە ئونمىڭلىغان خەلق ئاممىسى بىزنى مەچىت ئالدىدا قارشى ئالدى. بىز جەسەتلەرنى ياڭخاڭ مەچىتىگە ئېلىپ كېلىپ 28 - فېۋرال كۈنى دەپنە قىلىش ئىشلىرىغا تەييارلىق قىلدۇق. مەچىت ئالدىدا تۇرغان سانسىز خەلق ئاممىسى ۋە توپلانغان بىر قانچە يۈرت موتىۋەرلىرى بىلەن بىرلىكتە جەسەتلەرنى قايتا تەكشۈرۈپ ئاكىتقا (جەسەت تەكشۈرۈش ھۆججىتى)غا قول قويۇشتۇق.

ئاكىت مەزمۇنى:

25 - فېۋرال كۈنى (سەيشەنبە) گومىنداڭچىلار تەرەپدىن ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىناسىدا ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈلگەن تۆت نەپەر كىشىمىزنى تەكشۈرگەندىن كېيىن تۆۋەندىكى جاراھەت بەلگىلىرىنى كۆرۈپ ئۇشبۇ ئاكىت يېزىلدى.

شەھىتلەر ۋە ئۇلارنىڭ بەلگىلىرى:

1 - مۇنۇپ ئاخۇن. تۇرپانلىق، 41 ياش بۇرھان ئەپەندىنىڭ شوفىرى.

1) ئوڭ ياق كوزىگە خەنجەر تىقىلغان.

2) ئۈستىنكى كالپۇكى كېسىلگەن.

3) ئاستىنقى كالپۇكى ئىڭەك بىلەن قوشۇلۇپ كېسىلگەن.

4) چىشلىرى پۈتۈنلەي سۇندۇرۇلغان.

5) بېشى پالتا بىلەن 3 يەردىن چېپىلغان.

6) بىقىنىغا ئوق تەككەن.

7) بەدەنلىرى كالتەك بىلەن ئۇرۇلغان، ھەم ئاياق بىلەن تېپىلگەن.

2 - داۋۇت ئاخۇن. غۇلجىلىق، 40 ياش، موزدوز.

1) پېشانىسى پالتا بىلەن چېپىلىپ مېڭىسى چاچرىغان.

2) چىشلىرى پۈتۈنلەي سۇندۇرۇلغان. ھەم ئاغزى پۈتۈنلەي بۇزۇلغان.

3) بەدەنلىرى كالتەك بىلەن ئۇرۇلغان ھەم ئاياق بىلەن تېپىلگەن.

3 - ھەسەن ئاخۇن. قەشقەرلىق، 37 ياش، ناۋاي.

1) ئوڭ تەرەپ كوزى بىلەن قوشۇلۇپ بۇرۇن ئۇستىدىن پالتا بىلەن چېپىلغان.

2) ئوڭ تەرەپ ئاغزى بىلەن قوشۇلۇپ بۇرنى پالتا بىلەن چېپىلغان.

3) ئېڭىكى پالتا بىلەن چېپىلىپ پۈتۈنلەي ئۇزۇلگەن.

4) باشنىڭ ئوڭ تەرەپى قۇلاقنىڭ ئارقىسى بىلەن قوشۇلۇپ پالتا بىلەن چېپىلغان.

5) بەدەنلىرى كالتەك بىلەن ئۇرۇلغان ھەم ئاياق بىلەن تېپىلگەن.

4 - ئىبراھىم ئاخۇن. 40 ياش، ئىشلەمچى، غۇلجىلىق.

1) باشنىڭ ئارقى تەرىپى ئوڭ قۇلاق بىلەن قوشۇلۇپ پۈتۈنلەي چېپىلغان.

2) سول تەرەپ كوزى پالتا بىلەن چېپىلغان.

3) ئېڭەكنىڭ ئاستى تەرىپىگە پىچاق تىقىلغان.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

4) بەدەن ھەم قورساقلىرى كالتەك بىلەن ئۇرۇلغان ھەم تېپىلگەن.

بۇندىن باشقا مۇنۇپ ئاخۇننىڭ بىر دانە قول سائىتى، بىر دانە ئۇزۇك ۋە ئوتتۇز كالاشلىرى تارتىپ ئېلىنغان. داۋۇت ئاخۇننىڭ ئوتتۇك ـ كالاشلىرى سالدۇرۇپ ئېلىنغان.

يۇقىرىقى ئەھۋاللارنى كورگەندىن كېيىن شاھىت بولغان توت نەپەر كىشىمىزنىڭ ۋەھشىلەرچە ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئىسپاتلاپ تۆۋەندىكى قوللىرىمىزنى قويدۇق.

جەسەت تاپشۇرۇپ ئالغۇچى ۋە دەپنە قىلغۇچى ھەيئەتلەر.

تېيىپ ھاجىم (ئىمزا)، مەخسۇت ئاخۇن تىيىپۇف (موھۇر)، ت. بۇرھانى (ئىمزا موھۇر)، خەمىت سەئىدى (ئىمزا)، شەھەرلىك ھوكۇمەت باشلىقى ناسىربەك (موھۇر)، شاكىر ھەزرەت (ئىمزا)، ياڭخاڭ مەچىت مەزىنى كەرىمجان (موھۇر)، خەلق موتىۋەرلىرىدىن: نەزەر قازى ئاخۇنۇم (موھۇر)، غوجىنىياز ھاجىم (موھۇر)، ئابلەت مەخسۇم (موھۇر)، ئۆلكىلىك دارىخانا باشلىقى ئىسھاق (موھۇر)، مەننان قەييۇم (موھۇر)، 1947 ـ يىلى 28 ـ فېۋرال (جۈمە كۈنى) كەچ سائەت 5 دە ئاكىت يازغۇچى: ت. بۇرھانى.

25 ـ فېۋرال كۈنى تۇغۇلغان ۋەقەدە مۇستەبىتلار تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن، 4 نەپەر شېھىتلىرىمىزنىڭ دەپنە قىلىش مۇراسىمى 1 ـ مارت (شەنبە) كۈنى چۈشتىن بۇرۇن

سائەت 10 دا ئۆتكۈزۈلدى. بۇ مۇراسىمغا، ئۆلكىلىك ھۆ-
كۈمەت مائاۋىن رەئىس بۇرھان ئەپەندى باشلىق يۇرت
كاتتىلىرى، ئاخۇنۇملار ۋە جەمئىيەتتىكى زاتلاردىن بولۇپ
3 مىڭغا يېقىن ئادەم قاتناشتى. مۇراسىمغا قاتناشقان
كىشىلەر كۈرەش قۇربانلىرى بولغان تۆت نەپەر شېھىتلارغا
چوڭقۇر ئېچىنىشلىق ماتەم تۇتتى. مەركىز شېھىتلار ئۈرۈمچى
شەھىرىدىن 4 كىلومېتىر يىراقلىقتىكى تاغ باغرىغا جايلاشقان
يېڭى قەۋرىستانلىققا دەپنە قىلىندى. ئەخمەتجان ئەپەندى،
ساقسىز بولۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن دەپنە مۇراسىمغا بېغىشلاپ
يازغان تەزىيە نۇتقىنى تۇرسۇن ئەپەندىنىڭ ئوقۇپ بېرىشىگە
ھاۋالە قىلىپ، كانىۋايى نۇردۇن بەگ ئارقىلىق چىقارغان
ئىكەن. مەن ئەخمەت ئەپەندىنىڭ تاپشۇرىقىغا بىنائەن تەزىيە
نۇتقىنى ئوقۇپ بەردىم.

مەزمۇنى:

مۇھتەرەم قېرىنداشلار!

بۇلار ھېچقانداق سەۋەبسىز شېھىت بولدى. لېكىن،
بۇلار ئەركىنلىك ۋە ھۆرلۈك يولىدا، كەسكىن كۈرەش
ئۈستىدە خەلق ئۈچۈن شەھىت بولدى. بۈگۈن بىز سوزسىز
تېچلىقنى ئىزدەيمىز. ئۆلكىمىزدە ئەبەدى تېچلىقنى ئىزدەيمىز.

بىزنىڭ تېچلىق شەرتىمىز ھەممىگە مەلۇم، لېكىن، بىزنىڭ
تېچلىققا كېلىشىمىزنى بىر مۇنچە ئىغۋاقىنى كۆرەلمەيدىغان
بەغەرەز، بۇزۇق، ئىپلاس، ئۇنسۇرلار ھەربى فاشىست دىكتا-
تورىسى ئاستىدىكى تېچلىق دەپ ئويلايدۇ. ئۇلار ناھايىتى

www.uyghurkitap.com

كام خىيال قىلمىدۇ. خەلق زۇلۇمغا تويدى. خەلق داۋ-
ئۇرۇش خەۋپىدە ياكى ئوزىنىڭ كۈندىلىك ئولۇم خەۋپى
ئاستىدا ياشاشنى خالىمايدۇ. خەلق دائىملىق خەۋپ ئاستىدا
ياشاشنى ئىستىمەيدۇ، خەلق تىنچلىقنى ئىستەيدۇ، تىنچلىقتا خەۋپ
كەلتۈرگۈچى بۇزۇقلارنىڭ يوقۇلۇشىنى ئىستەيدۇ. بىزنىڭ
ھاياتىمىزنىڭ كاپالىتى بىتىم، بىزنىڭ ئولكىنىڭ ئەبەدى
تىنچلىقىنىڭ ئاساسى بىتىم. بىزنىڭ كېلەچەكتىكى بەختىيار
ھاياتىمىزنىڭ ئاساسى بىتىم، تىنچلىق دۈشمەنلىرىنىڭ ئولۇمى
بىتىم. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلار بىتىمنى بۇزۇشقا، ئىغۋا تار-
قىتىشقا ھەركەت قىلمىدۇ. لېكىن ئۇلار جەزمەن ھالاكەتكە
ئۇچرايدۇ. شەخسى ئوزلىرى ئولۇم ئالدىدا بىگۇنا مىڭلىغان
خەلقنىڭ قېنىنى توكۇۋىتىشنى ئىستەيدۇ. بىز بۇلارنى شېھىت
بەردۇق. لېكىن، بىز غەزەپلىنىپ غالجىر ئىتقا قارشى غالجىر
بولمايمىز. سەۋرلىك بىلەن تىنچلىق بىتىمىنىڭ ئىجرا قىلىنىشىنى
تەلەپ قىلىمىز. تىنچلىق ۋە ئىنتىزاملىق بىلەن بىتىمنى
ھىمايە قىلىمىز. ھېچ قانداق ئىغۋاغا يول قويمايمىز. خەير،
قىممەتلىك بىگۇنا باغرىلىرىمىز! خەير، قەدىردان مېھرىبان
قېرىنداشلىرىمىز! سىزلەرنىڭ ۋاقتىسىز كېتىشىڭىزلەر پۈتۈن ئولكە
خەلقى ئالدىدا ئاز سانلىق قانخورلارنىڭ سىرىنى پاش قىلدى.
ئولكىمىزدە جەزمەن خەلقچىلىق سىياسەت تۇرمۇشقا ئاشىدۇ.
ئولكىمىزدە جەزمەن مىللەتلەر دوستلىقى تەمىن ئېتىلىدۇ.
سىزلەرنىڭ مۇددايىڭىزلار شۇ ئىدى — ئەلۋەتتە. ئەلۋەتتە
سىزلەرنىڭ بۇ مۇددايىڭىزلار ئەمەلگە ئاشماي قالمايدۇ. سىزلەرمۇ

شۇ يولدا ئۆزىڭىزلەرنى قۇربان بەردىڭىزلەر! خاتىرجەم ئۇخلاڭىزلا! سىزلەر ئۈچۈن مىليونلىلار خىزمەت قىلىدۇ. خەير، ئامىن!...

ئەخمەتجان قاسىمى، 1947 - يىلى 1 - مارت.

بۇرھان ئەپەندىمنىڭ تەزىيە سۆزى، سۆيۈكلۈك قېرىنداشلار!

بىز بۈگۈن خەلقىمىز ئۈچۈن قۇربان بولغان تۆت نەپەر شېھىتىمىزنى دەپنە قىلدۇق. بۇ شېھىتلىرىمىز خەلقىمىزنىڭ ئۈستىگە زەھەرلىك ئۇچقۇنلارنى چېچىپ كەلگەن قانلىق ئۇرۇشنىڭ دەھشەتلىك ئوتلىرىنى ئۆزلىرىنىڭ ئىسسىق قانلىرى بىلەن ئۆچۈرۈپ يۈز مىڭلىغان ئادەملەرنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قېلىشقا سەۋەپ بولدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز بۇ شېھىتلىرىمىزنى ئاددى شېھىت دەپ قارىماستىن ئۇلارنى خەلقىمىز ئۈچۈن بولغان، خەلقىمىز ئۇنۇتمايدىغان ھۆرمەتلىك شېھىتلاردىن دەپ ھىساپ قىلىمىز. يېقىندىلا ئەخمەت ئەپەندىمنىڭ سۆزىنى ئاڭلىدىڭىزلار. بىزنىڭ ئۆلكىمىزنىڭ تېچلىغىنى تەمىن قىلىدىغان 11 ماددىلىق بىتىم بار. مۇشۇ بىتىم بويىچە پۈتۈن خەلقىمىزنىڭ ئەلۋى ئېھتىياجى تولۇق تەمىن قىلىنىدۇ. چۈنكى، دەۋرىنىڭ ئەلۋى شۇنىڭدىن ئىبارەت. مانا، مۇستەبىت ئۇنسۇرلار ئۆزلىرىنىڭ ئويۇنچۇق قورالى بىلەن ھۆكۈمرانلىقنى ساقلاپ قېلىش ھەركىتىدە بولغانلار، خەلقىمىزنىڭ مۇشۇنداق ھوقوقلارغا ئىگە بولۇشىغا چىداپ

تۇرالمىغانلار نېمە قىلىشلىرىنى بىلەلمەي غالجىرلىشىپ خە-
لقىمىز ئوتتۇرىسىغا، مىللەتلەر ئوتتۇرىسىغا پىتنە - ئىغۋالار سېلىپ،
ئۆلكىمىزدە يەنە قانلىق ۋەقەلەر تۇغدۇرۇشنىڭ قەستىگە كىرى-
شىۋاتىدۇ.

مۇھتەرەم قېرىنداشلار!

تارىخنىڭ چاقىنى ھېچكىم كەينىگە بۇرالمايدۇ. ئۇنىڭغا ھېچكىمنىڭ قۇدرىتى يەتمەيدۇ. بىزنىڭ كوز ئالدىمىزدا كۈچلۈك، چوڭ ئىسپات بار. دۇنيادا ناھايىتى كۈچلۈك بولغان، تېخنى-كىسى ناھايىتى يۇقىرى بولغان ياپونىيە، گېرمانىيە ئىككى پاشىزىم دولىتى، دەۋرىنىڭ تەلىۋىگە قارشى خەلقچىل سىيا-سەتكە قارشى چىققان ئىدى. نەتىجىدە نېمە بولدى؟ دەۋرى ئوزى ئۇلارنى مۇنقەرىز قىلدى. ئۇلار ھازىر يوقالدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۈگۈنكى دەۋرىنىڭ ئېقىمىغا، خەلقچىللىق سىياسەتكە قارشى چىققان ھەرقانداق كۈچلۈك گۇرۇھلار بولمىسۇن، ئۇلار ئەلۋەتتە مەھكۇم بولىدۇ يوقىلىدۇ. مانا بىز بۈگۈن خەلقىمىز ئۈچۈن شېھىت بولغان تۆت نەپەر قېرىنداشلىرىمىزنى دەپنە قىلىش بىلەن تېچلىق ساقلاش بىرلىكىنى، ئىتتىپاقىمىزنى تېخىمۇ مۇستەھكەم قىلىپ، ئۆلكىلىك ھوكۇمەت ۋەكىللىرىڭىز، رەھبەرلىرىڭىز ئەتراپىغا زىچ توپلىنىپ، مۇشۇ بېتىمنى تولۇق ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشايلى، شۇنىڭغا ۋەدە بېرەمسىزلەر؟ (خەلق بىر ئېغىزدىن ۋەدە بېرىمىز! — دەپ ئۈنلۈك ئاۋازلار بىلەن تاۋلاشتى.) مانا مۇشۇ ۋاقىتتا شېھىتلىرىمىزنىڭ روھىنى خوشال قىلغان بولىمىز. شېھىتلىرىمىز ئىچىدىكى مەرھۇم

مۇنۇپ ئاخۇن مېنىڭ شاگىرتىم ۋە 20 يىللىق يولدۇشۇم ئىدى. ئۇ، ئاددى بىر ئادەم ئەمەس. خەلق ئۈچۈن، مىللەت ئۈچۈن كۆيۈنىدىغان ئالى ئەخلاقلىق ئادەم ئىدى. ئۇنىڭدىن ئايرىلىش مېنىڭ ۋە ئۇنىڭ ئائىلىسى ئۈچۈنلا، چوڭ بىر يوقۇتۇش بولۇپ قالماستىن، بەلكى، خەلقىمىز ئۈچۈن مىللىتىمىز ئۈچۈن چوڭ بىر يوقۇتۇشتۇر. سۆزۈمنىڭ ئاخىرىدا شېھىتلىرىمىزنىڭ ئورنى جەننەت بولسۇن، روھلىرى تىنچ بولسۇن، خەلقىمىزنىڭ ئىتتىپاقى، بىرلىكى مەھكەم بولۇشى، يۇرتىمىزنىڭ تىنچ - ئامان بولۇشىنى تىلەپ سۆزۈمنى تامام قىلدىم. ئامىن!

«ئىنقىلاۋىي شەرقىي تۈركىستان گېزىتىدىن ئېلىندى».

پۈتۈن ئۆلكە خەلقىغە مۇراجەت.

فېۋرالنىڭ 21 - 24 - كۈنلىرى ئۈرۈمچى شەھىرىدە خەلق نامايىش قىلىپ ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە بىرمۇنچە تىلەكلەرنى سۇنغان ئىدى.

25 - كۈنى «نامايىش قىلغۇچىلار» ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە بىرمۇنچە تەكلىپلەرنى ئېلىپ كەلگەن ئىكەن. تىلەكلەر ئارىسىدا ھۆكۈمەت تەكشۈرۈپ ھەل قىلالمايدىغان ھېچبىر ئېغىر مەسىلە يوق ئىدى. «لېكىن كېيىنكى نامايىشچىلار» (ۋەقە تۇغدۇرغۇچىلار) ئۆلكىمىزدە ئۇرۇش خەۋپىنى تۇغدۇرۇش ئۈچۈن ئىغۋاگەرچىلىك قىلدى. بىز ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت ئەزالىرى قىياپىتىدە سالقىنلىق (سالماقلىق) بىلەن ھېچقانداق ئىغۋاغا ئەگەشمىدۇق، بىز تىنچلىقنى ئىزدەيمىز، ئۆلكىمىزدە تىنچلىقنىڭ كاپالىتى 11 ماددىلىق بىتىمدىن ئىبارەت. بىتىم تولۇق

www.uyghurkitap.com

ئورۇندالا، خەلققە باشقا مۇددىئا قالمايدۇ. بىتەم تولۇق ئورۇندالا، خەلق ئۈستىدە بولۇۋاتقان ئېغىرچىلىقلار، جەۋرى-زۇلۇملار كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ. بۇنىڭدا ھېچقانداق شەك - شۈبھە يوق. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت قەدەممۇ - قەدەم بەلگىلىك چارىلار ئىشلەپ چىقىپ، خەلقچىلىق سىياسەتنى، مىللەتلەر باراۋەرلىكىنى، مىللەتلەر دوستلۇقىنى تەمىن قىلىش ھەرىكىتىدە بولىدۇ. لېكىن ئايرىم ئىستىبداتچى ئۇنسۇرلار ئۆلكىمىزدە ئورۇش خەۋپىنى تۇغدۇرۇش، ئۇچۇن قاتتىق ھەرىكەت قىلماقتا. ئۇلار خەنزۇلار بىلەن مىللىيلار ۋە باشقا مىللىي گورۇھ قەبىلىلەر ئارىسىدىكى دوستلۇق مۇناسىۋەتنى بۇزۇپ، خەنزۇلارنى مىللەتلەرگە قارشى قويۇپ دۈشمەنلىك ھەرىكەتلەرنى ئېلىپ بېرىپ، توقۇنۇش تۇغدۇرۇشقا ئورۇندى. ئىستىبداتچى مۇتەئەسسىپ زالىم ئۇنسۇرلار شۇ ھەرىكىتى بىلەن ئورۇش خەۋپىنى تۇغدۇرۇپ، مىليونلىغان بىگۇناھ خەنزۇ خەلقى ۋە ئاز سانلىق مىللەت قېرىنداشلىرىنىڭ قانلىرىنىڭ سەۋەبسىز توكۈلىشىگە سەۋەب بولماقتا.

مۇھتەرەم قېرىنداشلار!

سىزلەر ھازىر قانداقلىكى قىيىنچىلىق ۋە ھاقارەتلەرگە دۇچ كەلسىڭىزلەرمۇ، ھەرقانداق پىتنە - ئىغۋالارغا ئەسلا يول قويمىڭىزلار! پۈتۈن ئۆلكە خەلقىنىڭ ئىستىقبالى پارلاق! خەلقچىلىق سىياسەت جەزمەن ئەمەلگە ئاشىدۇ! مىللەتلەر باراۋەرلىكى سۆزسىز تەمىن ئېتىلىدۇ! سىياسىي ئىشلارنى ئەمەلگە قويۇش پىروگراممىسى تولۇق ئىجرا قىلىنىدۇ! دەۋرى ئىقىمىغا قارشى چىققۇچىلار، مۇقەررەر خەلقچىلىق سىياسەت

ئەمەلگە ئېشىشى بىلەنلا يوقىلىدۇ! ئۇلار تېچلىق سىياسەت بىلەن ئۆزلىرىنىڭ يوقۇلۇپ كېتىشىنى سېزىپ ئۇرۇش خەۋپى تۇغدۇرۇشقا ھەركەت قىلماقتا. چۈنكى ئۇلار مىللەتلەرنى بىر-بىرىگە دۈشمەن قىلىپ، ئۇرۇش تۇغدۇرۇپ، شۇ ئۇرۇش يانغىنى ئىچىدە قېرىنداشلىرىمىزنىڭ توكۇلگەن قانلىرى ئىچىدە ئۆزلىرىنىڭ جىنايەتلىرىنى ئازايتماقچى بولىدۇ. ھېچقانداق پىتنە-ئىغۋاغا قۇلاق سالماڭلار! ھېچقانداق ئۇرۇش بولمايدۇ. تېنچ ھەركىتىڭلارنى قىلىپ تۇرمۇش كەچۈرۈڭلار!

ئومۇمى خەلقنىڭ تېچلىقىنى، خەۋپسىزلىكىنى تەمىن قىلىش ئۈچۈن، بىز بىلەن تەشەببۇسكارلىق بىلەن ھەركەت قىلىڭىزلار! مىللەتلەر ئارا دوستلۇقنى ئورنىتىش ئۈچۈن ھەركەت قىلىڭىزلار!

سوقۇش ئوتىنى ياققۇچى بۇزۇق ئۇنسۇرلارنىڭ ناتوغرا ھەركەت ۋە ئىغۋالىرىنى پاش قىلىش يولى بىلەن ئۇنداق ھەركەتلەرگە يول قويمىڭىزلار! بىزدىن باشقا كىشىنىڭ سوزىگە ئەسلا قۇلاق سالمىڭىزلار! بىز بىتىمنى بۇزمايمىز! بىز ۋەدىگە ۋاپا قىلىمىز! بىتىمگە تولۇق رىئايە قىلىمىز!

ئولكىلىك ھوكۇمەت مائاۋىن زەئىسلىرىدىن:

ئەخمەتجان قاسىمى.

بۇرھان شەھىدى.

ئولكىلىك ھوكۇمەتنىك مائاۋىن باش كاتىۋى ۋە ئولكىلىك ھوكۇمەت ئەزالىرى:

ئابدىكېرىم ئاباسوۋ.

رەھىمجان سابىر ھاجى.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

مەھەممەت ئىمىن ھەزرەت.

سەيپىدىن ئەزىزى.

(شىنجاڭ گېزىتىدىن ئېلىندى)

1947 - يىلى 1 - مارت كۈنى

دىمەك «25 فېۋرال» ۋەقەسىنىڭ ئوتمۇشى قىسقىچە شۇنىڭدىن ئىبارەت. ھەقىقەتنى ئەمىلىيەتتىن ئىزدەش روھى ئاساسىدا، شۇ چاغدىكى دەلىل ئىسپاتلارغا ئاساسەن، «25 - فېۋرال ۋەقەسى» سۇڭ باتۇر (سۇڭشىلەن) ۋە داڭبىگاڭلارنىڭ شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تەقدىرى بىلەن ئوينىغان بىر مەيدان تىياتىردىن ئىبارەت ئىدى.

1982 - يىلى 8 - فېۋرال.

مەھەممەت خوجە رەتلىگەن

سۇنەي مەن بىلەن 60 يىل بىللە بولدى

قان بىلەن ياشقا تولغان ئائىلە تارىخىم

مەن سۇنەيچى ئارتىست، بۇلۇپ 60 يىل سۇنەي چالدىم. ئاممىغ ئۇچىدىمۇ مەلوم تەسىرىم بار. لېكىن مەن سازاندىچىلەر ئائىلىسىدىن كېلىپ چىققان ئەمەس. ئاتا - بوۋامدىن تارتىپ 5 ئەۋلادىمىزنىڭ ھەممىسى ئېزىلگەن ئەمگەكچى خەلق. يۇرتىمىز شىنجاڭ تۇرپان بۇيلۇقتا بولۇپ، بوۋامنىڭ ئىسمى توختى مەھەممەت. ئەۋلادىمىزدىن تارتىپ قۇيمىچىلىق بىلەن شوغۇللىنىپ كەلگەن ئۇلارنىڭ ھونىرى ناھايىتى ياخشى. يېقىن - يىراقتا داڭقى بولغان. بوۋامنىڭ 4 ئوغلى بولۇپ، چوڭ ئوغلىنىڭ ئىسمى ھىتمەت، ئىككىنچى ئوغلىنىڭ ئىسمى ئەزىمەت، ئۈچىنچى ئوغلىنىڭ ئىسمى ئومەرمەت، تۆتىنچى ئوغلىنىڭ ئىسمى تۇرسۇنمەت، پۈتۈن ئائىلىدە 6 جان بولۇپ، ئۆز ئەمگىكى بىلەن نان تېپىپ جان باقاتتى. "پۈتۈن ئائىلىنىڭ بېشىغا ئاسماندىن بالايى - ئاپەت ياغىدىغانلىقىنى كىم بىلسۇن ! بىر كۈنى تۇرپاندىكى ۋاڭ بېگىم بوۋامنى چاقىرتىپ، مەجبۇرلىغان ھالدا : " توختى ئەمەت ، مەن توي قىلىپ مېھمان چاقىرىمەن. مەندەك ۋاڭ بېگىمنىڭ بەيۋەچىلىكىنى كورسىتىش ئۈچۈن سەن ماڭا بىر قېتىمدا 20 قوينىڭ گوشىنى

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

پۈشۈرالايدىغان بىر قازان ياساپ بېرىسەن . دېدى. مۇنداق چوڭ قازاننى بوۋام ئەزەلدىن قۇيۇپ باقمىغان. بۇنى ئۆز ئۈستىگە ئېلىشقا جۈرئەت قىلالمىغان. بۇ ۋاقىتتا ۋاڭ بېگىم غەزىۋى بىلەن: "ئەھۋالدىن قارىغاندا سەن مېنىڭ بىلەن قارشىلىشىۋاتىسەن. ساڭا بىر ھەپتىلىك سۈرۈك بېرىمەن. قازاننى چوقۇم ياخشى قۇيۇپ چىقىشىڭ كېرەك!" دېدى. بوۋام غەمدە قېلىپ ئاش-تاماقمۇ يېمەيدىغان بولدى، ئۇيقۇسىمۇ كەلمەيدىغان بولدى. قانداق قىلىش كېرەك. پەقەت 4 ئوغلى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ چارە-ئۇسۇللارنى ئىزدەپ قازاننى قۇيۇپ بېرىشتىن باشقا ئىلاجى بولمىغان. قازاننى سىناپ قۇيۇش جەريانىدا چويۈن ئېرىتىدىغان ئوچىقى پارتلاپ كېتىپ بىر پارچە سۇنىقى بوۋامنىڭ يېرىم يۈزىنى كېسىپ تاشلاپ كوزىنى قارىغۇ قىلىپ قويغان. 4 ئوغلى قورقۇپ كېتىپ ھاڭ-تاڭ قالغان. بوۋام ھەسرەتتە قالغان ھالدا، قولى بىلەن ئىشارەت قىلىپ بالىلىرىنى يېنىغا چاقىرتىپ نەپەسى قىسىلغان ھالدا: «سىلەر ئوغۇل بالىلار ...... ئىنتىقام ئېلىشىڭلار كېرەك ...... ھۈنىرىڭلارنى تاشلىماسلىقىڭلار كېرەك ...... كەمبەغەل يۇرتداشلىرىمىزغا قازان قۇيۇپ بېرىشىڭلار كېرەك...... دېخانچىلىق سايمانلىرىنى قۇيۇپ بېرىشىڭلار كېرەك ......» بوۋامنىڭ گېپى تۈگۈمەيلا جان ئۈزگەن!

بوۋام ئۆلگەندىن كېيىن ۋاڭ بېگىم بىزنى چويۈنچىلىق قىلدۇرمايدىغان بولدى. ئاكا-ئۇكا بىر قانچىسى ئۆزىنىڭ ھايات يولىنى تېپىش ئۈچۈن تەرەپ-تەرەپكە تارقىلىپ كەتكەن.

مېنىڭ ئاتام ئەزىمەت يۈسۈپبايغا چاڭگۇڭ بولۇپ ئىشلەپ بىر كېتىپ 10 يىلغىچە كەلمىگەن. (14 يېشىدىن 25 يېشىغىچە) بىر كۈنى ئاتام باينىڭ قويلىرىنى باققىلى چىققاندا يايلاقتىكى تاغلار ئېگىز، تىك بولغانلىقتىن، 10 نەچچە قوي تاغدىن دۈملاپ كارىزنىڭ ئىچىگەچۈشۈپ كەتكەن، يۈسۈپ باينىڭ چاپارمەنى بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، ئاتلىق كېلىپ قولىدىكى قامچىنى پولاڭلىتىپ ئاتامنىڭ كۆزىگە قامچىسىنى تەڭلەپ تىللاپ: «ۋاي ئەزىمەت، بۇ قويلارنى باي بېگىم روزى ھېيتقا ئىشلىتىدىغانلىقىنى بىلەمسەن-يوق! سەن بۇ قويلارنى كارىزغا ئىتتىرىۋەتتىڭ، ساڭا جان كېرەكمۇ-كېرەك ئەمەسمۇ!» دېگەن.

ئاتام ئىنتايىن قورققان ھالدا ئوغورلۇقچە ئۆيگە قېچىپ كېلىپ، ئاكا-ئۇكىلىرى بىلەن قانداق قىلىدىغانلىقىنى مەسلىھەتلەشكەن. ئاتامنىڭ يېقىن بىر ئاغىنىسى ئەقىل كۆرسىتىپ قېچىپ كېتىشكە ھەمدە ئۇزىنىڭ قىزى ئايتىمساخانى ئاتامغا قوشۇپ قويۇپ، ئۇنىڭ بىلەن بىرلىكتە بۇ دوزاقتىن قېچىپ قۇتۇلۇشقا مەسلىھەت بەرگەن. ئۇلار قېچىش جەريانىدا يول بويى تىلەمچىلىك قىلغان بىر نەچچە كۈن يول مېڭىپ ئاران ئۈرۈمچىگە يېتىپ كەلگەن. ئۇلار ئۈرۈمچىگە كەلگەندىن كېيىن مەدىكارچىلىق قىلىپ جان باققان.

1908-يىلى مېنىڭ ئاتام ئايتىمساخان بىلەن توي قىلغان. 1910-يىلى ئۈرۈمچىدە مەن دۇنياغا كەلدىم. شۇندىن ئېتىۋارەن نامرات ئائىلىمىز شەكىللەندى. ئاتام بەزى تۆمۈر-

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

چىلىك سايمانلىرىنى سېتىپ ئېلىپ، ئاتا - بوۋىمىزدىن مىراس قالغان تۆمۈرچىلىك ھۈنىرى بىلەن شوغۇللاندى. لېكىن تومۇر-چىلىك قىلىشمۇ ئاسانغا چۈشمەيتتى. چىرىكلار ھەر دائىم كېلىپ ئات - خېچىرلىرىنى مەجبۇرى تاقىلىتىپ، ئەسكەرلەرگە تومۇر كۈرجەك، جوتو، كەتمەنلەرنى ياساتاتتى. ئۇلارنىڭ بۇ ئال-ۋانلىرىنى ئورونداپ بەرمىگەندە، سانسىز قامچىلارنى يەيتتى. بۇنداق ئامرات كۈنلەرنى ئۆتكۈزۈش نېمەدىگەن قىيىن-ھە! ئەينى ۋاقىتتا ئاتامنىڭ پۈتۈن بەدىنىنىڭ ساق يېرى قال-مايتتى. مەن 10 ياشقا كىرگەندە شامال ساندۇغىنى تارتىپ بېرەتتىم. ئائىلىمىز نامرات، ئوزۇقلىنىشىمىز ناچار بولغانلىقتىن تېنىم بەك ئاجىز ئىدى. شامال ساندۇغىنى تارتىۋېتىپ ھەر دائىم ئوچاق يېنىغا يىقىلىپ قالاتتىم.

مەن كىچىكىمدىن تارتىپلا ساز- ئۇسسۇللارغا خۇشتار ئىدىم. ئاتامنىڭ تومۇرچىلىك ئىشلىرىغا ياردەملەشكەن ۋاقتىمدا بازغاننىڭ «تاك - تۇك، تاك-تۇك» ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئۇسسۇلغا چۈشۈپ كېتەتتىم. ئاتام ھەركىتىمنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولاتتى. كېيىن باشقىلارنىڭ تويلىرى ياكى مېھمان چاقىرىش ئىشلىرىدا خادىك ھارۋىغا ئەر- ئايال، قېرى ياش توشقىچە ئولتۇرۇپ ساز چېلىپ ئىنتايىن قىزغىن كېتىۋاتقىنىنى كۆر-گەندە مەنمۇ يالىڭاياق خادىك ھارۋىنىڭ كەينىگە ئە-گىشىۋېلىپ، چالغان سازلىرىنى ئاڭلايتتىم. ئاڭلىغانسېرى ئايى-رىلغۇم كەلمەيتتى. بەزى چاغلاردا ئەشۇنداق قىزىق ئىش-لارنىڭ كەينىگە كىرىۋېلىپ بىرنەچچە كۈنگىچە ئۆيگىمۇ كەل-

مەيتتىم. مېنىڭ سازغا مۇنداق قىزىقىدىغانلىقىمنى ئاتام كور-
گەندىن كېيىن، ھەر خىل چارە - ئۇسۇللار بىلەن ئۆگىنىشىم-
گە ياردەملەشتى. ئەسلىدە ئاتاممۇ ساز - ئۇسۇللارغا خۇشتار
ئادەم ئىدى ھەم بىر نەچچە خىل مىللىي سازلارنىمۇ چالالايتتى.
نامرات بولغانلىقىمىز ئۈچۈن، ساز ئېلىشقا پۇل بولمىغانلىق-
تىن پەقەت سازنى ياخشى كۆرىدىغان ھەۋىسىنى كۆڭلىگە
پۈكۈپ قويغان. ئۇ، بالىسىنىڭ بۇ جەھەتتىكى تالانتىنى كۆ-
رۈپ، 9 چىنىنىڭ ئىچىگە چوڭقۇرلىقى ئوخشىمىغان ھالدا سۇنى
قۇيۇپ، ساز قىلىپ چالغان. ئۇنىڭدىن ئوخشىمىغان نەغمە ئاۋازى
چىقاتتى. شۇنىڭدىن كېيىن سازنىڭ قائىدىلىرىنى بىلىۋېلىپ
ھەر خىل ناخشىلارغا چالالايدىغان بولدى. مەن بۇنىڭدىن
ئىنتايىن خۇشاللىنىپ، ئاتامنى دوراپ سۇ قۇيغان چىنىلارنى
چالىدىغان بولدۇم. ھەرقانداق قىلغان بىلەن بۇ ئىنتايىن
ئاددىي بىر ئۇسۇل. بىر نەچچە ئاي ئۆتمەيلا، ئاتامنىڭ بۇ
جەھەتتىكى ھونەرلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئۆگىنىۋالدىم. ئاتام
قەلبىمنى چۈشەندى. ئۇ، كالا تېرىسى بىلەن ماڭا كىچىك
بىر ناغرا ياساپ بەردى. دەسلەپتە ماڭا يېڭىلىق تۇيۇلۇپ،
بەزىدە مەن ئۇنى چېلىپ تاماق يېيىشنىمۇ ئۇنتۇپ قالاتتىم.
سۇ قۇيغان چىنىنى چالغاندا ئوخشاشلا ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتمەيلا
بۇنىمۇ چېلىشنى ئۆگىنىۋالدىم. شۇنىڭ بىلەن ئاتام بىر نوكەي-
نىڭ ساپىغىنى تېپىپ كېلىپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە بىر قانچە
تۇشۇكنى تېشىپ نەي قىلىپ چالدى. گەرچە ئاۋازلىرى ئىگىز-
پەس غەلىتە چىقسىمۇ لېكىن بۇنىڭغىمۇ ھەۋەس باغلاپ كۈن

ئۇيغۇر كىتاب تورى بېكىتى www.uyghurkitap.com

بويى چالدىغان بولدۇم. مېنىڭ ئېغىز بىلەن چالدىغان سازلارغا ئالاھىدە ھەۋەسمنىڭ بارلىقىنى ئاتام سەزگەندىن كېيىن، ھەر خىل چارە- ئۇسۇللار بىلەن ماڭا ياردەم قىلدى. ئىشنىڭ ئۇكىدىن كەلگىنىدەك ئويىمىزنىڭ ئارتام خوشنىسى موزدوز بولۇپ، ئۇنىڭ ئىسمى ئابدۇللا ئىدى، سۇنەينى شونداق ياخشى چالاتتى. باشقىلارنىڭ توي- توكۈن ئىشلىرى بولسا، ئۇنى سۇنەي چېلىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلاتتى. كىشلەرنىڭ ئېيتىشىچە ئۇنىڭ سۇنەي چېلىشىدا بىر قانچە ئالاھىدە ھونىرى بولۇپ، باشقىلارغا ئاسانلىقچە ئۆگەتمەيتتى. ئۇنىڭ بىر غەلىتە مۇجەزى بولوپ، كەمبەغەللەر ئۇنى تەكلىپ قىلىپ كەلسە، ئوزىنىڭ ھەر قانچە چوڭ ئىشى بولسىمۇ ئۇنى تاشلاپ قويۇپ باراتتى. پۇلى بار بايلار ئۇنى 5 - 4 قېتىم تەكلىپ قىلسىمۇ ھەتتا ھارۋا بىلەن ئالغىلى كەلسىمۇ بارمايتتى. ئۇ، ئوزىنىڭ مۇشۇنداق مۇجەزى بولغانلىقىدىن كوپ ئازاپ چەككەن ئىدى. ئاتام بۇ ئەھۋاللارنى ئۇققاندىن كېيىن، بىر ئاز پۇل توپلاپ ئازراق سوغا ئېلىپ مېنى يېتىلەپ ئۇنىڭ بىلەن كوروشتۇردى. ھەمدە مېنىڭ ئادەتتىكى سازغا بولغان ھەۋىسىمنى ئۇنىڭغا تەپسىلى تونۇشتوردى. ئۇ، ئىنتايىن خوشاللانغان ھالدا: «ئوبدان بوپتۇ، ئەزىمەت ئاكا، مېنىڭ يېشىممۇ بىر يەرگە بېرىپ قالدى. بىرەر ياخشى شاگىرت تاپالمىغىنىمغا كوپ ئەندىشىدە بولدوم. مېنىڭچە بۇ بالىنىڭ ئىستىقبالى بار، ھونىرىمگە ۋارىسلىق قىلىدىغان ئادەم تېپىلدى!» دېدى. شونىڭ بىلەن ئابلا ئۇستامغا شاگىرت بولدوم.

جاپاغا چىداپ ھونەر ئۆگەندىم

ئۇستامنىڭ مۇجەزى ئىنتايىن غەلىتە ئىدى. ئەسلىدە مەن ئۇنىڭدىن سۇنەي چېلىشنى ئۆگەنمەكچى ئىدىم. ئەمما ئۇ، قەستەن ماڭا ناغرا چېلىشنى ئۆگىتىپ، سۇنەي چېلىشنى پەقەت تىلغا ئالمىدى. مەن ھەر قېتىم قولۇمنى سۇنەيگە سۇنسام ئۇ، قولۇمنى سۇنەيدىن تارتىۋېلىپ، غەزەپلەنگەن ھالدا: «ماڭ ناغراڭنى چال!» دەيتتى. ئۇستام سۇنەي چالغاندا، ھەر دائىم مېنى ئاغزىمغا قارا دەيتتى. سۇنەيگە پەقەت قول تەككۈزگىلى قويمايتتى. بۇنىڭدىن مەن رايىمدىن يانغاندەك بولاتتىم. بىر نەچچە قېتىم، بولدىلا ئۆگەنمەيلا قوياي، دېگەن ئويدىمۇ بولدۇم. ئەمما ئويلىرىمنى ئاتامغا دەپ بەرگىنىمدە ئاتام ماڭا: «بالام ئېرىنمەي ئۆگەنگىن! راسا كۈچ چىقارماساڭ، جاپا تارتمىساڭ، كارىزدىكى تاتلىق سۇغا ئېرىشەلمەيسەن!» دېدى. ئاتامنىڭ بۇ گەپلىرىنى ئاڭلاپ كۆڭلۈم بىر ئاز يورىدى. پۈتۈن زېھنىم بىلەن ئابلا ئۇستامنىڭ سۇنەي چالغان ۋاقىتتىكى ئېغىز ھەركەتلىرىگە قارايدىغان بولدۇم. ھەتتا، بەزى كىچىك ھەركەتلىرى بولسىمۇ كۆزۈمدىن ئۆتكۈزۈۋەتمەيتتىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئاغزىنىڭ ھەركەتلىرى خىلمۇ-خىل ئۆزگىرىپ تۇرىدىغانلىقىنى سەزدىم. ئېغىزنىڭ ئۆزگىرىشىگە ئەگىشىپ چىققان ئاۋازمۇ خىلمۇ-خىل، ئىنتايىن مۇڭلۇق، بولىدىغانلىقىنى چۈشەندىم. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنىڭ سۇنەي چېلىۋاتقان ۋاقىتتىكى ئاغزىنىڭ مىدىرلاۋاتقان ھەركەتلىرىگە قاراپ ھاڭ-تاڭ قېلىپ، ھەممىنى ئۇنتۇپ قالاتتىم. مېنىڭ مۇشۇنداق بۇ-

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

لۇپ قالىدىغان ۋاقتىمدا ئۇستام قولىنى دۇرەەگە سېلىپ، مېڭ
رىبان كوزى بىلەن ماڭا قاراپ، كۈلۈپ قويۇپ سۇنەي
چالىدىغان ئېغىز شەكىللىرىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىشنى
كورسىتىپ بېرەتتى. بەزى چاغلاردا ئېغىزنىڭ ھەركەتلىرى
خۇددى بۇلبۇلنىڭ سايرىغان ئاغزىدىنمۇ ئېشىپ چۈشىدىغانلىقىغا
ھەيران قالاتتىم.

سۇنەي بولمىسىمۇ ئېغىزنىڭ ھەركىتى ئارقىلىق ھەرخىل
مۇڭلۇق ساز ئاۋازىنى چىقىرالايتتى. بۇ ھەقىقەتەن كىشىلەرنى
ھەيران قالدۇراتتى. شۇندىن كېيىن، ئۇستامنىڭ ماڭا قانداق
ئەجرە سىڭدۇرۇۋاتقانلىقىنى چۈشەندىم.

ئۇزۇن ئۆتمەيلا، ئۇ، ماڭا ناغرىنى چالدۇرمايدىغان
بولدى. لېكىن ئۇ، ماڭا: «سەن ھازىر تېخى سۇنەي چالمايسەن،
ئالدى بىلەن تىلىڭنى مەشق قىلدۇرۇشۇڭ كېرەك. تىلىڭنى
ئوبدان مەشق قىلدۇرۇپ كەلتۈرۈۋالغاندىن كېيىن، ئاندىن سۇ-
نەي چېلىشنى ئۆگىتىمەن» دېدى. ئەسلىدە مەن ئەندى
ماڭا ناغرا چالدۇرماي سۇنەي چالدۇرىدىغان بولدى، دەپ
ئۈمىت باغلىغان ئىدىم. لېكىن بۇ ئۈمىدىمىز ئۆچۈپ كېتىپ
ئۆز كوڭلۇمدە: «سۇنەي ئۆگىنىش مۇشۇنداقمۇ قىيىن بولامدۇ!»
دەپ ئويلۇدۇم. ئاتام ئىشەنچەڭنى ھەرگىز يوقاتمىغىن، جاپاغا
چىداپ، راسا كۈچ چىقارساڭ كەلگۈسىدە چوقۇم بىر ئاتاغلىق
سۇنەيچى بولالايسەن، دەپ ماڭا ئىزچىل تۈردە ئىلھام بېرىپ
كەلدى. ئاتامنىڭ كوڭلىنى ئوبدان چۈشەندىم. شۇڭا، بارلىق
ۋۇجۇدۇم بىلەن ئەتىگەندىن—كەچكىچە دالاغا بېرىپ كۈنگە

قاراپ، دەل - دەرەخلەرگە قاراپ، تاغلارغا قاراپ تىلىمنى
مەشق قىلدۇردۇم. تىلىمنى مەشق قىلدۇرۇشتىن بۇرۇن ئۇستام
ئالدى بىلەن تىلنى مەشق قىلدۇرۇشتا ماڭا ئۈلگە كۆرسەتتى.
ئۇنىڭ تامىنىڭ ھەر بىر ھەركىتى ھەرخىل توغايلارنىڭ ئا-
ۋازىنى چىقىرالايتتى. شۇنچە مۇڭلۇق ئاڭلىناتتى. بۇ نەدىمۇ
تىلنىڭ ئاۋازى بولسۇن! پەقەت ھەر بىر مىسرا گۈزەل ساز
ئاۋازىدىن ئىبارەت. مەن بۇنىڭدىن ئىنتايىن خۇشاللىنىپ،
تىرىشىپ تىلىمنى مەشق قىلدۇردۇم. ھەممىدىن تىلىنىڭ ھەركەت-
لىنىشى ئىنتايىن موھىم ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدىم. شۇڭا، بار-
لىق زېھنىمنى، تىلىمنى مەشق قىلدۇرۇشقا قاراتتىم. ھاۋانىڭ
تۇتۇق بولغىنىغا، يامغۇر ياققىنىغا، قەھرىتان سوغاققا، تومۇز
ئىسسىقلارغا قارىماستىن، ھەر كۈنى ۋاقتىنى قولدىن بەرمەي،
تاكى ئاغزىم كۆيۈشۈپ شۆلگەيلىرىم ئېقىپ، تىللىرىم قىزىرىپ،
ئىششىپ كەتكەنگە قەدەر، گەپ قىلالماي قالغانغا قەدەر مەشق قىلدىم. مې-
نىڭ مۇشۇنداق مەشق قىلغىنىمنى ئۇستام كۆرۈپ، بېشىنى لىڭشىتىپ
مەدھىلىگەنىنى بىلدۈردى. بىر يىل ئۆتكەندىن كېيىن مېنىڭ تىلىم ئۇس-
تامنىڭ تىلى بىلەن پەرقلەنمەيدىغان دەرىجىگە يەتكەندە
ئۇستام، ئاندىن ماڭا سۇنەينى تاپشۇرۇپ بېرىپ: «يارايسەن
ئابدىگۈل! ئەمدى سۇنەي چالساڭ بولىدۇ» دېدى.

مەن ئىنتايىن خۇشاللانغان ھالدا: «رەھمەت ئۇستام،
سۇنەينى چوقۇم ياخشى چالىمەن» دېدىم.

ئۇستاممۇ ئىنتايىن خۇشاللانغان ھالدا: «ئابدىگۈل،
ئۇستاڭنىڭ ئاران بىرلا سۇنىيى بار، كەلگۈسىدە ساڭا چاپىن

www.uyghurkitap.com

بولدۇ، لېكىن ھازىر بىزدە ئىككى سۇنەي بولسا، ئالدىن ياخشى ئۆگىنەلەيسەن» دېدى. ئۇستامنىڭ بۇ سەمىمى قەلبىنى چۈشەندىم.

ئۆيگە قايتىپ بېرىپ، ئاتامغا بۇ ئەھۋالنى ئېيتىپ بەردىم. ئاتام ماڭا: «ئابدىگۇل سەن خاتىرجەم بول، مەن ئىچىنسەممۇ، يىمىسەممۇ، كەيمىسەممۇ ساڭا، بىر سۇنەي ئېلىپ بېرىمەن» دېدى. ئەينى ۋاقىتلاردا سۇنەي تېپىلمايتتى. ئاتام باشقىلار ئارقىلىق خۇاڭچېڭ بوتخانىسىدىكى بىر قېرى شېخنىڭ قولىدىن قىممەت باھادا بىر سۇنەي ئېلىپ بەردى. ئاپىرىپ ئۇستامغا كورسەتسەم ئۇنىڭ دىلىغىمۇ ناھايىتى يېقىپ كېتىپ: «ئەمدى ياخشى بولدى ئابدىگۇل! سېنىڭ تىلىڭ خۇددى سازنىڭ تارىغا ئوخشاش چېنىقتى. ھازىر ھەممە شەرتنى ھازىرلىدىڭ ئەمدى سېنىڭ سۇنەي چالغىنىڭنى ئاڭلايمەن!» دېدى. ئۇستامنىڭ ئالدىدا ئۆز ئىرادەمنى بىلدۈرۈپ ئۆتتۈم. ئۇستام مېھرىبانلىق بىلەن مۈرەمگە ئۇرۇپ تۇرۇپ: چوڭ بارمىقىنى كورستىپ، سۇنەينى قولۇمغا بېرىپ ئەمدى چالغىن دېدى.

سۇنەينى كېچىنى - كېچە دېمەي، كۈندۈزنى - كۈندۈز دېمەي ھەدەپ چالغىلى تۇردۇم. چېنىقۋەردىم. سۇنەينىڭ ئاۋازى باشقىلارنىڭ خىزمىتىگە ۋە دەم ئېلىشىغا تەسىر يەتكۈزۈپ قويۇشىدىن ئەنسىرەپ، زاراتكالىقلارغا بېرىپ چالدىم. باشقىلار بۇ زاراتكالىق، ئەۋلادىمىزنىڭ ياتقان يېرى، سېنى كىم بۇ يەرگە كېلىپ قالايمىقان قىلسۇن، دېدى. ئەۋلادىمىزنىڭ ئەر-

ۋايىنى جىم ياتقۇزمىدىڭ، دەپ بىز قانچە قېتىم تاياقلىق يېگەن ئىدىم. بىر كۈنى خاباغا بېرىپ چالغىنىمدا روزىۋاي دېيدىغان بىر ئادەم بىر ئۇچۇم چوماقچىلىرىنى باشلاپ غەزەپ بىلەن يۈگۈرەپ كېلىپ: «ۋۇي ئانىڭنى، نىمە دەپ داداڭنى ئۇخلاتقۇزمايسەن!» دەپ كەپ قىلدۇرمايلا قولۇمدىن سۇنەيىنى تارتىۋېلىپ يەرگە تاشلاپ، دەسسەپ پارچە-پارچە قىلىۋەتتى. يەنە مېنى تۇتۇپ ئاپىرىپ ئىككى قولۇمنى كەيىنىمگە قىلىپ تورۇسقا ئېسىپ، باش كۆزلىرىمگە قامچا بىلەن ئۇردى. گۆشلىرىم تىت-تىت بولۇپ، پۈتۈن بەدىنىم قانغا بويۇلۇپ كەتتى. قامچا بىلەن ئۇرۇپ تۇرۇپ: «يەنە چالامسەن يوق؟» مەن ئاغزىمدا: «ئەمدى چالمايمەن!» دەپ جاۋاپ بەرگەن بولسامۇ، لېكىن كۆڭلۈمدە: «مېنى ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋەتمىسەڭلار جاھاننى ئۆگتەي-توگتەي قىلىۋەتكىچە چالىمەن!» دەپ ئويلىدىم. مېنى ئۇرۇپ چالا ئۆلۈك قىلىپ خاباغا ئاپىرىپ تاشلىۋەتتى. ئېسى-ھوشۇمغا كەلگەندىن كېيىن ئاران ئۆملەپ ئۆيگە بېرىۋالدىم.

بوۋام، ئاتام ۋە ئۆزەمنىڭ ئېچىنىشلىق سەرگۈزەشتىلىرىم ماڭا شۇنداق بىر ھەقىقەتنى چۈشەندۈردىكى، ئالەمدىكى بايلارنىڭ ھەممىسى ئادەم يەيدىغان چىل بۆرىلەر. ئۇلارنى يوقاتمىغىچە كەمبەغەللەرگە ھايات يولى يوق. بۇ ھەقىقەت كۆڭلۈمدىن ئورۇن ئېلىپ، ئۇلاردىن ئىنتىقام ئېلىش ھەسسىياتىنى پەيدا قىلدى.

جاراھەتلىرىم ساقايغاندىن كېيىن، ئۇستام ئۆزىنىڭ

ئۇيغۇر كىتاب تورى
www.uyghurkitap.com

سۆلىمىنى ماڭا ئۆتۈنۈپ بېرىپ:« ئايدىڭگۈل ئۇمرۇمدە پەقەت سەن بىر شاگىرتىمنىلا يېتىشتۈرۈپ چىقتىم. ئۆزەمنىڭ بىلىدىغانلىرىمنىڭ ھەممىسىنى ساڭا ئۆگەتتىمەن، سوزۇمنى ئاڭلىشىڭ كېرەك. مېنىڭ سۆنىيىم پەقەت كەمبەغەللەرگىلا چېلىپ بېرىدىغان سۆنەي. بايلارغا چېلىشتا ئۇلارنى تىللاپ چېلىش كېرەك. ھەم ئۇلارغا تويدۇرماسلىق كېرەك. مۇشۇنى ئېسىڭدە چىڭ تۇتقىن !» دېدى.

«ئېسىمدە تۇتۇۋالايمەن ! ئۇستامنىڭ ئالدىدا! تىز پۈكۈپ تۇرۇپ قوش قوللاپ سۆنىينى قوبۇل قىلدىم. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ، ئۆزىنىڭ بارلىق سەنئەت ھۈنىرىنى قالدۇرماي ماڭا ئۆگەتتى. ھەمدە مېنى ھەرخىل ئولتۇرۇش مەيدانلىرىغا ئاپىرىپ ئۆزى بىلەن بىرلىكتە سۆنەي چالغۇزدى: ئۇ، ئالدى بىلەن ماڭا «12 مۇقام» نى چېلىشنى ئۆگەتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن ھەرخىل ناخشىلارغا چېلىشنى ئۆگەتتى. 4 يىلدىن كېيىن شەپقەتلىك ئۇستام بۇ دۇنيادىن ئادا - جۇدا بولدى. جان ئۈزىدىغان ۋاقتىدا ئۇ، پەقەت ماڭا: شاگىرتىم «ئايدىڭگۈل، سۆنەينى ياخشى چالغىن......» دېگەن بىر ئېغىز ئېچىنىشلىق سوزنى قالدۇرۇپ كەتتى. مەن ئىنتايىن قايغۇلۇق يىغا - زارى بىلەن ئۇزۇتۇپ قويدۇم. ئۇنىڭدىن كېيىن مەن يەنە نۇرۇللا، قاسىم، تاھىر قاتارلىق داڭلىق سازچىلارنى ئۇستاز قىلىۋالدىم. گەرچە ئۇلارنىڭ سەنئەت ھۈنىرى ئابلا ئۇستامدەك بولمىسىمۇ، لېكىن مەن يەنىلا ئۇلارنى ناھايىتى ھۆرمەتلەيتتىم.

كېيىن مەن سۇلەي چېلىشتا ئۆز ئۇسلۇبۇمنى ياراتتىم. ھەرخىل نوتىسى بار ناخشىلارنى چېلىشنى بىلىپلا قالماي ھەمدە نوتىسى يوق ناخشىلارغىمۇ چالالايدىغان بولدۇم. قايسى مىللەتنىڭ ناخشىسى بولمىسۇن ھەممىنى چالالايدىغان بولدۇم. پەقەت مەن قۇلۇغۇم بىلەن بىرلا قېتىم ئاڭلىسام ئېغىزىم بىلەن چالالايدىغان بولدۇم. بۇنداق چېلىشنى ھەر قانداق ئادەم ئاسانلىقچە ئىشقا ئاشۇرالمايدۇ. ئۇيغۇرلارنىڭ «12 مۇقام» «سەنەم» ۋە چوڭ تىنپىتىكى ئۇسۇللارنىڭ ناخشىلىرىنى خەنزۇلارنىڭ دۇڭبېي ياڭگېر ئۇسۇلىنىڭ ناخشىلىرىنى، چىنچاڭ جىنجۇي، سىخۇ تىياتىرى، خېبېي باڭزا ۋە ھەرخىل ناخشىلارنى چالالايدىغان بولدۇم. خۇيزۇلارنىڭ «كۇلۇم» دېگەن ناخشىلىرىنى ۋە باشقا مىللى ناخشىلارنى، قازاق مىللىتىنىڭ «ئاختاماق»، «سونسۋا»، تاتار مىللىتىنىڭ «ساماۋەر»، ئۆزبېك مىللىتىنىڭ «ئەلەما»، موڭغۇل مىللىتىنىڭ «قويچى ناخشىسى»، رۇس مىللىتىنىڭ «ئادىنوشكا»، شىبە مىللىتىنىڭ «ماۋجۇشىنى قىزغىن سۆيىمىز»، قىرغىز مىللىتىنىڭ «قېمىز»، تاجىك مىللىتىنىڭ «قىز قوغلاش» قاتارلىق ناخشىلىرىنى چالالايدىغان بولدۇم.

بەزىلەر مەندىن: «ئابدىكۇل، سەن قانداق قىلىپ ھەر مىللەت ناخشىلىرىغا چېلىشنى ئۆگىنىۋالدىڭ؟» دەپ سورايدۇ. مەن كۈلۈپ تۇرۇپ: «3 چى قېلىنلىقتىكى مۇز بىر كۈندە توڭلىمىغىنىغا ئوخشاش ئاسانغا چۈشمىگەن» دەپ جاۋاپ بېرەتتىم.

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

يېڭى سەپەرگە ئاتلاندىم

1932 - يىلى ھەرقايسى كەسپلەردىكى خەلق سەنئەتچىلىرى بىلەن بىرلىشىپ بىر سەنئەت ئەترىتى تەشكىللەپ ئات ھارۋا سارىيىدىن بىر ئېغىز ئۆينى ئىجارىگە ئېلىپ ھەر كۈنى ئېلان چىقىرىپ ئويۇن قويدۇق. ئويۇن كۆرگۈچىلەر خېلى كۆپ بولدى. ئەينى ۋاقىتتىكى ئاساسلىق نومۇرلىرىمىز: ئومۇمى تەڭكەش قىلىش، يالغۇز ساز چېلىش، سۇنەي چېلىش قاتارلىقلا بولۇپ، ئاممىنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشكەن ئىدى. چۈنكى مەن ئابلا ئۇستامنىڭ بارلىق ھۈنەرلىرىنى ئۆگىنىۋالغاندىن تاشقىرى، ئۇنى ئىشلىگەن ھالدا تەرەققى قىلدۇردۇم. ھەر مىللەتنىڭ بىر قەدەر چوڭ تىپتىكى ئۇسۇل ناخشىلىرىغا چالالايتتىم. ھەمدە ھەرخىل ناخشىلارنى بىر تەرەپتىن ئاڭلاپ سۇنەي ئارقىلىق ئۇنىڭغا ئەگىشىپ چالالايتتىم. مېنىڭ ئالاھىدىلىكىمنىڭ بىرسى شۇكى، ھەرخىل توغيلارنىڭ ئاۋازلىرىنى، ھەرخىل ھايۋانلارنىڭ ئاۋازلىرىنى دورىيالايتتىم. بۇ كەڭ ئاممىنىڭ قىزغىن مەدھىيىسىگە ئېرىشكەن ئىدى. ھەر قېتىم نومۇر قويغاندا سەھنىگە 3-4 قېتىم چىقاتتىم. ئەينى ۋاقىتتا ئۇسۇل جەھەتتىمۇ بىر قانچە ئاتاغلىق ئۇسۇلچىلار بىز بىلەن بىر سەھنىدە ئويۇن قوياتتى. ئۇسۇلچى ئۇستاز مومىن ئەپەندى ئۇنىڭ يولدىشى نۇراخانلار ئەينى ۋاقىتتا ئۈرۈمچىدە نام-شۆھرەت قازانغان ئاتاغلىق ئۇسۇلچىلار ئىدى. 1932 - يىلدىن بۇرۇن شىنجاڭدا 2 كىشىلىك ئۇسۇل تېخى ئوينالمىغان ئىدى. كۆپىنچە

كوللېكتىپ ئۇسۇل ياكى يالغۇز كىشىلىك ئۇسۇل ئوينايتتى. ئەر - ئايال بىرلىكتە ئوينايدىغان ئۇسۇللار تېخىمۇ يوق ئىدى. گەرچە بولسىمۇ، ئەرلەر ئايالچە ياسىنىپ ئويناپ چىقاتتى، خەنزۇلارنىڭ بەزى تىياتىرلىرىغا ئوخشاش ئايال كىشىلەر سەھنىگە چىقمايتتى. بۇمۇ فېئوداللىزملىق ئۆرپ - ئادەتتىن ئىبارەت كىشەننىڭ بولغانلىقىدىن، شۇنداقلا، ئىسلام دىنىنىڭ دىنىي قائىدىلىرىنىڭ چەكلىمىسىدىن بولغان. بىزنىڭ ئويۇن قويۇش ئەترىتىمىز نان تېپىپ جان بېقىش ئۈچۈن، بۇنداق چەكلىمىلەرنى بۇسۇپ ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى. بىز جاننى تىكىپ قويۇپ يۈرەكلىك ھالدا يېڭى سەنئەت يوللىرىنى ياراتتۇق. بىزنىڭ مۆمىن ئەپەندى ئۇستام بۇ جەھەتتە ناھايىتى قەيسەر ئىدى. بىزنىڭ سەنئەت ئەترىتىمىزدە ئۇ، ئۇزىنىڭ يولدىشى نۇراخان بىلەن ئالدى بىلەن بىر سەھنىدە ئەر-ئايال قوش كىشىلىك ئۇسۇل ئويناپ چىقتى. بۇ ئويۇننى قويغاندىن كېيىن، كەڭ تاماشىبىنلارنىڭ بىردەك ياخشى باھاسىغا ئېرىشەلەيدىغانلىقىنى ھېچكىممۇ تەسەۋۋۇر قىلالمىغان ئىدى. ھەر مەيدان ئويۇن قويغاندا بوش ئورۇن قالمايتتى. بۇنىڭ بىلەن مۆمىن ئەپەندى بىزنى مۇشۇنداق قىلىشقا ئىلھاملاندۇردى. ئەر-ئايال بىللە سەھنىگە چىقىپ ئۇسۇل ئويناشتا مەن توي قىلمىغان يولدىشىم ئانارخان بىلەن ئىككىنچى قېتىم سەھنىگە چىقىپ قوش كىشىلىك ئۇسۇل ئوينىدۇق.

ئەينى ۋاقىتتىكى بىزنىڭ ئىشلەتكەن سازلىرىمىز: «ساپايى»، «چاڭ»، «دۇتتار»، «نەي»، «داپ»، «ئىسكىرىپكا»،

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

«قالۇن»، «چاقچۇق»، «ياغاچ قوشۇق»، «سۇنەي» قاتارلىقلار ئىدى بىز بىلەن بىرلىكتە سەھنىدە ئوينىلىدىغان شەكىللەردىن يەنە سېرىك، كوز باغلاش، بىر كىشىلىك ساز چېلىپ ناخشا ئېيتىش ئومۇمى خور ۋە ھەرخىل ھەييارلىق ئويۇنلىرى ئىدى. ئۇن-دىن باشقا كىشىلەرنى كۈلدۈرىدىغان بىر خىل «لەپەر» — شەكىللەر ئىدى. بۇ خەنزۇلارنىڭ شاڭشىڭ ئويۇنىغا ئوخشاپ كېتەتتى. بىر تەرەپتىن تۇزۇپ بىر تەرەپتىن ئوينىلاتتى. بىزنىڭ قويغان نومۇرلىرىمىزنىڭ ھەممىسى خۇشاللىق كەيپىياتىغا تولغان بولۇپ كىشىلەرنى خۇشاللىق ھېسسىياتىغا چۆمدۈرەتتى. خەلق ئاممىسى ئىنتايىن قىزغىن قارشى ئالاتتى. لېكىن بىر قىسىم نومۇرلار فېئوداللىزىم تۈزۈمىگە، ئېكسپىلاتاتسىيە، ئېزىلىشكە قارشى تۇر-غان خەلقچىلىقنى تەشەببۇس قىلىپ ئىدىيىنى ئازات قىلى-دىغان نومۇرلار بولغانلىقتىن، ئەينى ۋاقىتتىكى ھوكۇمران سىنىپ، بەگلەرنىڭ چىشىغا تېگىپ قويغانلىقىمىزدىن ئويۇن قو-يۇشىمىزغا كوپ قېتىم چەكلەپ، ئويۇن قويۇش مەيدانلىرى-مىزنى چېقىپ ۋەيران قىلىپ، ئارتىستلارنى تۇتۇپ تۈرمىگە تاشلىغان ئىدى.

1933 - يىلى شىنجاڭدا "12 - ئاپرېل" سىياسىي ئۆز-گىرىشى پارتلىدى. سىياسىي ئۆزگىرىشتىن كېيىن شىڭشىسەي تەختىگە چىقىپ ماركسىزىم، لېنىنىزىم ۋىۋېسكىسىنى ئېسىۋېلىپ «جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، سوۋېت بىلەن دوس بولۇش، ھەر مىللەت باراۋەر بولۇش» قاتارلىق شوئارلارنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ ئۇيغۇرلارنى «چەنتو» دېيىشنى مەنئى قىلدى. بىز-

نىڭ سەنئەت ئەترىتىمىزنىمۇ «ئۇيغۇر مىللىتى سەنئەت ئۇمە-
گى» دېگەن نامغا ئۆزگەرتتى. شۇنىڭدىن كېيىنلا جاھانگىرلىككە
قارشى ئويۇشما»نى قۇرۇپ چىقتى. ئۇمەگىمىز نىڭ بارلىق ئە-
زالىرى «جاھانگىرلىككە قارشى ئويۇشما» غا قاتناشتى. ھەردا-
ئىم مۇشۇ ئۇيۇشما ئۇيۇشتۇرغان سەنئەت پائالىيەتلىرىدە
ئويۇن قوياتتۇق. 1936 - يىلىدىن كېيىن زور توركۇمدىكى
جۇڭگو كوممونىستىك پارتىيە ئەزالىرى شىنجاڭغا كېلىپ خىز-
مەت ئىشلىدى. ياپونغا قارشى تەشۋىق قىلىش ۋە ياپونغا
قارشى ئىئانە توپلاش پائالىيەتلىرىنى ئاكتىپ قانات يايدۇر-
دى. بۇنىڭ بىلەن بىزنىڭ ئۇمىگىمىز يېڭى جەڭگىۋار موسا-
پىغا ئاتلىنىپ ھەردائىم مۇشۇنداق پائالىيەتلەر ئۈچۈن ئويۇن
قويدۇق. ئەينى ۋاقىتتا مەن ئاتاغلىق سۇنەيچى بولغانلىقىم ئۈ-
چۈن، ئۇمىگىمىزنىڭ ھەر قېتىمقى ئويۇن قويۇشقا قاتنىشىپلا
قالماي، باشقا قېرىنداش مىللەتلەرنىڭ (خەنزۇنىمۇ ئۆز ئى-
چىگە ئالىدۇ) سەنئەت كورەكلىرىگىمۇ قاتنىشىپ يالغۇز كىشى-
لىك سۇنەي چېلىشقا تەكلىپ قىلىناتتىم. بەزى ۋاقىتلاردا بىر
ئاخشىمى ئىككى - ئۈچ ئورۇننىڭ ئويۇن قويۇش پائالىيەتلىرى-
گە قاتنىشاتتىم. شۇ ۋاقىتلاردا بايرام كۈنلىرى ياكى كوچا
تەشۋىقاتلىرىدا كوپلىگەن ئورۇنلا يادىكار ئويۇنلىرىنى
ئۇيۇشتۇراتتى. ئەينى ۋاقىتتا دوكبىي يادىكار ئويۇنى ئەۋج
ئالغانلىقتىن، سۇنەي بىلەن تەڭكەش قىلىشقا توغرا كېلەتتى.
شۇنىڭ ئۈچۈن ھەممىلا ئورۇنلار بەس-بەس بىلەن مېنى تەك-
لىپ قىلاتتى. چۈنكى كوپچىلىكنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك ھىسياتى

www.uyghurkitap.com

ناھايىتى ئۈستۈن بولاتتى. شۇڭا مېنى تەكلىپ قىلغانلىقى ئورۇن بولسا، ئۇنى رەت قىلماي ۋاقتىنى چۈشتىن بۇرۇن، چۈشتە، چۈشتىن كېيىنگە ئورۇنلاشتۇرۇپ ئاندىن پائالىيەتنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇلۇش كونتەرتشۇي بويىچە ئۇلارنىڭ ئويۇنلىرىغا سۇنەي چېلىپ بەردىم. كۈندۈزى ئەتىگەن سائەت 9 دىن كەچ سائەت 7–8 لەرگىچە چېلىپ بەردىم. كەچتە يەنە كەچكى كۆڭۈل ئېچىش پائالىيەتلىرىگە قاتناشتىم. دەم ئالىدىغان ۋاق-تىم ناھايىتى ئاز ئىدى. گەرچە شۇنداق بولغان بولسىمۇ رو-ھىم ناھايىتى ئۈستۈن ئىدى. بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، بىرسى كىچىكىمدىن تارتىپ مەشق قىلىپ ئاساسىي ماھارەتنى پۇختا ئىگەللىۋالغانلىقىمدىن بولدى. ئىككىنچىسى، سىياسىي روھىم ناھا-يىتى ئۈستۈن بولغانلىقىمدىن بولدى. ئۈچىنچىسى، دەل ياش، قاۋۇل دەۋرىم ئىدى. مۇشۇلارنى ئويلىسام ھەقىقەتەن ئەينى ۋاقىتتىكى ئومرۇمنى بىكار ئۆتكەزمەپتىمەن. ئېسىمدىن چىقماي-دىغىنى شۇكى، لىنجىلۇ، خۇاگىرچېك، يۇسۇن قاتارلىق كو-مۇنىستىك پارتىيە ئەزالىرى ۋە جاۋدەن قاتارلىق تىياتىر خىزمىتى ئىشلىگۈچىلەر كۆپ پائالىيەتلەردە بىز بىلەن بىرگە بولغانلىقتىن، ئۇلارنىڭ سۆز ھەركەتلىرى بىزگە ناھايىتى زور تەربىيە ۋە ئىلھام بولدى. ئەينى ۋاقىتتا جاۋدەن قاتارلىق كىشىلەر تايانچى بولغان تىياتىر ئۆمىكى ياپونغا قارشى چوڭ تىپتىكى «كۈرەش قىلايلى» دىگەن كومېدىيىسىنى قويدى. ھەممە ئارتىستلىرىمىزنى كۆرۈشكە تەكلىپ قىلدى. بۇ قېتىمقى ئويۇن شىنجاڭنىڭ كومېدىيە ھەركىتىدە يېڭى سەھىپە

ئاچتى. بىز بۇنىڭدىن كۆپلىگەن قىممەتلىك نەرسىلەرنى ئۆگىنىۋالدۇق. ئۇزۇن ئۆتمەيلا مەتتىمىن يۇسۇپ «كۆرەش قىلايلى» دېگەن كومېدىيىنى ئۇيغۇرچىسىغا تەرجىمە قىلدى. بىز بۇنى رېپېتىس قىلىپ ئويناپ چىقتۇق. ئۇمدىگىمىز يەنە كومېدىيە تۈزۈپ چىقىپ ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ كلۇبىدا ئوينىدى. بەزى نومۇرلىرىمىز شىڭشىسەينىڭ غەزىۋىنى قوزغاپ قويغاچقا، ئۇ ئادەم تۇتۇشقا باشلىدى. بىزنىڭ مومىن ئەپەندىنى تۇتۇپ كەتتى. ئۇ، شىڭشىسەينىڭ تۈرمىسىدە قۇربان بولدى.

مەن 1940 - يىلى شىڭشىسەينىڭ بېسىمى ئاستىدا سانجىغا قېچىپ كەتتىم. سانجىغا بارغاندىن كېيىن قوغۇنچى قۇربان بىلەن بىر ئۆيدە تۇردۇم. قوغۇن پىشقانلاردا قوغۇننى ئېشەككە ئارتىپ بازارغا ئەكىرىپ ساتقاندا مەن سۇنەي چېلىپ بەردىم. كىشىلەر سۇنەينىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ھەممىسى ئولۇشۇپ كېلەتتى. قوغۇن بىردەمدىلا سېتىلىپ بولاتتى. شۇنىڭ بىلەن كىشىلەر مېنى ئوتتۇرىغا ئورۇۋېلىپ سۇنەي چالغۇزاتتى. بىر نەچچە كۈن ئىچىدىلا بۇ ئەھۋال پۈتۈن سانجىغا تارقىلىپ كەتتى.

ئىككىنچى يىلى، ئاكام مېنى ئۈرۈمچىگە قايتۇرۇپ ئەكەلدى. شۇ ۋاقىتتا مەن قەمبەرخان بىلەن بىرلىشىپ سەنئەت ئومىكى ئۇيۇشتۇردۇق. قەمبەرخاننىڭ خۇسۇسىيىتى تەخسە ئۇسۇلى، ئۇستەل ئۇسۇلى، ياڭاق ئۇسۇلى ئىدى. مەن ئۇنىڭ بىلەن بىرلىشىپ 20 يىلغا يېقىن بىللە ئىشلىدىم.

1945 - يىلى گومىنداڭ شىنجاڭدا ھۆكۈمرانلىق قىلدى. شۇ ۋاقىتلاردا بىز 3 ۋىلايەت ئىنقىلاۋىنى ھىمايە قىلىدىغان

گومنداڭ ئەكسىيەتچى ھوكومرانلىقنى ئاشكارىلايدىغان ئويۇن-
لارنى قويىۋاتقان ئىدۇق. بىر قېتىمدا ئويۇنىمىز ئەمدىلا باش-
لىنىش بىلەن بىر تۇركۇم ساقچىلار بوسۇپ كىرىپ ئوق چى-
قىرىپ ئادەم تۇتتى. تاماشىبىنلار تەرەپ-تەرەپكە قېچىشقا باش-
لىدى. مەن ئېغىر يارىلاندىم. بىر قانچە مۇھىم ئارتىستلىرىمىز-
نى باغلاپ كەتتى. زىيانكەشلىكتىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن مەن
30 نەچچە نەپەر ئارتىستنى ئېلىپ ئەخمەتجان ئەپەندى بى-
لەن غولجىغا بېرىپ «يېڭى خەلق سەنئەت ئۆمىكى» ۋە «ئىت-
تىپاق سەنئەت ئۆمىكى» لىرىنى تەشكىللەپ يېڭى مۇساپىگە قە-
دەم قويدۇق.

ئازات زامانىم

1949 - يىلى بىز غولجىدىن يولغا چىقىپ شىخوغا
كەلگەندە، ئازاتلىق ئارمىيىسى ماشىنا ئەۋەتىپ ئۇرۇمچىگە ئې-
لىپ كەلدى. گېنېرال ۋاڭ جىننى ۋە شىنجاڭغا كەلگەن ئازات-
لىق ئارمىيىنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن ئۇدا 3 كېچە-كۈندۈز
ئويۇن قويدۇق. سەنئەت ئۆمىكىمىزدىكى ھەر بىر يولداش
خۇشاللىق، بەختىيار دېڭىزىغا چۆمدى. دۆلەتكە خوجايىنلىق قىلىش-
تەك مەغرۇر ھېسسىياتقا تولدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئەخمەت
ۋاجىت رەھبەرلىكىدىكى قۇمۇل سەنئەت ئۆمىكى بىلەن بىرلى-
شىپ لەنجۇغا بېرىپ، ئازاتلىق ئارمىيىنى قارشى ئالدۇق
ھەم ھال سورىدۇق. يولداش ئەخمەت ۋاجىت مەن بىلەن
3 ئاي بىللە بولۇپ كوپلىگەن خىزمەتلەرنى ئىشلىدى. كېيىن

مېنى تاللاپ شىنجاڭ يەرلىك كادىرلار كۇرسىغا «ھازىرقى ئاپتونوم رايونلۇق پارتىيە مەكتىپىنىڭ دەسلەپكى ئاساسى» ئوقۇشىغا ئەۋەتىپ يەنىمۇ ئىلگىرىلىگەن ھالدا پارتىيىنىڭ تەربىيىلەپ ئوستۇرۇشىگە مۇيەسسەر بولدۇم. يەرلىك كادىرلار كۇرسىدا مەمەت ئاتلىق ئاخشا ئوسۇللارنى توزۇپ چىقتى. بىز بۇنى رەپىتىس قىلىپ كوچىدا ئېلىپ چىقىپ پارتىيىنىڭ تۈرلۈك سىياسەتلىرىنى، ئارمىيە بىلەن خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى، مىللەتلەر ئىتتىپاقلىقىنى تەشۋىق قىلىپ ناھايىتى ياخشى ئۈنۈمگە ئېرىشتۇق.

1950-يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىم يىلىدا يەرلىك كادىرلار كۇرسىنىڭ ئوقۇشى ئاخىرلىشاي دېگەندە، بىر خەلق ئازاتلىق ئارمىيىسى مېنى ئىزدەپ، كېلىپ: «سىز نەرسە-كېرەكلىرىڭىزنى تېزدىن يىغىشتۇرۇپ مېنىڭ بىلەن مېڭىڭ» دېدى. مەن ھاڭ-تاڭ قالدىم. شۇنداقلا، ئۇنىڭ بىلەن بىللە ماڭدىم. ئۇ، مېنى ئوتتۇر مەدەنىيەت بولۇمىگە ئېلىپ باردى. كىرىشىم بىلەنلا ماخەنبىڭ، ليوشاۋۋۇ قاتارلىق يولداشلارنىڭ شۇ يەردە ئىكەنلىكىنى كوردۇم. ئۇلار ئالدىمغا كېلىپ قول ئېلىشىپ تىنچلىق سوراشتى. شۇ ۋاقىتتا تونۇيدىغان كوپلىگەن سەنئەتچىلەر مەندىن ئالىلىقاچان بۇرۇن كېلىپ بولغان ئىكەن. ئۇلارنىڭ ئىچىدە چوچەكتىكى ئاقىن تاي، غۇلجىدىكى تۇمۇر ئېلى، ئابدۇنۇبلى، قەشقەردىكى تاجىنىسا، ئۇرۇمچىدىكى قەمبەرخان، مونەۋۋەر، ئايىنىسالار بار ئىدى. ئۇلار مېنى كورۇپ ئىنتايىن خوشاللاندى. بىردەم پاراڭلىشىپ كۇلۇشتۇق. يولداش ليوشا-

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى www.uyghurkitap.com

ۋۇ: «بىز بېيجىڭگە بېرىپ، ماۋجۇشى بىلەن كورۈشىدىغان بولدۇق، پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىدىكى رەھبەرلەرگە ۋە پايتەختتىكى خەلق-لەرگە شىنجاڭنىڭ ئەدىبىي-سەنئەت نومۇرلىرىنى قويۇپ بېرىدىغان بولدۇق.» دېگەندىن كېيىن كوپچىلىكنىڭ ھەممىسى ھاياجانلان-غان ھالدا قولىنى كوتىرىپ: «ياشىسۇن ماۋجۇشى!» دەپ توۋلىدى. مەن ئىنتايىن تەسىرلىنىپ كوزىمدىن ئونچىدەك ئىسسىق ياشلىرىم تاراملاپ توكۇلدى. ئوز كوڭلۇمدە قەلبىمنى پارتىيىگە تاپشۇرىمەن، ھاياتىمنى خەلققە تاپشۇرىمەن. ئومۇر بويى پارتىيە ۋە ماۋجۇشىنىڭ سوزىنى ئاڭلايمەن. ئومور بو-يى خەلق ئوچۇن خىزمەت قىلىمەن، دېگەن قەتئىي ئىرادىگە كەلدىم.

ئىككىنچى كونى 80 دىن ئارتۇق كىشىگە 6 ماشىنا ئە-ۋەتتى. دەل ئالتۇن دەۋرى بولغان 8-ئاينىڭ كۇز كۇنلىرىدە سەلتەنەتلىك ھالدا يولغا چىقتۇق. 24 كۇن مېڭىپ شىئەنگە يېتىپ بېرىپ ئاندىن پويىزغا ئالمىشىپ بېيجىڭگە ماڭدۇق. بىزنىڭ يېتىپ بېرىشىمىز بىلەنلا، ماۋجۇشى ۋە پارتىيە مەر-كىزىي كومىتېتى دەرھال جوڭنەنخەي، خەيرىنتاڭ زالىدا بىزنى قوبۇل قىلدى. ماۋجۇشى، ليۇجۇشى، جۇزۇڭلى، جودې سىلىڭ-يۇەن ۋە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىنىڭ باشقا رەھبەرلىرىنى كورگىنىمىزدە يەنە بىر قېتىم ھاياجانلىنىپ كوزلىرىمىزدىن ئىسسىق ياش تامچىلىرى تاراملىدى. ماۋجۇشى مېھرىبانلىق بىلەن بىزگە قاراپ، بېشىنى لىڭشىتىپ: «يولداشلار ياخشىمۇ-سىزلەر! يولداشلار جاپا چەكتىڭلار!» دېدى.

كەچتە زىياپەت بېرىپ بىزنى كۈتۈۋالدى. ماۋجۇشى ئالدى بىلەن رومكىنى قولىغا ئېلىپ «شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ تەن سالامەتلىگى ئۈچۈن قەدەھ كوتىرەيلى!» دېدى. كوپچىلىك دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ «ياشىسۇن ماۋجۇشى!» دەپ توۋلىدى. بۈگۈنكى كۈندە كېلىمىزدىن قانداقمۇ بىر نەر-سە ئۇتىسۇن، كوزىمىز ماۋجۇشى ۋە پارتىيە مەركىزى كوم-تېتىدىكى رەھبەرلەردىن بىردەممۇ نېرى بولمىدى. ھەممىلا ئادەم-نىڭ كوز يېشى يۈزلىرىنى، قول ياغلىقلىرىنى ھول قىلىۋەتتى. بو ۋاقىتتا خوشاللىق يىغا ئاۋازى، شات-خوراملىقنىڭ ئور-نىغا دەسسەپ، ئۈنسىز ھېسيات مىڭلىغان-تومەن مىڭلىغان يۈرەك سوزىنىڭ ئورنىغا دەسسىدى. بۇ مېنىڭ ئومرۈمدە بىرىنچى قېتىم بەھرىمان بولغان ئەڭ زور بەختىم ئىدى.

زىياپەتتىن كېيىن، ھەر بىرىمىزگە بىر كىشىلىك سار جاكىيىم، بىر دانە جىڭشىڭ قەلەم، مىللى سىياسەت ھەققىدىكى كىتاپتىن بىرنى سوغا قىلدى.

ئىككىنچى كۈنى جۇدې زۇڭ سىلىڭنىڭ رىياسەتچىلىگىدە خەيرىنىتاك زالدا مەركەزدىكى رەھبەرلەر ئۈچۈن ئويۇن قويۇپ بەردۇق. جۇدې زوڭ سىلىڭ: «بۈگۈن ماۋجۇشى ئويۇنىمىزنى كورگىلى كېلىدو» دېگەندە، كوپچىلىك ئىنتايىن خوشاللىنىپ ئوز ئارا ئىلھام بېرىپ، ئوزلىرىنىڭ بوگۈنكى ئويۇن قويۇشتا بار-لىق ماھارىتىنى كورسىتىدىغانلىغىنى بىلدۈرۈشتى. شۇ ۋاقىتتا، مەندەك كونا جەمىيەتتە جاپا چەككەن بىر تۈمۈرچىنىڭ بالى-سىنىڭ، كىشىلەر كوزدىكە ئىلمايدىغان نامرات سەنئەتچىنىڭ ئويۇن-

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكىتى
www.uyghurkitap.com

نى بۈگۈنكى كۈندە دۆلەتنىڭ رەھبىرى بولغان ماۋجۇشى كور-
گىلى كېلىدىكەن، دەپ ئوزەمنىڭ ئىنتايىن بەختلىك ئىكەنلى-
گىمنى ھىس قىلىپ كوڭلۈمدە پۈتۈن ھاياتىمنى پارتىيىنىڭ
ئەدەبىي-سەنئەت ئىشلىرىغا بېغىشلاشقا ئىرادە باغلىدىم.

پەردە ئېچىلدى. مەن سەھنىنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ
پەردىنىڭ يوچۇقىدىن زالنىڭ ئىچىگە قارىدىم. ماۋجۇشىنىڭ
3 - رەتتىن ئورۇن ئالغانلىقىنى كوردۇم ئۇ، ئاتىمىزنىڭ قا-
ۋۇل قەددى-قامىتى، مېھرى-شەپقەتلىك دىدارى، نۇر چاقناپ
تۇرغان ئىككى كوزى سەھنىگە يۈزلەنگەن ئىدى. مەن ھاياجانلا-
غانلىقىمدىن يۈرەكلىرىم سېلىپ ئاغزىمغا تىقىلىپ قالدى. ئىخ-
تىيار سىز: «ياشىسۇن ماۋجۇشى» دەپ توۋلىغىلى تاسلا قال-
دىم. ئويۇن باشلانغاندىن كېيىن، قەمبەرخان بىلەن ئىككى
كىشىلىك ئۇسسۇلغا چىقتۇق. مەن سۇنەي بىلەن چوڭ تىپتىكى
دىرامىمىنىڭ مۇزىكىسىنى چېلىپ بەردىم. بۇ دىرامىمىنىڭ مەزمۇنى
پارتىيە بىزنى ئازات قىلدى. ئازاپ ئوقۇبەتتىن بىزلەرنى
قۇتقازدى. پارتىيىگە مىننەتدارلىق بىلدۈرىمىز، ماۋجوشىغا مىن-
نەتدارلىق بىلدۈرىمىز، دىگەندىن ئىبارەت ئىدى. ئاخىرىدا مەن
يالغۇز سۇنەي چېلىپ بەردىم. بىرىنچى چالغان مۇزىكام «شەرق
قىزاردى» ئىككىنچىسى «12 مۇقام»نىڭ بىر پەردىسى، شۇنىڭ-
غا ئۇلاپلا ھەر مىللەتنىڭ بىر قانچە مۇزىكىلىرىغا چالدىم.
بۇنىڭ بىلەن قىزغىن ئالقىش سادالىرىغا ئېرىشتىم. ماۋجۇشى
ۋە پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىدىكى رەھبەرلەرنىڭ ماڭا قاراپ
كۈلۈپ چاۋاك چالغانلىقىنى كوردۇم. ماۋجۇشى باشلامچى بو-

لۇپ ئورنىدىن تۇرۇپ، چاۋاك چېلىپ بولۇپ: «يەنە بىر-نى چېلىپ بەرسۇن!» دېدى. مەن ئىنتايىن ھاياجانلىنىپ كەت-تىم، چەكسىز شاتلىققا تولۇپ، ئۆزەمنىڭ ئۆگەنگەنلىرىمنىڭ ھەممىسىنى تەقدىم قىلماقچى بولۇپ، دوگېپى ياڭگار ناخشىسى، خى باگىزا، چىنچاڭ، خېجۇلۇقلارنىڭ «كۇلۇم» قاتارلىق موزىك-لىرىنى چېلىپ، ئەڭ ئاخىرىدا جىگجۇنىڭ «ئلوماخۇ» دىگەن بىر ئابزاسىغا چالدىم. ماۋجۇشى باشلامچىلىق بىلەن ئورنىدىن تۇ-رۇپ، ئۇزۇنغىچە چاۋاك چېلىپ، ئاخىرىدا سەھنىگە چىقىپ بىزنى قوبۇل قىلدى. ماۋجۇشى قاۋۇل كۈچلۈك قولىنى ماڭا ئۇزۇتۇپ، قولۇمنى چىڭ تۇتۇپ كورۇشتى. ئىككىنچى كۈنى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتىدىكى رەھبەرلەر بىلەن بىرلىكتە رە-سىمگە چۈشتۇق. ئاندىن بىزنى يىخويۇەنگە ئاپىرىپ كىنوغا ئالدى. پايتەختتىكى خەلقلەرگە بىر قانچە مەيدان ئويۇن قو-يۇپ بېرىپ دولەت بايرىمىنى ئۇلار بىلەن بىرلىكتە خوشال-خو-رام ئوتكۈزدۇق.

ئۇنىڭدىن كېيىن، بىزگە مېدال، مۇكاپات پۇلى تار-قىتىپ بەردى. قوش مۇكاپات ئالغانلار مەن، قەمبەرخان، ئابدۇۋەلى، ئاقېن تاي قاتارلىقلار. شۇ جەرياندا بېيجىڭدىكى ئاسار-ئەتىقىلەرنى ئېكسكۇرسىيە قىلىپ، ئۇلۇغ ۋەتىنىمىزنىڭ ئۇلۇغلىقىنى، ئۇزۇن تارىخقا ئىگە ئىكەنلىكىنى، مول مەدىنى يادىكارلىقلارغا ئىگە ئىكەنلىكىنى ھىس قىلىپ ئىنتايىن زور تەربىيە ۋە ئىلھام ئالدۇق. كېيىن يەنە خاڭجۇغا بېرىپ، بىر نەچچە كۈن ساياھەت قىلىپ ئاندىن ئورۇمچىگە قايتتۇق.

ئۇيغۇر كىتاب تورى www.uyghurkitap.com

بۇ قېتىم بېيجىڭگە بارغىنىمىزدا مەركەزنىڭ مەدەنىيەت بۆلۈمى بىزگە ئويۇن قويىدىغان كىيىم، ھەرخىل ئەسۋاپ، ھەرخىل ساز ۋە شىنجاڭنىڭ ناخشا-ئۇسسۇل سەھنە كىتاپلىرىنى سوۋغا قىلىپ بەردى. بىز بېيجىڭدىكى سەنئەتچىلەردىن كۆپلىگەن ناخشىلارنى ئۆگىنىۋالدۇق. مەسىلەن: «ئېرلياڭەن» قاتارلىقلار-دىن ئىبارەت. شىنجاڭغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۆگىنىپ كەلگەن ئويۇنلىرىمىزنى قويۇپ ھەر مىللەت خەلقىنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتۇق.

ئەينى ۋاقىتتا 14- دېۋىزىيىنىڭ خوجىڭۋى، سىياسى بۆلۈمنىڭ تاڭ جۇرېنلىرى قىسىمنىڭ سەنئەت ئۆمىكىگە بېرىپ رېژىسسورلۇق قىلىش ھەققىدە مەندىن پىكىر ئالدى. مەن ئۇ-لارنىڭ پىكرىگە قوشۇلغان ئىدىم. شۇنىڭ بىلەن ئائىلىمىز بويىچە ئارمىيىگە قاتناشتۇق.

1956-يەنە بېيجىڭگە ئويۇن قويۇش ئۈچۈن باردۇق. ئۇ يەر-دىن قايتىپ كېلىپلا شىنجاڭ ھەربىي رايون سەنئەت ئۆمىكىدە قېپقالدىم. كېيىن مېنى شاڭخەيدىكى ئاتاغلىق چوڭ سېرىكچى جاڭخو يىشىڭ، چېيە نخۇا يىڭلارنىڭ يېنىغا بېرىپ سېرىكچىلىكنى ئۆگىنىپ كېلىشكە ئەۋەتتى. ئۇيەردە، 70 نەچچە خىل كوز باغلاش ئۇسۇلىنى ئۆگىنىپ كەلدىم. ئۆگەنگەنلىرىمنى قايتىپ كېلىپ شىنجاڭدىكى ھەرمىللەت خەلقىگە ئويناپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتىم. 1964 - يىلدىن بۇرۇن 6 قېتىم بېيجىڭگە بېرىپ ئويۇن قويدۇم. ھەر قېتىم ئوينىغان ئويۇنلىرىم تاماشىبىنلارغا چوڭقۇر تەسىر قالدۇردى. بولۇپمۇ 1964 - يىلى بېيجىڭگە

بېرىپ ئويۇن قويغاندىن كېيىن يېڭى ۋەزىپە تاپشۇرۇپ ئالدۇق. بىزنى ۋيېتنامغا بېرىپ ئويۇن قويۇشقا ئەۋەتمەكچى بولدى. ۋيېتنامغا بارغاندىن كېيىن ۋيېتنام خەلقىنىڭ پەۋقۇلئاددە قىزغىن قارشى ئېلىشىغا ۋە كۈتۈۋېلىشىغا مۇيەسسەر بولدۇق. ھەممىلا جايدا ئالقىش ساداسىدىن باشقا ھەر دائىم: "جۇڭگو بىلەن ۋيېتنام، يولداشنىڭ ئۈستىگە قېرىنداش" دېگەن سۆزنى ئاڭلايمىز. مانا بۇ ئىككى مەملىكەت خەلقىنىڭ قېرىنداشلىق دوستلۇقىنى تولۇق ئىپادىلەپ بېرىدۇ. بۇنى ماۋجۇشى ۋە خۇجۇشى ئۆز قولى بىلەن يېتىشتۈرگەن قان — قېرىنداش دوستلۇق. ئەپىزېكى لىسۇك گۇرۇھى بۇ دوستلۇقنى پۈتۈنلەي بۇزۇپ تاشلىدى.

خۇزىمىن جۇشى جۇڭگوغا زىيارەتكە كەلگەندە شىنجاڭغىمۇ كەلدى. ئۇ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت خەلقىنى ئالاھىدە قىزغىن سۆيىدۇ. شىنجاڭنىڭ پولوسىنى يېيىشنى بەك ياخشى كۆرىدۇ. ۋيېتنامدا بىز ئۇلارغا ئويۇن قويۇپ بەرگەندە ئۇ، بىزدىن ئاراڭلاردا پولو ئىتالايدىغانلار بارمۇ؟ دەپ سورىدى. مەن بۇنى ئاڭلاپ ناھايىتى خۇشاللىنىپ ئۆزلىگىمدىن سۆيۈملۈك خۇجۇشىغا شىنجاڭ مىللىتىنىڭ پولوسىنى ئېتىپ بەردىم. زىياپەتتە پولونى تارتقان ۋاقىتتا، خۇجۇشى خۇشاللانغان ھەم ھەيران قالغان ھالدا پولونى كىم ئەتتى. دەپ سورىدى. كۆپچىلىك مېنى كۆرسىتىپ: "ئەشۇ سۇنەي چالىدىغان ئارتىست ئەتتى" دېيىشتى. خۇجۇشى دەرھال رومكىسىنى قولىغا ئېلىپ مەن بىلەن رومكا سوقۇشتۇردى ھەمدە كەينى- كەينىدىن:

www.uyghurkitap.com

«كامىك! كامىك» دېدى. (مەنىسى رەھمەت دېگەنلىك) ئۇ، يەنە: «مەن شىنجاڭنىڭ ئۈرۈمچىدە يېگەن پولونى بۈگۈن يەنە بىزنىڭ خېنىمىدا يەۋاتىمەن. بۇ ھەقىقەتەنمۇ چوڭقۇر دوستلۇقنىڭ جەۋھىرى — دە!» دېدى. ۋېيتنامنىڭ 30 نەچچە شەھىرىدە ئويۇن قويدۇق. ھەممىلا يەردە قىزغىن قارشى ئېلىشقا ئېرىشتۇق. بېيجىڭغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، كورەك ئويۇننى قويۇپ مەن «سالام ماۋجۇشى!» دېگەن ناخشا-ئۇسسۇل دىرامىسىدىكى قۇربان تولۇمنىڭ رولىغا چىقتىم. ئويۇن ئاخىرلىشىپ بىزنى قوبۇل قىلىش ۋاقتىدا لورويچىڭ باش سەنمۇ جاڭ مۇرەمگە ئۇرۇپ تۇرۇپ: "سىز ۋەتىنىمىزنىڭ خىزمەت كۆرسەتكەن ئارتىسى سىز" لورۇيچىڭ يەنە بىزنىڭ چەتئەلگە چىقىپ ئويۇن قويۇش ۋەزىپىسىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ئورۇندىغانلىقىمىزنى تەبرىكلەپ زىياپەت بەردى.

ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىدىكى ئارزۇيۇم

ھازىر مەن 72 ياشقا كىرىپ قالدىم. سۇنەي مېنىڭ بىلەن 60 يىل بىللە بولغان جورەم. مەن سۇنەينى قىزغىن سۆيىمەن. ۋەتىنىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقىنىڭ ناخشىلىرىنى قىزغىن سۆيىمەن. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» مەزگىلىدە گەرچە لىن بياۋ «4 كىشىلىك گۇرۇھ» نىڭ زىيانكەشلىكىگە ۋە ۋەيرانچىلىقىغا ئۇچرىغان بولساممۇ، لېكىن كىچىكىمدىن تارتىپ قاتتىق موسكۇللۇق بولۇپ چېنىققانلىقىم ئۈچۈن، بۈگۈنگە قەدەر تېنىم ناھايىتى سالامەت كېتىپ بارىدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە پارتىيە

ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىدا تۇرمۇشۇمنى بەختلىك ئورۇنلاشتۇرۇپ بەردى. مەن ھەرگىزمۇ راھەت- پاراغەتنىڭ ئوستىگە يېتىۋالماي ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىغىچە سۆيۈنىمنى سوتسىيالىستىك ماددى مەدەنىيەت ۋە مەنىۋى مەدەنىيەت يارىتىش ئۈچۈن، تەنتەنىلىك ياگرىتىمەن. مەن يەنە مېھرىبان ئۇستام ئابدۇللانىڭ كىشىگە ھارماي- تالماي ياردەم قىلىدىغان روھىنى ئۆلگە قىلىپ، يېڭى ئىز باسارلارنى يېتىشتۈرۈپ، بارلىق ھۈنىرىمنى قىلچىمۇ ئېلىپ قالماي ياش ئەۋلادلارغا قالدۇرۇپ، جاراڭلىق سۇنەي ئاۋازىنى مەڭگۈ سوتسىيالىستىك ۋەتىنىمىزنىڭ باغ- بوستانلىرىدا ياگرىتىمەن. ھەر مىللەت خەلقىنىڭ دوستلۇق ئىتتىپاقلىقى ئۈچۈن جاسارەتلىك مەدھىيە ناخشا ئاۋازىنى مەڭگۈ ياگرىتىمەن.

ئابدۇكۆل ئېيتىپ بەرگەن، لى فۇ رەتلىگەن

جاۋىيەمىڭ تەرجىمىسى

1982 - يىلى 11 - ئاينىڭ 10 - كۈنى

ئۈرۈمچى شەھەرلىك سىياسىي كېڭەش مەدەنىي تارىخى ماتېرىياللار تەتقىقات ھەيئىتىدىن ئۇقتۇرۇش

"ئۈرۈمچى تارىخ ماتېرىياللىرى" غا ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ تارىخىدىكى بەزى بىر قەدەر زور تارىخىي ۋەقەلەر يېزىلىپ داۋاملىق نەشر قىلىنىدۇ. توپلامنى ئىشلەش خىزمىتىمىزنى ئوڭۇشلۇق ئىلگىرى سۈرۈش ئۈچۈن ھەرقايسى ئورۇن ۋە شەخسلەرنىڭ تۈزۈتۈش ۋە تەنقىدىي پىكىرلەرنى بېرىپ يېقىندىن ياردەمدە بولۇشىنى ئۈمىد قىلىمىز. توپلام ماتېرىياللىنى ئالغۇچىلار ھەر قايسى ئورۇنلاردىكى شىنخۇا كىتابخانىلىرى بىلەن ئالاقە باغلىسا بولىدۇ.

مەدەنىي تارىخىي ماتېرىياللار توپلىمى ھەيئىتىدىن

1983 - يىل 1 - ئاينىڭ 14 - كۈنى

乌鲁木齐文史资料
（维吾尔文）
中国人民政治协商会议乌鲁木齐市
委 员 会 文 史 资料研究委员会 编
*
新疆青年出版社出版
新 疆 新 华书店发行
新疆福利印刷厂印刷
787×1092毫米 1/32开本 印张3.97
1983年5月第1版 1983年5月第1次印刷
印数：1—10,600
统一书号：M11124·6 定价：0.21元

www.uyghurkitap.com

كىتاپ نومۇرى: 11124·6

باھاسى : 0·21 يۈەن